ศึกษาวิเคราะห์เรื่องทานในพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในผญาอีสาน

พระกัลปภัทร ขนฺติโก (สุขศิริ)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๘

ศึกษาวิเคราะห์เรื่องทานในพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในผญาอีสาน

พระกัลปภัทร ขนฺติโก (สุขศิริ)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๘

AN ANALYTICAL STUDY OF DANA IN THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY FOUND IN NORTHESTERN THAI FOLK WISDOM SAYINGS.

PHRA KALPABHADR KHANTIKO (SOOKSIRI)

A THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS
FOR THE DEGREE OF MASTER OF ARTS
DEPARTMENT OF BUDDHISM AND PHILOSOPHY
GRADUATE SCHOOL
MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY
B.E. 2558 (2015)

หัวข้อวิทยานิพนธ์	:	ศึกษาวิเคราะห์เรื่องทานในพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในผญาอีสาน
ชื่อนักศึกษา	:	พระกัลปภัทร ขนฺติโก (สุขศิริ)
สาขาวิชา	:	พุทธศาสนาและปรัชญา
อาจารย์ที่ปรึกษา	:	พระปลัดประดิษฐ์ วัสธมฺโม, ดร.
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม	:	พระใกล้รุ่ง ปญฺญาวชิโร, ดร.

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต

.....คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(พระมหาบุญศรี ญาณวุฑฺโฒ, ผศ.ดร.)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(พระมหามฺวินทร์ ปริสุตฺตโม, ผศ.ดร.)

.....อาจารย์ที่ปรึกษา
(พระปลัดประดิษฐ์ วัสธมฺโม, ดร.)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
(พระใกล้รุ่ง ปญฺญาวชิโร, ดร.)

.....กรรมการ
(พระมหาประภาส ปริชาโน, ดร.)

.....กรรมการ
(ดร.วิเชียร แสนมี)

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Thesis Title	:	An Analytical Study of Dana in Theravada Buddhist Philosophy Found in Northestern Thai Folk Wisdom Sayings.
Student's Name	:	Phra Kalpabhadr Khantiko (Sooksiri)
Department	:	Buddhism and Philosophy
Advisor	:	Phrapalad Pradit Wangsadhammo, Dr.
Co-Advisor	:	Phra Klairung Panyawachiro, Dr.

Accepted by the Graduate School, Mahamakut Buddhist University in Partial Fulfillment of the Requirements for the Master's Degree.

.....Dean of Graduate school
(Phramaha Boonsri Ñānvuddho, Asst. Prof. Dr.)

Thesis committee

.....Chairman
(Phramaha Maghavin Purisuttamo, Asst.Prof.Dr.)

.....Advisor
(Phrapalad Pradit Wangsadhammo, Dr.)

.....Co-Advisor
(Phra Klairung Panyawachiro, Dr.)

.....Member
(Phramaha Prapas Parichano, Dr.)

.....Member
(Dr.Wichian Sanmee)

Copyright of the Graduate School, Mahamakut Buddhist University

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จได้ด้วยดี ด้วยความเมตตาอนุเคราะห์จากหลายท่านหลายฝ่ายด้วยกัน ที่กรุณาให้คำแนะนำและให้กำลังใจด้วยดีเสมอมา ผู้วิจัยจึงขอกราบขอบพระคุณขอบคุณและอนุโมทนากับทุกท่านทุกฝ่าย ดังนี้

ขอกราบขอบพระคุณพระปลัดประดิษฐ์ วัสธมฺโม,ดร.อาจารย์ที่ปรึกษา ที่คอยให้คำแนะนำปรึกษาและคอยเป็นกำลังใจด้วยดีตลอดมา

ขอกราบขอบพระคุณพระใกล้รุ่ง ปญฺญาวชิโร, ดร. อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ที่ได้เมตตาสละเวลาในการให้คำแนะนำปรึกษา เพื่อการปรับปรุงแก้ไขในส่วนที่บกพร่องของวิทยานิพนธ์ จนทำให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จสมบูรณ์

ขอกราบขอบพระคุณ ขอบคุณ คณาจารย์ทุกท่านที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ทุกแขนงวิชา จนทำให้ผู้วิจัยสามารถมีโอกาสทำวิทยานิพนธ์เล่มนี้

ขอกราบขอบพระคุณคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ทุกท่านที่กรุณาให้ความรู้คำแนะนำข้อคิดเห็น ตรวจสอบ แก้ไข รูปแบบ และรูปเล่ม เพื่อให้เกิดความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ขออนุโมทนาเจ้าหน้าที่หอสมุด คือ หอสมุดมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด หอสมุดศูนย์การศึกษาศรีสะเกษ ตลอดจนคณาจารย์หลายท่านที่ให้ความสะดวกเกี่ยวกับหนังสือ เพื่อการวิจัยสืบค้นเอกสารข้อมูลต่างๆ และอนุเคราะห์ประสานงานด้านต่างๆ ให้สำเร็จลุล่วงด้วยความมีมิตรไมตรีที่ดียิ่ง

ขออนุโมทนาคุณพ่อไส สุขศิริ คุณแม่บัวสอน สุขศิริ คุณแม่ถาวร วงศ์จอม คุณแม่เยาว-ลักษณ์ สันธิโล และญาติพี่น้องทุกคน ที่คอยให้ความอุปถัมภ์จตุปัจจัย คอยอำนวยความสะดวกในด้านต่างๆตลอดการศึกษา ตลอดถึงญาติโยมทุกท่านที่คอยสนับสนุนและคอยให้กำลังใจด้วยดีตลอดมา

ขออนุโมทนาคุณโยมศักดิ์ศรี-สุภาพร วงศ์ชาลี ที่คอยอำนวยความสะดวกในการเดินทางจนสำเร็จการศึกษา

คุณความดีและประโยชน์ที่เกิดจากการทำวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยขอใช้เป็นเครื่องสักการบูชาพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ พระคุณบิดามารดาผู้ให้กำเนิด บูชาพระคุณครูบาอาจารย์ที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ให้ ขอแผ่คุณงามความดีแก่ผู้มีอุปการะคุณและสรรพสัตว์ทั้งหลายทั้งปวง ตลอดถึงเจ้ากรรมนายเวร ขอให้เป็นผู้มีส่วนแห่งคุณงามความดีนี้ทุกประการ

พระกัลปภัทร ขนฺติโก (สุขศิริ)

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญคำย่อ	ฉ
สารบัญ	ซ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๒
๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย	๒
๑.๔ เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๓
๑.๕ วิธีการดำเนินการวิจัย	๔
๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๔
๑.๗ นิยามศัพท์เฉพาะในการศึกษาวิจัย	๔
บทที่ ๒ ทานในพุทธปรัชญาเถรวาท	๖
๒.๑ ความหมายของทาน	๖
๒.๒ หมวดธรรมที่แสดงเรื่องทาน	๑๐
๒.๓ องค์ประกอบของทาน	๓๕
๒.๔ เหตุที่บุคคลให้ทาน	๔๐
๒.๕ อานิสงส์ของการให้ทาน	๔๑
๒.๖ จุดมุ่งหมายของการบำเพ็ญทาน	๔๕
๒.๗ สรุป	๔๗
บทที่ ๓ ทานในพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในผญาอีสาน	๔๙
๓.๑ ความหมายของผญา	๔๙
๓.๒ ความเป็นมาของผญา	๕๐
๓.๓ ประเภทของผญา	๕๑

๓.๔ ทานในพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในผญาอีสาน ๕๓
๓.๕ สรุป ๗๘
บทที่ ๔ วิเคราะห์หลักคำสอนเรื่องทานในพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในผญาอีสาน ๘๐
๔.๑ วิเคราะห์ประโยชน์ของทาน ๘๐
๔.๒ ความสำคัญ ๘๖
๔.๓ สรุป ๘๖
บทที่ ๕ บทสรุปและข้อเสนอแนะ ๘๘
๕.๑ บทสรุปผล ๘๘
๕.๒ ข้อเสนอแนะ ๙๑
บรรณานุกรม ๙๓
ประวัติผู้วิจัย ๙๖

สารบัญคำย่อ

ในการเขียนวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าจากพระไตรปิฎกฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย พิมพ์เนื่องในวโรกาสครบ ๒๐๐ ปี แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พุทธศักราช ๒๕๒๕ พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และใช้ชื่อย่อของคัมภีร์พระไตรปิฎก ไว้ในเชิงอรรถของวิทยานิพนธ์นี้ ซึ่งชื่อย่อของคัมภีร์เหล่านั้นมีชื่อเต็ม ดังนี้

คำย่อ	**คำเต็ม**		
พระไตรปิฎก			
ขุ.ชา.	สุตฺตนฺตปิฎก	ขุทฺทกนิกาย	ชาตก
ม.ม.	สุตฺตนฺตปิฎก	มชฺฌิมนิกาย	มชฺฌิมปณฺณาสก
สํ.ส.	สุตฺตนฺตปิฎก	สํยุตฺตนิกาย	สคาถวคฺค
องฺ.อฏฺฐก.	สุตฺตนฺตปิฎก	อํคุตฺตรนิกาย	อฏฺฐกนิบาต
ที.ปา.	สุตฺตนฺตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฏิกวคฺค
ขุ.อิติ.	สุตฺตนฺตปิฎก	ขุทฺทกนิกาย	อิติวุตฺตกะ
ขุ.ธ.	สุตฺตนฺตปิฎก	ขุทฺทกนิกาย	ธมฺมปท
ม.อุ.	สุตฺตนฺตปิฎก	มชฺฌิมนิกาย	อุปริปณฺณาสก
ม.มู.	สุตฺตนฺตปิฎก	มชฺฌิมนิกาย	มูลปณฺณาสก
ขุ.วิ.	สุตฺตนฺตปิฎก	ขุทฺทกนิกาย	วิมานวตฺถุ
องฺ.ฉกฺก.	สุตฺตนฺตปิฎก	อํคุตฺตรนิกาย	ฉกฺกนิปาต
องฺ.ปญฺจก.	สุตฺตนฺตปิฎก	อํคุตฺตรนิกาย	ปญฺจกนิปาต
องฺ.สตฺตก.	สุตฺตนฺตปิฎก	อํคุตฺตรนิกาย	สัตตกนิปาต
ขุ.สุ.	สุตฺตนฺตปิฎก	ขุทฺทกนิกาย	สุตฺตนิปาต
ขุ.ม.	สุตฺตนฺตปิฎก	ขุทฺทกนิกาย	มหาวคฺค
ที.อ.	สุตฺตนฺตปิฎก	ทีฆนิกาย	อฏฺฐกถา
ขุทฺทก.อ.	สุตฺตนฺตปิฎก	ขุทฺทกปาฐ	อฏฺฐกถา
ชา.อ.	สุตฺตนฺตปิฎก	ขุทฺทกนิกาย	ชาตกฏฺฐกถา

สำหรับการอ้างตัวเลขที่อยู่หลังชื่อย่อของคัมภีร์มี ๒ แบบ คือ

๑. แบบเลข ๓ ตอน คือ เลขเล่ม/เลขข้อ/เลขหน้า เช่น องฺ อฏฺฐก. ๒๓/๑๒๔/ ๒๒๒ หมายถึง สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย อัฏฐกนิบาต เล่มที่ ๒๓/ข้อที่ ๑๒๔/หน้าที่ ๒๒๒

๒. แบบเลข ๒ ตอน คือ เลขเล่ม/เลขหน้า เช่น ที.อ. ๓/๒๔๙ หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย อัฏฐกถา เล่มที่ ๓/หน้าที่ ๒๔๙

ส่วนการอ้างตัวเลขที่อยู่หลังเว็บไซต์มีอยู่ ๒ ตอน คือ ตอนแรก หมายถึง วัน/เดือน/ปี ที่ลงข้อมูล ส่วนตอนหลัง หมายถึง วัน/เดือน/ปี ที่เปิดอ่านข้อมูล เช่น

พระปลัดศรีพล จนฺทธมฺโม. กลอน-ผญา, (๒๓ มิถุนายน ๒๕๕๔),

<https://www.phrasriphlphilasuta.com/>, (25 July 2015)

หมายถึง ลงข้อมูลวันที่ ๒๓ มิถุนายน ๒๕๕๔ เปิดอ่านข้อมูลวันที่ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๕๘

บทที่ ๑
บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในปัจจุบันสังคมมีความเจริญก้าวหน้าด้วยวิทยาการสมัยใหม่ คนส่วนใหญ่จึงยึดติดอยู่กับความสำเร็จทางด้านวัตถุกันมาก จนขาดความเอาใจใส่เรื่องศีลธรรมคุณธรรม อีกทั้งวัฒนธรรมของชาติตะวันตกได้เข้ามามีบทบาทต่อวิถีการดำเนินชีวิตของชาวไทยเป็นอย่างมาก จนเป็นเหตุให้ต้องมีการพัฒนาปรับปรุงเพื่อให้สอดคล้องกับสภาวะที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งจากการปรับตัวเพื่อให้เข้ากับสภาพการณ์ในปัจจุบันส่งผลให้วัฒนธรรมบางอย่างต้องค่อยๆเลือนหายไป เช่น การละเล่นของเด็กๆในทั่วทุกภาคของประเทศไทยแทบไม่มีให้เห็นเลย เพราะเด็กส่วนใหญ่จะคลุกคลีอยู่กับอุปกรณ์ไอทีสมัยใหม่ แม้แต่ภาษาพูดซึ่งเป็นวัฒนธรรมเฉพาะถิ่นนั้นๆก็ค่อยๆเลือนหายไปด้วย

ผญา เป็นวรรณกรรมประเภทมุขปาฐะ ที่ถูกถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น อีกทั้งยังเป็นวัฒนธรรมทางภาษาที่หลากหลายอรรถรส นอกจากนี้แล้วยังเป็นเครื่องมือช่วยในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมได้เป็นอย่างดี ซึ่งปัจจุบันจะรู้จักเฉพาะในกลุ่มผู้สูงอายุเท่านั้น และอีกไม่นานบทผญาต่างๆก็จะเลือนหายไปพร้อมกับผู้สูงอายุเหล่านั้น จากการที่ผู้วิจัยได้มีโอกาสสนทนาธรรมกับพระอาจารย์พุทธพร สีลสำโร ซึ่งตอนที่ทำงานวิจัยนี้ ท่านได้พักจำพรรษาอยู่ที่สำนักปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานรูป-นาม และอีกท่านหนึ่งคือท่านพระอาจารย์เอกสิน อนุตฺตโม ซึ่งพระอาจารย์เอกสินท่านนี้ได้ออกเดินธุดงค์เพื่อแสวงหาความสงบทางจิตไปยังที่สถานต่างๆของประเทศไทย มีอยู่ครั้งหนึ่งที่โยมมารดาของพระอาจารย์พุทธพรไม่สบาย เมื่อท่านทราบข่าวจึงได้เดินทางกลับมาเยี่ยมโยมมารดา ซึ่งเป็นช่วงเดียวกันกับที่พระอาจารย์เอกสินได้รับคำสั่งจากพระอาจารย์ของท่านให้ไปปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานดูจิตของตน และให้อยู่ลำพังเพียงคนเดียวไม่คลุกคลีกับหมู่คณะ ท่านจึงเลือกสถานที่สถานที่หนึ่งซึ่งชาวบ้านถิ่นนั้นเรียกว่าท่าเขาน้อยเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม เมื่อผู้วิจัยทราบข่าวว่าพระอาจารย์ทั้งสองได้เดินทางมาพักอยู่ใกล้ๆกับวัดที่ผู้วิจัยพำนักอยู่ นับว่าเป็นโอกาสอันดีจึงได้ถือโอกาสเข้าไปสนทนาธรรมกับท่านทั้งสอง เพื่อสอบถามเกี่ยวกับปัญหาในการปฏิบัติ เพื่อจะได้เป็นแนวทางในการพัฒนาจิตของตน ในขณะที่กำลังสนทนาธรรมกันอยู่นั้น ท่านพระอาจารย์พุทธพรได้ยกปัญหาข้อหนึ่งขึ้นเป็นบทผญาอีสานเพื่อถามผู้วิจัยว่า “บ่อได้เห็นหน้าเห็นแต่นากะยังไคแน่ เห็นแต่ผ้าพาดไว้โตข่อยนั้นกะอุ่นใจ”คืออะไร ผู้วิจัยจึงตอบท่านว่า บทผญาบทนี้หมายถึง การที่ชายหนุ่มไม่ได้เห็นหน้าแฟนสาวอันเป็นที่รัก เพียงแต่ได้เห็นผ้าที่พาดตากไว้ตามรั้วบ้านก็ดีใจ แต่ท่านเฉยบอกว่า การที่ท่านมีความคิดอย่างนั้นมันก็ถูกอยู่ แต่ผมว่า บ่อได้เห็นหน้าก็คือ เราไม่มีโอกาสที่จะเห็นหน้าพระพุทธเจ้า แต่เราเห็นนาของท่าน นาของท่านก็คือพระสงฆ์ ซึ่งพระพุทธองค์ตรัสว่า อนุตฺตรำ ปุญญกฺเขตฺตำ โลกสฺสาติ พระสงฆ์เป็นนาบุญอันยอดเยี่ยมของโลก ส่วนเห็นแต่ผ้าพาดไว้โตข่อยกะอุ่นใจ ท่านบอกว่า เห็นแต่ผ้า ก็คือ เห็นผ้าที่ห่อคัมภีร์ที่เป็นหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งสมัยเก่าคัมภีร์ต่างๆของพระพุทธศาสนาจะใช้ผ้าห่อไว้เป็นอย่างดี ส่วนที่ว่าอุ่นใจนั้น ก็คือเรายังได้มีโอกาสศึกษาหลักธรรมคำสอนต่างๆของพระพุทธเจ้าจากคัมภีร์ต่างๆ

หลังจากที่กลับจากการสนทนา ผู้วิจัยคิดว่า คำพูดของนักปราชญ์อีสานที่สื่อออกมาในรูปแบบของผญาแฝงไว้ด้วยความเฉลียวฉลาดของผู้พูดและมีความลึกซึ้งอยู่ในตัว ทำให้เกิดมุมมองต่างๆทั้งที่เป็นความบันเทิงและเป็นคติธรรม คงมีคำพูดในลักษณะที่กล่าวแล้วในข้างต้นมากมาย ซึ่งเราน่าจะนำมาวิเคราะห์พินิจพิจารณาถึงวัตถุประสงค์และความหมายที่แท้จริง ซึ่งปัจจุบันคนนำบทผญามาใช้น้อยมาก บทผญาที่แฝงไว้ด้วยคติธรรมต่างๆที่ผู้วิจัยและอีกหลายคนที่ยังไม่รู้ความหมาย หรือเป็นการตีความเข้าข้างตัวเองยังมีอยู่อีกมากน้อยเพียงใด แล้วเราจะทราบความหมายบทผญาที่นักปราชญ์อีสานได้ประยุกต์หลักธรรมคำสอนให้เข้ากับวิถีการดำเนินชีวิตของคนอีสานแล้วนำมาเผยแผ่ได้อย่างไร

ผู้วิจัยมีความเห็นอีกว่า การให้ทานในปัจจุบันนี้ ชาวพุทธเรายังไม่เข้าใจถ่องแท้เท่าที่ควร เป็นเพียงการปฏิบัติสืบต่อกันมาเท่านั้น หรือปฏิบัติตามประเพณีที่เคยกระทำสืบทอดต่อๆกันมา โดยที่ไม่เข้าใจว่า ที่เราทำอย่างนั้นมันมีเป้าหมายหรือมีจุดประสงค์ที่แท้จริงอย่างไร ซึ่งเป็นการทำกุศลที่ไม่ประกอบด้วยปัญญา ก็จะเป็นปัจจัยให้ต้องท่องเที่ยวไปในวัฏฏสงสารอย่างไม่มีที่สิ้นสุด แต่ถ้าทานที่ทำนั้นประกอบด้วยปัญญา ก็จะเป็นปัจจัยให้ออกจากวัฏฏะได้ เช่น บางคนทำทานมากแต่ได้อานิสงส์น้อย ส่วนบางคนทำทานน้อยแต่ได้อานิสงส์มาก ดังเช่นบทผญาที่ว่า “**นุ่งผ้าเหี้ยนปกล่ามปลายตีน ซุยซำซะลากขี้ดินจ้ำก้น**”[๑] ก็เป็นเพราะเหตุว่าไม่เข้าใจเรื่องของทานอย่างถ่องแท้นั่นเอง ผู้ศึกษาจึงหวังเป็นอย่างยิ่งว่า เมื่อศึกษาในเรื่องนี้แล้วจะสามารถทำให้มีความเข้าใจอย่างถูกต้องและเกิดประโยชน์ทั้งส่วนตนและส่วนรวมเป็นอย่างยิ่งตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา

ดังนั้น ด้วยสภาพความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะทำการวิจัย เรื่อง ศึกษาวิเคราะห์เรื่องทานในพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในผญาอีสาน เพื่อเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมทางภาษา และจะได้นำไปประยุกต์ใช้ ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งในส่วนของตนและบุคคลอื่นให้ดียิ่งๆขึ้นไป ตามหลักการของพระพุทธศาสนา

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาหลักคำสอนเรื่องทานในพุทธปรัชญาเถรวาท
๒. เพื่อศึกษาทานในพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในผญาอีสาน
๓. เพื่อวิเคราะห์หลักคำสอนเรื่องทานในพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในผญาอีสาน

๑.๓ ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาวิเคราะห์เรื่องทานในพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในผญาอีสาน ผู้วิจัยมีขอบเขตการทำวิจัยในครั้งนี้โดยมีเนื้อหาหลัก คือ ทาน และ ผญา โดยเรื่องทานจะศึกษาในประเด็นต่างๆ คือ

๑. ความหมาย
๒. ประเภท

---

[๑]สวิง บุญเจิม, **ผญา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๑๐๘.

๓. องค์ประกอบ

๔. จุดมุ่งหมาย

ส่วนในเรื่องของผญาจะศึกษาในประเด็นดังนี้ คือ

๑. ความหมาย

๒. ความเป็นมา

๓. ประเภท

๔. คุณค่าของผญา

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะศึกษาจากคัมภีร์ต่างๆทางพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท ได้แก่ พระไตรปิฎก คัมภีร์อรรถกถา เว็บไซต์ และเอกสารที่เกี่ยวข้อง

๑.๔ เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

การศึกษาวิเคราะห์เรื่องทานในพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในผญาอีสานครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำเอกสารสำคัญและเอกสารทั่วไปที่สอดคล้องกับหลักคำสอนเรื่องทานที่ปรากฏในผญาอีสาน จากเอกสารและงานวิจัยทั่วไปเพื่อเป็นแนวทางในการวิจัย และในที่นี้ผู้วิจัยจะนำหลักฐานเหล่านั้นมากล่าวในที่นี้พอสังเขป ดังต่อไปนี้

ปราโมช น้อยวัฒน์ กล่าวไว้ใน “ อนุปุพพิกถา และอริยสัจ ” กล่าวว่า ทาน คือการให้ การบริจาค การเสียสละก็ได้ จะต้องประกอบด้วยธรรม ๓ อย่าง คือ

- ต้องมีจาคเจตนา คือ มีจิตคิดจะให้
- ต้องมีไทยธรรม คือ มีวัตถุที่จะพึงให้
- ต้องมีวิรัติ คือ มีวัตถุที่พึงเว้น[๒]

วศิน อินทสระ กล่าวไว้ใน “ การทำบุญให้ทาน ”ได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการให้ทานไว้ ๓ อย่าง คือ การให้เพื่ออนุเคราะห์ การให้เพื่อสงเคราะห์ และการให้เพื่อบูชาคุณ[๓]

พุทธทาส อินทปัญโญ กล่าวไว้ใน “ หลักและวิธีปฏิบัติเกี่ยวทาน ศีล สมาธิ ” กล่าวว่า ทานชนิดหนึ่งเนื่องด้วยปฏิคาหก คือต้องมีผู้มารับทาน ทานชนิดหนึ่งไม่ต้องมีปฏิคาหก คือไม่ต้องมีใครมารับทาน[๔]

นิตยา ภักดีบัณฑิต กล่าวไว้ใน “ การศึกษาเชิงวิเคราะห์ ผญาภาษิต ” กล่าวว่า ผญาแปลว่า ปัญญาหรือความรอบรู้เป็นถ้อยคำสำนวนภาษาอีสานของนักปราชญ์ชาวบ้านซึ่งเกิดจากการเรียบเรียงและเลือกสรรใช้ถ้อยคำอย่างมีศิลปะทำให้มีความงามทางด้านภาษา มีความหมายลึกซึ้งกินใจ มีเนื้อหาเป็นคติธรรม เป็นคำอวยพร สำหรับบุคคลในโอกาสต่างกัน ตลอดจนเป็น

---

[๒] ปราโมช น้อยวัฒน์**, อนุปุพพิกถาและอริยสัจ**, (ไม่ระบุสถานที่ที่พิมพ์ : โรงพิมพ์สุสวัสดิ์ พริ้นเตอร์. ๒๕๕๑), หน้า ๑๒.

[๓] วศิน อินทสระ, **การทำบุญให้ทาน**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เรือนธรรม, ๒๕๔๖), หน้า ๑๓.

[๔] พุทธทาส อินทปัญโญ, **หลักและวิธีปฏิบัติเกี่ยวทาน ศีล สมาธิ**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๓), หน้า ๕.

คำพูดที่เกี้ยวพาราสีกันของหนุ่มสาว ซึ่งก็ล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่แสดงความสามารถและความรอบรู้ของผู้พูด[๕]

บุญเกิด พิมพ์วรเมธากุล กล่าวไว้ใน " ผะหยาภูมิปัญญาท้องถิ่นชาวอีสานและคนล้านช้าง "ว่า ผญา เป็นคำนาม แปลว่า ภาษิตคำคมอีสาน[๖]

สำลี รักสุทธิ กล่าวไว้ใน " ผญา " ว่า คำภาษาอีสานมีลักษณะพิเศษอยู่อย่างหนึ่ง คือ สามารถสื่อความหมายและเปรียบเทียบได้ลึกซึ้ง มองเห็นภาพพจน์ชัดเจนกว่าภาษาไทยทั่วไป เช่น คำว่า มิดซีลี (เงียบกริบ) มืดตื๊ดตื๋อ (มืดมาก) ดำขื่อหลื่อ (ดำออกเลื่อม) ดำปี๋ปี๋ (ดำมาก)[๗] ฯลฯ

๑.๕ วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิเคราะห์เรื่องทานในพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในผญาอีสานในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการวิจัยแบบเชิงคุณภาพ หรือเชิงเอกสาร โดยมีขั้นตอนในการทำวิจัย ดังนี้

๑. รวบรวมข้อมูลจากหลักฐานสำคัญคือ พระไตรปิฎก อรรถกถา

๒. รวบรวมข้อมูลจากหนังสือและเอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นผลงานของผู้รู้ทางพระพุทธศาสนาได้วิเคราะห์มาแล้ว และเป็นที่ยอมรับกันในวงนักวิชาการและโดยทั่วไป

๓. ศึกษาข้อมูลจากทั้งสองแหล่งนั้นนำมาวิเคราะห์ แล้วสรุปข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการศึกษาค้นคว้ามาประกอบกันกับความคิดของผู้วิจัย

๔. นำข้อมูลไปปรึกษาผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา

ในการศึกษาวิเคราะห์เรื่องทานในพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในผญาอีสาน จากลำดับขั้นตอนดังที่กล่าวมาแล้วนั้น ผู้วิจัยจะเสนอผลการวิจัยตามลำดับขั้นตอน ด้วยวิธีการเชิงบรรยายตามความเหมาะสมแก่เนื้อหาในแต่ละบทต่อไปตามลำดับ

๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากงานวิจัย

๑. ทำให้ได้ทราบทานในพุทธปรัชญาเถรวาท

๒. ทำให้ทราบทานในพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในผญาอิสาน

๓. ทำให้ทราบการวิเคราะห์ทานในพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในผญาอีสาน

๔. ทำให้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

๑.๗ นิยามศัพท์

ทาน หมายถึง การให้, สิ่งที่ให้, ให้ของที่ควรให้แก่คนที่ควรให้เพื่อประโยชน์แก่เขา, สละให้ปันสิ่งของของตนเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น

---

[๕] นิตยา ภักดีบัณฑิต, **"ผญาภาษิต: การศึกษาเชิงวิเคราะห์"**, ปริญญาศิลปะศาสตร์มหาบัณฑิต, (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ), ๒๕๓๒. หน้า ๑๔.

[๖] บุญเกิด พิมพ์วรเมธากุล, **ผะหยาภูมิปัญญาท้องถิ่นชาวอีสานและคนล้านช้าง.**(ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๔๔), หน้า ๒.

[๗] สำลี รักสุทธี, **ผญา**. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธนธัชการพิมพ์, ๒๕๔๙), หน้า ๗.

วัตถุทาน หมายถึง การให้วัตถุสิ่งของมี ข้าว น้ำ ยารักษาโรค เป็นต้น

ธรรมทาน หมายถึง การให้ธรรม, การสั่งสอนแนะนำเกี่ยวกับธรรม, การให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง

ปาฏิปุคคลิกทาน หมายถึงให้ เจาะจงแก่บุคคลผู้หนึ่งผู้ใดโดยเฉพาะ

สังฆทาน หมายถึง ให้แก่สงฆ์หรือให้เพื่อส่วนรวม

ทักขิณา หมายถึง ทานที่ถวายเพื่อผลอันเจริญ

อภัยทาน หมายถึง ให้ความปลอดภัย ให้ความไม่มีภัย

ผญา หมายถึง ปัญญา,ปรัชญา,ความฉลาด,คำพูดที่เป็นภาษิต มีความหมายลึกซึ้งในเชิงเปรียบเทียบอย่างคำว่า "เงินเต็มภาชน์ บ่ท่อผญาเต็มพุง"

ฮีต หมายถึง เยี่ยงอย่างแบบแผนหรือจารีต

ฮีตสิบสอง หมายถึง ประเพณีประจำเดือน

อีสาน หมายถึง พื้นที่เขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

บทที่ ๒
ทานในพุทธปรัชญาเถรวาท

ในคัมภีร์พระไตรปิฎก ซึ่งเป็นคัมภีร์หลักทางพระพุทธศาสนาในการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนต่างๆของพระพุทธเจ้าและพุทธสาวก ซึ่งได้กล่าวถึงเรื่อง ทาน เอาไว้มากมายหลายที่ เพียงเฉพาะทานเรื่องเดียวนี้ พระพุทธองค์ได้ทรงอธิบายไว้ในหลายๆ ที่ ผู้ศึกษาจึงขอนำมาอธิบายเท่าที่จะสามารถทำให้ได้รู้เหตุผลความจริงได้ ย่อมจะเป็นปัจจัยแก่การเจริญกุศลของเราท่านทั้งหลายให้เพิ่มพูนมากขึ้นในโอกาสต่อไป

๒.๑ ความหมายของทาน

ทาน มีรากศัพท์มาจาก **ทา** ธาตุในภาษาบาลี หมายถึง การให้ การบริจาค การเสียสละ[๘]

ทาน การให้, สิ่งที่ให้, ให้ของที่ควรให้แก่คนที่ควรให้เพื่อประโยชน์แก่เขา, สละให้ปันสิ่งของของตนเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น[๙]

ทาน คือ การให้ การเสียสละของตนแก่ผู้อื่นด้วยความเต็มใจ[๑๐]

ทาน แปลว่า การให้[๑๑] ได้แก่ การสละทรัพย์สิ่งของ สมบัติของตนที่มีอยู่ให้แก่ผู้อื่น โดยมุ่งหวังจะจุนเจือให้ผู้อื่นได้รับประโยชน์และความสุข ด้วยความเมตตาจิตของตน[๑๒]

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า **ทาน** หมายถึง การให้เพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่บุคคลอื่น

การให้เป็นไปด้วยอำนาจของเหตุ ๒ อย่าง คือ

๑. จิตคิดบูชา

๒. ความกรุณา

การให้แด่ท่านที่มีคุณทั้งหลาย เช่น พ่อแม่ ครูอาจารย์ พระภิกษุสงฆ์ เป็นต้น ในโอกาสที่เหมาะสม ทานชนิดนี้สำเร็จเพราะจิตคิดบูชา คือบูชาคุณของบุคคล ให้ด้วยกรุณา คือ เห็นทุกข์ของคนอื่นก็เกิดกรุณาสงสาร ใคร่จะช่วยเหลือบำบัดทุกข์ ด้วยการให้และการแบ่งปันเครื่องอุปโภคบริโภค ทรัพย์สินเงินทองของตนให้ไป อย่างนี้เรียกว่า ทานสำเร็จด้วยกรุณา[๑๓]

---

[๘] หลวงเทพดรุณานุศิษฏ์, **พระคัมภีร์ธาตุปฺปทีปิกา.**(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย ,๒๕๓๐), หน้า ๒๗๔.

[๙] พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์** พิมพ์ครั้งที่ ๓. (โรงพิมพ์ด่านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๓๑), หน้า ๙๓.

[๑๐] เทพพร มังธานี. **พระเจ้าสิบชาติ**,(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ เลี่ยงเชียง, ๒๕๔๓), หน้า ๒๑๑.

[๑๑] ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕,** พิมพ์ครั้งที่ ๖. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๙), หน้า ๓๙๕.

[๑๒] สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก,**วิธีสร้างบุญบารมี**.(กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ รุ่งเรืองวิริยะพัฒนาโรงพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๔.

[๑๓] มูลนิธิปราณี สำเริงราชย์, **บุญ**. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๑๕

การทำทาน นอกจากจะเป็นการแสดงออกซึ่งน้ำใจที่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แล้ว ทานยังเป็นธรรมที่สามารถช่วยให้จิตใจเราบริสุทธิ์ขึ้นจากความโกรธ ความเห็นแก่ตัว ซึ่งเป็นกิเลสที่ห่อหุ้มจิตใจไม่ให้บรรลุความดี เมื่อปฏิบัติดีแล้วย่อมอำนวยประโยชน์สุขให้ทั้งโลกนี้และโลกหน้า[๑๔]

ทานจะช่วยลดความโลภให้น้อยลง เพราะความโลภเป็นอกุศลธรรมที่นำมาซึ่งความเสื่อม ใน **ทสุตตรสูตร**[๑๕] ได้แสดงไว้ว่า “ ธรรมสามอย่างที่เป็นไปในส่วนข้างเสื่อม คือ อกุศลมูล คือ โลภะ อกุศลมูล คือ โทสะ อกุศลมูล คือ โมหะ ” ซึ่งท่านเปรียบอกุศลที่เกิดขึ้นในใจ เป็นดังสนิมที่เกิดขึ้นกับเหล็ก ย่อมกัดกินเนื้อเหล็กให้เสียหาย หากไม่กำจัดก็จะเกิดความเสียหาย จนไม่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ กิเลส คือ ความตระหนี่ที่กัดกินจิตใจมนุษย์ก็เช่นเดียวกัน จึงควรเอาชนะ หรือขจัดความตระหนี่ในใจด้วยการให้ทาน ดังมีพระบาลีรับรองว่า **ชิเน กทริยํ ทาเนน** แปลว่า พึงชนะความตระหนี่ด้วยการให้[๑๖]

วัตถุประสงค์เบื้องต้นแห่งการทำทาน เพื่อต้องการให้สามารถทำลายความตระหนี่ ให้เราเอาชนะความโลภในใจก่อน ทำจิตให้ผ่องใส ในการที่จะสละบางสิ่งบางอย่าง ที่มีคุณค่ามีประโยชน์แก่เรา ออกไปให้ผู้อื่นเสียบ้าง[๑๗] ดังนั้นการบำเพ็ญทาน จึงเป็นสิ่งที่ควรเริ่มจากภายในจิตใจเป็นอันดับแรก ที่เรียกว่า “ **จาคเจตนา** ”[๑๘]

ในมังคลัตถทีปนี ได้กล่าวถึงลักษณะของการให้ทานไว้ ๒ ประการ คือ การให้เพื่ออนุเคราะห์ และการให้เพื่อบูชาคุณ[๑๙]

๑. การให้เพื่ออนุเคราะห์ ได้แก่ การช่วยเหลือสงเคราะห์คนยากคนจน คนอนาถา ด้วยจิตเมตตาสงสาร โดยไม่ได้หวังผลใดๆจากคนเหล่านั้น ให้เพราะคิดว่า ถ้าเราตกอยู่ในสภาพเช่นนั้นจะมีความลำบากเพียงไร เมื่อพวกเขาได้รับการช่วยเหลือจากเรา ก็จะมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีชีวิตที่สุขสบายขึ้น เมื่อคิดดังนี้แล้วจึงให้ทาน

๒. การให้เพื่อบูชาคุณ ได้แก่ การระลึกถึงบุคคลผู้มีพระคุณ มีคุณงามความดีทั้งแก่ตนและผู้อื่น หรือพิจารณาเห็นว่า ผู้นั้นเหมาะแก่การให้เครื่องสักการะบูชาเหล่านี้ เช่น บิดามารดา ผู้ให้กำเนิด ครูอาจารย์ผู้ให้ศิลปวิทยา เป็นปุพการีผู้ทำอุปการะก่อน ควรที่ตนจะทำตอบแทนด้วยความกตัญญูกตเวที อย่างนี้ถือว่า เป็นผู้น้อมเครื่องสักการะ เข้าไปด้วยจิตบูชา เป็นต้น

การให้ด้วยความอนุเคราะห์ และด้วยการบูชานั้น เป็นสิ่งที่ทำให้จิตใจของผู้ให้ผ่องใสด้วยกำลังแห่งธรรม คือ พรหมวิหารธรรม มีเมตตาและกรุณา เป็นต้น สูงส่งด้วยความกตัญญูกตเวที อันเป็นเครื่องหมายของคนดีในทางพระพุทธศาสนา

---

[๑๔] **อง. อฏฐก.** ๒๓/๑๔๔/๒๗๒.

[๑๕] **ที.ปา.** ๑๑/๓๙๓/๒๙๖.

[๑๖] **ขุ.ธ.** ๒๕/๔๔.

[๑๗] ม.กวีวงศ์ (นามแฝง). **พุทธแบบไหน อย่างไรเป็นพุทธ.**(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ปัญญา, ไม่ระบุปีที่พิมพ์), หน้า ๔๙.

[๑๘] พระสิริมังคลาจารย์. **มังคลัตถทีปนี แปล เล่ม ๓.**(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘), หน้า ๓.

[๑๙] **เรื่องเดียวกัน,** หน้า ๑๗.

นอกจากที่กล่าวมาแล้ว อาจารย์วศิน อินทสระ ได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการให้ทานไว้ ๓ อย่าง[๒๐] คือ การให้เพื่ออนุเคราะห์ การให้เพื่อสงเคราะห์ และการให้เพื่อบูชาคุณ

การให้แก่คนลำบากยากจน แร้นแค้น บากหน้ามาพึ่งพิงขอความช่วยเหลือ การให้แก่ผู้น้อยช่วยให้เขาพ้นจากความลำบากด้วยความกรุณา การให้อย่างนี้ เรียกว่า ให้เพื่ออนุเคราะห์

การให้แก่คนที่เสมอกันเพื่อรักษาไมตรีและน้ำใจกันไว้ เป็นการแบ่งปัน เอื้อเฟื้อช่วยเหลือกันตามโอกาสที่มาถึง เรียกว่า ให้เพื่อการสงเคราะห์

การให้สิ่งของแก่บิดามารดา อุปัชฌายะ อาจารย์หรือครูผู้สั่งสอนเรา นักพรตผู้ประพฤติธรรม ด้วยสำนึกคุณของท่านที่มีต่อเรา อย่างนี้เรียกว่า ให้เพื่อบูชาคุณ

เมื่อบุคคลให้ทานเช่นนี้ เชื่อว่าได้ทั้งบุญได้ทั้งกุศล บุญ คือ ความสุขใจ ความเอิบอิ่มใจ ความสบายใจ ด้วยมีความเชื่อว่าเราได้กระทำในสิ่งที่ดีแล้ว ถ้าไม่ได้กระทำก็จะรู้สึกไม่สบายใจ แม้บางครั้งทำโดยไม่รู้ความหมายในเรื่องนั้นๆ เช่น พระอนุโมทนาให้พรเป็นภาษาบาลี ก็ทราบเพียงว่าพระให้พร แต่ไม่รู้ว่ามีความหมายอย่างไร ก็ทำให้สบายใจได้เหมือนกัน นี้เรียกว่าทำบุญเพื่อเอาบุญ ส่วนการกระทำที่ประกอบด้วยปัญญา อาศัยความฉลาดเป็นองค์ประกอบ ทำเพื่อชำระล้างกิเลส คือ ความเศร้าหมองในจิตใจให้ออกไป ไม่ได้ทำเพื่อลาภผลส่วนตัว ไม่มุ่งหวังเพื่อชื่อเสียงเกียรติยศ ถือเป็นการบำเพ็ญกุศล กุศล หมายถึง ความเป็นผู้ฉลาดมีปัญญา ไม่หลงทาง ไม่งมงาย มีความเข้าใจในวัตถุประสงค์อย่างชัดเจน ไม่ใช่เพียงแค่ทำตามประเพณีที่ทำสืบทอดกันมาเพียงเท่านั้น ดังนั้น หากทายกเข้าใจเรื่องนี้อย่างชัดเจนแล้ว ในเวลาที่ทำทาน ก็จะช่วยเสริมให้จิตใจของทายกเบิกบานแจ่มใส ถึงพร้อมด้วยเจตนาทั้ง ๓ กาล คือ เจตนาก่อนให้ เจตนาขณะให้ และเจตนาหลังจากที่ได้ให้ไปแล้ว ทานที่ให้ไปนั้น จะทำให้ผู้ทำทานได้บุญมากหรือน้อยเพียงใด ย่อมขึ้นอยู่กับองค์ประกอบ ๓ ประการ ถ้าให้ทาน ถ้าถึงพร้อมด้วยองค์ประกอบ ๓ ประการแล้ว ทานนั้นย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก ซึ่งองค์ประกอบ ๓ ประการนั้น ได้แก่

๑. วัตถุทานที่ให้ต้องบริสุทธิ์

วัตถุทานที่ให้ ได้แก่ สิ่งของทรัพย์สมบัติที่ตนได้สละให้เป็นทานนั้นเอง จะต้องเป็นของที่บริสุทธิ์ ที่จะเป็นของบริสุทธิ์จะต้องเป็นสิ่งที่ตนได้แสวงหา ได้มาด้วยความบริสุทธิ์ในการประกอบอาชีพ ไม่ใช่ของที่ได้มาด้วยการเบียดเบียนผู้อื่น เช่นได้มาโดยทุจริต ลักทรัพย์ ยักยอก ฉ้อโกง ปล้นทรัพย์ ชิงทรัพย์ ฯลฯ[๒๑]

๒. เจตนาในการให้ทานต้องบริสุทธิ์

การให้ทานนั้น โดยจุดมุ่งหมายแท้จริงก็เพื่อขจัดความโลภ ความตระหนี่เหนียวแน่นความหวงแหนหลงใหลในสมบัติของตน อันเป็นกิเลสหยาบ คือ โลภกิเลส และเพื่อเป็นการสงเคราะห์ผู้อื่นให้ได้รับความสุขด้วยเมตตาธรรมของตน อันเป็นบันไดก้าวแรกในการเจริญเมตตาพรหมวิหาร

---

[๒๐] วศิน อินทสระ. **การทำบุญให้ทาน.** อ้างแล้ว, หน้า ๑๓.

[๒๑] สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก,**วิธีสร้างบุญบารมี**. อ้างแล้ว, หน้า ๔-๕.

ธรรมในพรหมวิหาร ๔ ให้เกิดขึ้น ถ้าได้ให้ทานด้วยเจตนาดังกล่าวแล้ว เรียกว่า เจตนาในการทำทานบริสุทธิ์[๒๒]

เจตนาที่เป็นเหตุให้เกิดการให้ทาน มี ๓ อย่าง โดยแบ่งตามกาลเวลา คือ

๑.) บุพพเจตนา คือ เจตนาที่เกิดก่อนการให้ทาน เช่น มีจิตคิดจะให้ ทานก็จะต้องตั้งใจให้ดี คือ คิดว่า เราจะฝังขุมทรัพย์ให้ติดตามตนไป เพื่อเป็นเสบียงเลี้ยงตัวให้มีความสุข ในระหว่างที่ยังท่องเที่ยวอยู่ในวัฏฏะ เพราะการให้ทาน เป็นเหตุให้มีกินมีใช้ ไม่อดอยากยากจน ขณะที่มีเจตนาคิดจะให้ บุญก็ได้เกิดขึ้นแล้ว และขณะที่เตรียมหาวัตถุที่จะให้ บุญก็เกิดอีกมากมาย เจตนาที่เกิดก่อนการให้ทาน เรียกว่า บุพพเจตนา

๒.) มุญจนเจตนา คือ เจตนาที่กำลังให้นั้น จะต้องมีจิตใจเลื่อมใส คิดว่าเราจะทำสิ่งที่ไม่เป็นสาระให้เป็นสาระติดตามตนไป เพราะว่า วัตถุทั้งหลายล้วนที่ความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา เกิดขึ้นแล้วก็ย่อมเสื่อมสลายไปในที่สุด เว้นไว้แต่ว่าช้าหรือเร็ว แต่ถ้าว่าเราได้ให้วัตถุนั้นเป็นทาน ก็จะทำให้เกิดสารประโยชน์แก่ผู้อื่น คือทำให้ผู้รับนั้น อีกทั้งยังจะเป็นประโยชน์แก่ตน คือ เป็นอริยทรัพย์อันประเสริฐ เพราะการให้ทานเป็นเหตุให้เกิดศรัทธา ศีล หิริ โอตตัปปะ สุตะ จาคะ ปัญญา เป็นทรัพย์ที่ติดตามตนไปในภพชาติหน้าได้ จัดว่าเป็น อริยทรัพย์ เป็นทรัพย์ที่กินไม่หมดใช้ไม่หมด เพราะทำให้เจริญงอกงามขึ้นเลื่อยๆ

๓.) อปรเจตนา คือเจตนาที่เกิดภายหลังจากการที่ได้ทำทานแล้ว บุคคลผู้คิดถึงทานที่ให้แล้วด้วยดี จิตใจก็ชื่นบาน เพราะคิดว่าได้ทำตามคำของบัณฑิตที่กล่าวไว้ดีแล้ว ว่า การให้ทานเป็นการดี เป็นการยังประโยชน์ให้สำเร็จ คือ ทำให้ได้รับความสุขทั้งในชาตินี้และชาติหน้า เพราะทานที่ให้แล้ว ท่านเปรียบเหมือนกับทรัพย์ที่เราขนข้ามพ้นแล้วจากไฟไหม้ คือ ใครจะแย่งชิงเอาบุญของเราไปไม่ได้เลย เพราะว่าบุญที่เราทำแล้วนั้น ย่อมจะเป็นขุมทรัพย์ติดตามตนไปทุกแห่ง[๒๓]

๓. เนื้อนาบุญต้องบริสุทธิ์

คำว่า เนื้อนาบุญในที่นี้ ได้แก่ บุคคลผู้รับการทำทานของผู้ทำทานนั้นเอง นับว่าเป็นองค์ประกอบข้อสำคัญที่สุด แม้ว่าองค์ประกอบในการทำทานข้อ ๑,๒ จะงามบริสุทธิ์ครบถ้วนดีแล้ว กล่าวคือ วัตถุที่ทำทานนั้นเป็นของที่แสวงหาได้มาด้วยบริสุทธิ์ เจตนาในการให้ทานก็งามบริสุทธิ์ทั้งสามระยะ แต่ตัวผู้รับการทำทานเป็นคนที่ไม่ดี ไม่ใช่ผู้ที่เป็นเนื้อนาบุญที่บริสุทธิ์ เป็นเนื้อนาบุญที่เลว ทานนั้นทำไปนั้นก็ไม่ผลิดอกออกผล เปรียบเสมือนการหว่านเล็ดข้าวเปลือกลงในพื้นนา ๑ กำมือ แม้เมล็ดข้าวนั้นจะเป็นพันธ์ดีพร้อมที่จะงอกงาม และผู้หว่านคือกสิกร ก็มีเจตนาที่จะหว่านเพื่อทำนาให้เกิดผลิตผล แต่หากที่นานั้นเป็นที่ที่ไม่สม่ำเสมอกัน เมล็ดข้าวที่หว่านลงไปก็ตกลงไม่เสมอกัน โดยเมล็ดที่ไปตกในที่ดินดี ปุ๋ยดี น้ำดี ก็จะงอกเงยมีผลิตผลที่สมบูรณ์ ส่วนเมล็ดที่ไปตกในผืนนาที่แห้งแล้ง มีแต่กรวดกับทรายและขาดน้ำ ก็จะแห้งเหี่ยวหรือเฉาตายไปหรือไม่งอกเงยเสียเลย[๒๔]

---

[๒๒] **เรื่องเดียวกัน**, หน้า ๖-๗.

[๒๓] ปราโมช น้อยวัฒน์, **อนุปุพพิกถาและอริยสัจ**. อ้างแล้ว, หน้า ๑๓-๑๔.

[๒๔] สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก,**วิธีสร้างบุญบารมี**. อ้างแล้ว, หน้า ๑๔-๑๕.

บุคคลผู้ที่ทำทานไม่ได้ก็เพราะเหตุ ๒ ประการ คือ

๑. เกิดจากความตระหนี่[๒๕] คนตระหนี่กลัวภัยใดย่อมไม่ให้ทาน ภัยนั้นนั่นแลย่อมมีแก่คนตระหนี่ ผู้ไม่ให้ทาน คนตระหนี่ย่อมกลัวต่อความหิวและความกระหายใด ความหิวและความกระหายนั้น ย่อมถูกต้องคนกระหายนั้น นั่นแหละผู้เป็นพาลทั้งโลกนี้และโลกหน้า ฉะนั้น บุคคลควรกำจัดความตระหนี่อันเป็นสนิมในใจเสีย (มลทิล) พึงให้ทานไว้เถิด เพราะบุญทั้งหลายย่อมเป็นที่พึ่งแก่เหล่าสัตว์ในโลกหน้า[๒๖]

๒. เกิดจากความประมาท การให้ทานไม่ได้ที่เกิดจากความประมาท เพราะไม่รู้ว่าการที่เราได้เกิดมาเป็นมนุษย์นั้น เกิดด้วยผลของบุญ ถ้าหากว่าเราประมาท ก็จะเป็นเหตุให้เราไม่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ เพราะการเกิดเป็นมนุษย์มีโอกาสทำบุญทุกอย่างแต่ไม่ทำ ก็น่าเสียดายที่ได้อัตภาพมนุษย์แล้วยังประมาท ไม่คิดทำบุญทำแต่บาป ก็ต้องไปเกิดในอบายทุคติ หมดโอกาสทำบุญ การจะได้เกิดเป็นมนุษย์อีกก็ยาก[๒๗]

๒.๒ หมวดธรรมที่แสดงเรื่องของทาน

การเสียสละแบ่งปัน เป็นการแสดงออกถึงความโอบอ้อมอารีในจิตใจ แล้วแผ่ออกมาภายนอกเพื่อเกื้อกูลแก่บุคคลอื่น ในทางพระพุทธศาสนาได้แสดงคำสอนเรื่องทานไว้ในหลายแห่งหลายที่ ซึ่งจะได้นำมากล่าวเป็นลำดับไป

ทานโดยสรุปแบ่งเป็น ๒ ประเภท[๒๘] คือ วัตถุทาน และธรรมทาน

๒.๒.๑ ทาน ๒

๑.)วัตถุทาน คือการให้วัตถุสิ่งของมี ข้าว น้ำ ยารักษาโรค เป็นต้น วัตถุทานนี้บางครั้งเรียกว่า อามิสทาน เพื่อเป็นการเผื่อแผ่ความสุขในการเสวยโภคทรัพย์ของตน อันจะทำให้เกิดประโยชน์สุขแก่ทุกฝ่าย ผู้ที่ให้ได้ลดความตระหนี่ ความเห็นแก่ตัว ทำให้จิตใจเบาสบายจากความโลภ และเป็นที่รักของทุกคน ส่วนผู้รับนั้นก็ได้รับสิ่งของที่จำเป็นต้องใช้ ได้ปลดเปลื้องความทุกข์และมีความผูกพันรักใคร่ มีความสำนึกในคุณงามความดีของผู้ให้

การให้วัตถุสิ่งของ เครื่องอุปโภคบริโภค รวมเรียกว่า ปัจจัย ๔ ซึ่งเป็นความจำเป็นสำหรับคนที่อยู่ร่วมกันทั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป เป็นการแสดงน้ำใจต่อกัน ทำให้จิตใจผูกพันกันในด้านความสำนึกคุณ เป็นสาราณียธรรมข้อหนึ่งใน ๖ ข้อ

---

[๒๕] ปราโมช น้อยวัฒน์, **อนุปุพพิกถาและอริยสัจ**. อ้างแล้ว, หน้า ๒๒.

[๒๖] กิตฺติวุฑฺโฒ. **สารธรรมจากพระไตรปิฎก**, พิมพ์ครั้งที่ ๒.(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เมืองพิมพ์. ๒๕๓๔), หน้า ๓๔๔.

[๒๗] ปราโมช น้อยวัฒน์, **อนุปุพพิกถาและอริยสัจ**. อ้างแล้ว, หน้า ๒๓-๒๔.

[๒๘] **ขุ.อิติ.** ๒๕/๒๐๔/๒๑๒.

[๒๙] พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต **). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์.** พิมพ์ครั้งที่ ๓. อ้างแล้ว, หน้า ๓๓๕.

สาราณียธรรม คือ ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความให้ระลึกถึง, ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน ทำให้มีความเคารพกัน ช่วยเหลือกัน และสามัคคีพร้อมเพรียงกัน[๒๙]

ในทางสังคม วัตถุทาน เป็นการเกื้อกูลการอยู่ร่วมกันให้บังเกิดความสงบสุข ร่มเย็น เพราะได้อาศัยการที่ทุกคนมีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในส่วนของพระพุทธศาสนาที่สามารถดำรงอยู่ได้ ก็เพราะความมีจิตใจใฝ่ในศีลในทาน ช่วยกันทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ทั้งสถานที่และบุคคล โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระสงฆ์ ได้อาศัยการอุปัฏฐากอุปถัมภ์จากชาวบ้าน จึงไม่เดือดร้อนไม่ลำบากด้วยปัจจัย ๔ มีกำลังในการปฏิบัติธุระในพระพุทธศาสนา เพื่อให้พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรือง มั่นคงสืบต่อไป

ในมงคลสูตร บทที่ ๑๕ ว่าด้วยเรื่อง ทาน กล่าวถึงของที่มอบให้กันเพื่อบำเพ็ญทาน หรือที่เรียกว่า ไทยธรรม คือ ของควรให้[๓๐] มี ๑๐ ประการ[๓๑] คือ

๑. อนฺนำ ข้าวต้ม ข้าว
๒. ปานำ น้ำดื่ม น้ำอัฏฐบาล
๓. วตฺถำ เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม
๔. ยานำ ยานพาหนะ มีเกวียน เรือ และรถ เป็นต้น
๕. มาลำ ดอกไม้
๖. คนฺธำ ของหอมต่างๆมีน้ำอบ เป็นต้น
๗. วิเลปนำ เครื่องลูบไล้หน้าตา ผิวกาย มีกระแจะจันทร์ เป็นต้น
๘. เสยฺยำ ที่นอน เสื่อ หมอน เป็นต้น
๙. วสถำ ที่อยู่อาศัย มีกุฏิ โรงครัว ศาลา เป็นต้น
๑๐.ทีเปยฺยำ ประทีป โคมไฟ ที่ส่องแสงสว่างทุกชนิด

ทั้ง ๑๐ ประการนี้ เป็นของที่ควรมอบให้เป็นทาน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน อีกทั้ง วัตถุทานใดๆที่เป็นประโยชน์แก่ผู้รับเป็นสิ่งที่นำเอาไปใช้ประโยชน์ได้ ก็รวมอยู่ในวัตถุทานที่กล่าวไว้ ๑๐ อย่างนี้ เพราะการให้ทานจะสำเร็จลงได้ ต้องอาศัยวัตถุที่ให้บริจาค ต้องมีเจตนาให้ คือ มีศรัทธา มีผู้รับ มีวัตถุที่บริจาค จะต้องพร้อมด้วยธรรม ๓ อย่างนี้

อามิสทาน คือการให้สิ่งของเป็นทาน เช่น สิ่งของที่เป็นปัจจัยสี่ หรือการให้ทานวัตถุ มีข้าว น้ำ ผ้า ยานพาหนะ ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พักอาศัย ประทีปโคมไฟ เป็นต้น อามิสทาน แบ่งตามทายก (ผู้ให้) มี ๓ ลักษณะ ดังนี้

๑.) ทานทาสะ บางทีเรียกว่า ทาสทาน หมายถึงการที่ทายกให้ของที่ด้อยกว่าของที่ตนบริโภค ใช้สอยเอง เช่น เมื่อได้มะม่วงมา 3 ผล ก็เลือกผลที่เล็กที่สุดให้ไป หรือได้ 3 ผลที่มีขนาดเท่าๆ กัน ก็เลือก ผลที่ไม่ชอบใจให้ไป การให้อย่างนี้ เรียกว่า ทาสทาน เพราะว่าใจของทายกตกเป็นทาสของความตระหนี่ แล้วจึงให้ ดุจการให้สิ่งของแก่คนที่เป็นข้าทาสบริวาร ฉะนั้น

---

[๒๙] **เรื่องเดียวกัน,** หน้า ๑๐๔.

[๓๐] พระสิริมังคลาจารย์, **มังคลัตถทีปนี แปล เล่ม ๓,** อ้างแล้ว, หน้า ๕.

๒.) ทานสหาย บางทีเรียกว่า สหายทาน หมายถึง ทายกให้ของที่เสมอกันกับที่ตนบริโภคใช้สอย ตนบริโภคใช้ของอย่างไร ถึงคราวจะให้ผู้อื่นก็ให้ของอย่างนั้น เช่น ได้มะม่วงมา 3 ผล ก็ให้ผลที่ดีเช่นเดียว กับที่ตนจะบริโภค ดุจการให้สิ่งของแก่คนที่เป็นมิตรสหาย ฉะนั้น

๓.) ทานสามี บางทีเรียกว่า สามีทาน หมายถึงทายกให้ของที่ดีประณีตกว่าของที่ตนบริโภคใช้สอย โดยเลือกเอาสิ่งของที่ดีที่สุดให้ไป ซึ่งชาวพุทธทั้งหลายเวลาจะให้ ก็ให้สามีทานเป็นส่วนมาก เช่น เวลาจะ ตักบาตรพระ จะคดข้าวปากหม้อ ซึ่งถือว่าเป็นส่วนที่ดีที่สุดเอาไว้ถวายพระก่อน หรือเวลาเลี้ยงพระภิกษุ สามเณร จะตกแต่งข้าวปลาอาหารอย่างประณีตบรรจงกว่าที่ตนเองบริโภคถวายท่าน หรือเวลาที่จะให้ของแก่ผู้ใดผู้หนึ่ง แม้ว่าจะมีฐานะเสมอหรือต่ำกว่าเรา ก็เลือกของที่ดีที่ชอบใจให้ไป อย่างนี้เรียกสามีทาน เพราะใจของผู้ให้เอาชนะความตระหนี่ เป็นนาย เป็นเจ้าของ เป็นอิสระแล้วจึงให้ทาน ดุจให้สิ่งของแก่คน ที่ตนเคารพ หรือมีพระคุณแก่ตน เช่น บิดา มารดา ครูบาอาจารย์ พระภิกษุสงฆ์

ฉะนั้น ผู้ให้คนใดที่มีจิตใจชนะความตระหนี่ คือความตระหนี่ไม่สามารถครอบงำได้ มีการสั่งสมการให้ ทานสามีอยู่เสมอ จนมีคุณธรรมนี้ติดตัว โบราณาจารย์เรียกผู้ให้นั้นว่า ”ทานบดี”Ž แปลว่าผู้เป็นใหญ่ในทาน กล่าวคือ เป็น ผู้มีจิตใจที่ไม่ถูกความตระหนี่ครอบงำ เป็นอิสระในทานนั้น ไม่ตกเป็นทาส หรือสหายของความตระหนี่ แต่เป็นใหญ่ในทานนั้นสม่ำเสมอทุกเวลา[๓๒]

๒.) ธรรมทาน

การให้ทานด้วยวัตถุแม้จะมีผลมากเพียงใดก็ตาม บุคคลก็ยังไม่พ้นจากความยินดีในวัตถุ เพราะการให้วัตถุเป็นทานย่อมเป็นปัจจัยให้ต้องเป็นทุกข์ ยังท่องเที่ยวไปในวัฏฏะสงสารไม่มีที่สิ้นสุด ด้วยเหตุนี่พระพุทธองค์จึงทรงตรัสแสดงธรรมอีกอย่างหนึ่ง เรียกว่า ธรรมทาน

ธรรมทาน เป็นคำที่มาจากศัพท์ ๒ คำ คือ **ธรรม** หมายถึง สภาพที่ทรงไว้, ธรรมดา, ธรรมชาติ, สภาวธรรม, สัจธรรม, ความจริง,ฯลฯ พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า[๓๓] คุณธรรม ความดี [๓๔] คำว่าธรรม มีความหมายมากมายดังที่กล่าวมาแล้วนั้น จึงพอสรุปได้ว่า ธรรม คือ สภาพที่ทรงไว้ซึ่งคุณงามความดีทั้งหลาย และ **ทาน** หมายถึง ทาน การให้, สิ่งที่ให้, ให้ของที่ควรให้แก่คนที่ควรให้เพื่อประโยชน์แก่เขา, สละให้ปันสิ่งของของตนเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น[๓๕] ดังนั้น ธรรมทาน จึงหมายถึง การให้ธรรม, การสั่งสอนแนะนำเกี่ยวกับธรรม, การให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง[๓๖] เพื่อที่จะช่วยขจัดความมืดบอดทางปัญญาของมนุษย์ให้หมดไป

---

[๓๒] ปราโมช น้อยวัฒน์ . **อนุปุพพิกถา และ อริยสัจ ๔.** อ้างแล้ว, หน้า ๒๕.

[๓๓] พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์** พิมพ์ครั้งที่ ๓. อ้างแล้ว, หน้า ๓๓๕.

[๓๔] ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรเจริญ-ทัศน์, ๒๕๒๕), หน้า ๕๔๐.

[๓๕] พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์.** พิมพ์ครั้งที่ ๓. อ้างแล้ว, หน้า ๙๓.

[๓๖] **เรื่องเดียวกัน,** หน้า ๑๐๘.

ในส่วนที่เป็นวัตถุทานจะเป็นอาหารที่บิณฑบาต สิ่งของ หรือเสนาสนะทาน บรรดาอามิสทานด้วยกันหรือวัตถุทานด้วยกัน ท่านกล่าวว่า เสนาสนะทานมีอานิสงส์มาก เพราะมันเป็นประโยชน์ถาวร คือว่า ทำให้ผู้สร้างได้บุญทั้งกลางวันและกลางคืนตามโอกาสที่มีผู้พักพาอาศัย หมายความว่า ทุกครั้งที่มีผู้มาพักอาศัย มาใช้ประโยชน์จากเสนาสนะอันนั้น ผู้สร้างก็ได้บุญ[๓๗] ถึงแม้วัตถุทานจะมีอานิสงส์มากมายเพียงใด แต่ที่สุดแล้ว พระพุทธองค์ก็ทรงตรัสสรรเสริญ ธรรมทานว่าดีกว่าวัตถุทาน เพราะ วัตถุทานเป็นสิ่งที่ช่วยเหลือเกื้อกูลกันเฉพาะหน้า เฉพาะรูปภายนอก ส่วนทางด้านอารมณ์ ความรู้สึกภายใน อันจะก่อให้เกิดทัศนคติที่เปี่ยมล้นด้วยปัญญา มีความเห็นที่ถูกต้องถูกทาง เพื่อใช้ในการดำเนินชีวิต คือ ธรรมทาน

ธรรมทาน นั้นมีด้วยกัน ๒ อย่าง คือ โลกิยธรรมทาน กับ สิกขาปัตตธรรมทาน[๓๘]

โลกิยธรรมทาน คือการแสดงธรรมให้บุคคลทั้งหลายรู้จักบุญรู้จักบาป ให้ละชั่วทำดี ให้รู้จักกฎแห่งกรรม เรียกว่า กัมมัสสกตาสัมมาทิฏฐิ คือ มีความเห็นถูกต้องในเรื่องกรรม เพราะผู้ที่เชื่อกรรมแล้ว ย่อมจะใช้ชีวิตนี้ให้เป็นประโยชน์ในการทำความดีได้มาก ทำให้ได้ความสุข ส่วนผู้ไม่รู้เรื่องกฎแห่งกรรมก็จะทำชั่วได้ง่าย ทำให้ได้ความทุกข์

การแสดงธรรมที่เกี่ยวกับกฎแห่งกรรม จัดว่าเป็นธรรมในเบื้องต้น เพราะเหตุว่ายังมีอัตตาตัวตนเป็นผู้ทำกรรมอยู่ จึงต้องไปเกิดรับผลของกรรม เป็นกรรมที่ให้ผลวนเวียนอยู่ในวัฏฏะ ยังไม่พ้นจากทุกข์ เป็นโลกิยธรรมทาน ด้วยการละชั่วทำความดี เพื่อให้ชีวิตมีความสุขในระหว่างที่ยังท่องเที่ยวไปในวัฏฏะ

สิกขาปัตตธรรมทาน คือ การแสดงธรรมให้รู้เหตุผลความจริงของชีวิต เพื่อที่จะได้บรรลุสัจธรรม จัดว่าเป็นยอดของธรรมทาน เพราะว่าเป็นปัจจัยให้บุคคลทั้งหลายพ้นจากทุกข์ ซึ่งจะต้องรู้จักความจริงว่า

ทุกข์นั้นเป็นธรรมที่ควรกำหนดรู้
สมุทัยเป็นธรรมที่ควรละ
นิโรธเป็นธรรมที่ควรทำให้แจ้ง
มรรคเป็นธรรมที่ควรเจริญ

การทำทานที่เป็นสิกขาปัตตธรรมทานนั้น เป็นธรรมะเบื้องปลาย ไม่ต้องอาศัยสัตว์ บุคคลตัวตน เพราะธรรมทั้งหลายทั้งปวงเป็นอนัตตา ไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาของใคร เป็นการให้ทานโดยไม่หวังผลตอบแทน การให้สิกขาปัตตธรรมทาน จึงจัดว่าประเสริฐกว่า โลกิยธรรมทาน เพราะเป็นการให้อมฤตนิพพาน คือ ธรรมที่ไม่ตาย ทำให้สัตว์ทั้งหลายพ้นจากทุกข์ได้ การให้ธรรมทานอย่างนี้ จึงชื่อว่าเป็นการให้ทานที่ชนะการให้ทั้งปวง

สาเหตุที่มีการกล่าวสรรเสริญว่า ธรรมทานเป็นสิ่งที่ดี และเลิศกว่าการให้วัตถุสิ่งของเป็นทานนั้น เพราะวัตถุสิ่งของเมื่อให้ไปแล้ว ไม่นานก็จะเสื่อมสิ้นสภาพไป เพราะการใช้สอยหรือสิ้นอายุการใช้งาน แต่ธรรมทานหาเป็นเช่นนั้นไม่ ดังพระบาลีที่เป็นพุทธพจน์เมื่อจะทรงแสดงธรรมแก่ท้าวสักกะเทวราช ได้ตรัสพระคาถาว่า

---

[๓๗] วศิน อินทสระ. **การทำบุญให้ทาน.** อ้างแล้ว, หน้า ๕๐.

[๓๘] ปราโมช น้อยวัฒน์ . **อนุปุพพิกถา และ อริยสัจ ๔.** อ้างแล้ว, หน้า ๒๕.

สพฺพทานํ ธมฺมทานํ ชินาติ
สพฺพรตึ ธมฺมรติ ชินาติ
สพฺพรสํ ธมฺมรโส ชินาติ
ตณฺหกฺขโย สพฺพทุกฺขํ ชินาต.
การให้ธรรมเป็นทานชนะการให้ทั้งปวง
ความยินดีในธรรมชนะความยินดีทั้งปวง
รสแห่งธรรมชนะรสทั้งปวง
ความสิ้นตัณหาย่อมชนะทุกข์ทั้งปวง[๓๙]

สาเหตุที่ทำให้ธรรมทานมีผลมากมีอานิสงส์มาก เพราะสามารถอำนวยประโยชน์ ๒ ประการให้เกิดขึ้น คือ

๑. ประโยชน์ในปัจจุบัน

๒. ประโยชน์ในสัมปรายภพ[๔๐]

พระอรรถกถาจารย์ได้อธิบายไว้ในธรรมบทว่า บุคคลแม้จะถวายผ้าเนื้อดีแก่พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระอรหันต์ขีณาสพทั้งหลาย ผู้นั่งเรียงกันเต็มพื้นจักรวาล ย่อมไม่เท่าเสี้ยวที่ ๑๖ ของการบอกธรรมเพียง ๑ บท ในที่นี้ การแสดงธรรมเพียง ๑ บทนี้ ยังมีอานิสงส์มากกว่าการถวายอาหารบิณฑบาตอันประณีตแก่พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระอรหันต์ขีณาสพทั้งหลาย เป็นต้น

การที่บุคคลจะมีเจตนาจิตคิดบริจาคทานได้นั้น ก็เพราะได้ฟังธรรมก่อน หากไม่ได้รับฟังการชี้แจงธรรมะให้รู้ถึงข้อดี รู้อานิสงส์แห่งทานแล้ว เขาจะไม่มีจิตคิดปรารถนาที่จะทำทานเลย เพราะมองไม่เห็นประโยชน์แห่งทานนั้น

อีกประการหนึ่ง ยกเว้นพระพุทธเจ้าและพระปัจเจกพุทธเจ้า ผู้คนที่เหลือ มีพระสารีบุตรเป็นต้น ซึ่งเป็นผู้มีปัญญามาก สามารถนับเม็ดฝนที่ตกลงพื้นโลกและจักรวาลได้ ก็ไม่อาจที่จะบรรลุธรรมเป็นพระโสดาบันด้วยตนเองได้ ต่อเมื่อได้ฟังการแสดงธรรมจากพระอัสชิ จึงได้รู้แจ้งในความเป็นพระโสดาบัน และเมื่อได้ฟังธรรมจากพระพุทธองค์จึงได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ ด้วยเหตุนี้พระพุทธองค์จึงตรัสว่า **“สพฺพทานํ ธมฺมทานํ ชินาติ**. การให้ธรรม ชนะการให้ทั้งปวง”

ความยินดีของบิดามารดาเมื่อได้บุตร ความยินดีของชาย-หญิง ความยินดีในทรัพย์สมบัติทั้งหลายของตน เป็นต้น ล้วนเป็นปัจจัยให้ต้องเสวยทุกข์วนเวียนอยู่ในวัฏฏะสงสารทั้งสิ้น ส่วนว่าความยินดีในธรรม คือ ความยินดีที่ล่วงพ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้ เป็นความยินดีที่ยอดเยี่ยมกว่าความยินดีทั้งหลาย ส่วนที่ว่า รสแห่งธรรมย่อมชนะรสทั้งปวงนั้น เพราะว่ารสชาติของอาหารทุกอย่าง แม้ที่เป็นทิพย์ของเหล่าเทวดา ล้วนเป็นรสชาติที่จะเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้เกิดในสังสารวัฏฏ์ทั้งสิ้น แต่รสแห่งพระสัทธรรมในทางพระพุทธศาสนา อันได้แก่โพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ และโลกุตรธรรม ๙ ประการ ย่อมเป็นรสแห่งความปีติ ปราโมทย์ คือ ความอิ่มใจ บันเทิงใจ อันมีขึ้นเพราะผลจากการประพฤติปฏิบัติในพระสัทธรรมนั้น และสุดท้ายย่อมยังบุคคลให้ถึงที่สุดแห่งทุกข์ได้

และที่ว่า การสิ้นตัณหา ย่อมชนะทุกข์ทั้งปวงนั้น เพราะเมื่อสิ้นตัณหา คือ ความทะยาน

---

[๓๙] **ขุ.ธ.** ๒๕/๓๕๔/๗๘.

[๔๐] **ชา.อ.** ๒๕/๒๑๐.

อยากเข้าสู่ภูมิธรรมแห่งการเป็นพระอรหันต์แล้ว ย่อมข้ามพ้นความทุกข์ในกองสังขาร ที่ต้องมาเวียนว่ายอยู่ในห้วงแห่งวัฏฏะได้หมดสิ้น พระพุทธองค์ทรงตรัสพระคาถานี้ เพื่อมุ่งหวังให้พุทธบริษัท โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระภิกษุสงฆ์ ให้ใฝ่ใจศึกษาเล่าเรียน ทรงจำ เพื่อจะได้นำไปเผยแผ่ให้เกิดประโยชน์สุขแก่คนหมู่มาก

ธรรมทานอีกส่วนหนึ่งที่องค์สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้ากล่าวว่าสำคัญที่สุดจัดว่าเป็น ปรมัตถทาน คือ เป็นทานที่ไม่ต้องลงทุน คือ อภัยทาน

อภัยทาน คือ ให้ความปลอดภัย ให้ความไม่มีภัย[๔๑] เมื่อบุคคลทำความผิด เราเองสามารถที่จะลงโทษได้ แต่ว่างดเว้นไม่ลงโทษเพราะความเมตตากรุณาที่ไม่ต้องการจะเบียดเบียนผู้อื่น จึงไม่เอาโทษแก่ผู้นั้น อย่างนี้เรียกว่าเป็นการให้อภัย คือ ให้ความปลอดภัยจากโทษทั้งปวง เพราะไม่ทำอันตรายใดๆแก่ผู้นั้น เรียกว่าเป็นการให้อภัยทาน

คำว่า อภัยทาน ก็ได้แก่ การให้อภัยซึ่งกันและกัน หามายความว่าคนใดก็ตาม เขาทำให้เราขุ่นเคือง ทำให้เราไม่ชอบใจ ด้วยกรณีใดๆก็ตาม ถ้าหากเราคิดพิจารณาเข่นฆ่าจองล้างจองผลาญ ถ้าเขาด่าเรา เราคิดว่าโอกาสสักวันหนึ่งข้างหน้าเราจะด่าตอบ เขาลงโทษเรา เราจะลงโทษเขาตอบ เขาตีเรา เราคิดว่าเราจะตีตอบ แต่โอกาส มันยังไม่มี คิดเข้าไว้ในใจว่า เราจะทำอันตรายตอบ

อย่างนี้พระพุทธเจ้ากล่าวว่า เป็นอาฆาต คือ พยาบาท เป็นไฟเผาผลาญดวงจิต เพราะคนที่เรากำลังคิดจะฆ่าก็ดี คิดจะประทุษร้ายก็ดี นี่เขายังไม่ทันรู้ตัว เขามีความสุข เราคนที่คิดจะทำเขานั่นแหละ ตั้งแต่แรกหาความสุขไม่ได้ คบไฟแห่งความพยาบาทมันเข้าเผาผลาญ มีแต่ความร้อนรุ่มกลุ้มใจ คิดวางแผนการต่าง ๆ ว่า เราทำยังไงถึงจะแก้มือเขาได้ โดยคนอื่นเห็นว่าไม่มีความผิด

อารมณ์ที่คิดอยู่อย่างนี้ ยังตัดสินใจไม่ได้ ยังทำไม่ได้ มันเป็นไฟเผาผลาญคนคิดนี่แหละ กินไม่ได้ นอนไม่หลับ เพราะอำนาจโทสะเข้าสิงใจ นี่อำนาจโทสะหรือพยาบาทมันเริ่มเผาผลาญตั้งแต่คิด แต่คนที่ถูกคิดประทุษร้ายนั้น เขายังมีความสุข ทีนี้ถ้าเราไปทำเขาเข้าอีก ไอ้โทษมันก็จะหนักขึ้น ทำเขาเข้าอีก เขายิ่งจะแก้มือใหญ่ ถ้าเขาไม่แก้มือ ทางกฎหมายก็จะยื่นมือมาช่วยเหลือ ความทุกข์ใหญ่ก็จะเกิดขึ้น

พระพุทธเจ้าจึงทรงปรารภแก่ภิกษุทั้งหลายว่า เธอจงปรารภอภัยทานเป็นสำคัญ เมื่อบุคคลผู้ใดก็ดีที่เขาทำให้เราไม่ชอบใจ จงคิดเสียว่าเรามีกรรมเก่าที่เคยทำให้เขาไม่ชอบใจไว้มาชาตินี้เขาจึงได้ จองล้างจองผลาญเรา เราคิดให้อภัยเสีย มันก็จะปลอดภัย แล้วอีกประการหนึ่ง ถ้ามีการให้อภัยเกิดขึ้น ความเร่าร้อนของจิตก็จะไม่มี มีแต่ความผ่องใส

ทาน ๒ อีกหมวดหนึ่ง[๔๒] คือ

๑. ปาฏิปุคคลิกทาน ให้เจาะจงแก่บุคคลผู้หนึ่งใดโดยเฉพาะ

๒. สังฆทาน ให้แก่สงฆ์หรือให้เพื่อส่วนรวม

---

[๔๑] พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม,** (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘), หน้า ๓๘๐.

[๔๒] พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์.** พิมพ์ครั้งที่ ๓. อ้างแล้ว, หน้า ๙๓.

การให้ทานนั้น บางอย่างก็เลือกบุคคลผู้รับทานได้ แต่บางอย่างก็เลือกผู้รับที่มีคุณธรรมถึงพร้อมไม่ได้ ผู้ให้ก็ควรที่จะให้ทาน เพราะทำให้เกิดบุญกุศล เป็นกำไรชีวิต เพราะบุญกุศลให้ผลเป็นสุข การให้ทานที่เลือกบุคคลที่เป็นผู้รับนั้น ท่านเรียกว่า ปาฏิปุคคลิกทาน

ปาฏิปุคคลิกทาน[๔๓] คือ การให้จำเพราะบุคคล หรือให้เฉพาะบุคคลใดบุคคลหนึ่ง อันเกิดจากความเชื่อ ความเคารพเลื่อมใส ความเคารพนับถือในตัวบุคคล ปาฏิปุคคลิกทานมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ทักษิณาปาฏิปุคคลิกทาน ท่านแสดงปาฏิปุคคลิกทานไว้ ๑๔ อย่าง คือ

๑. ถวายทานในพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า
๒. ถวายทานในพระปัจเจกพุทธเจ้า
๓. ถวายทานในพระอรหันต์ผู้เป็นสาวกของพระพุทธเจ้า
๔. ถวายทานในท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำอรหันตผลให้แจ้ง
๕. ถวายทานในพระอนาคามี
๖. ถวายทานในท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำอนาคามีผลให้แจ้ง
๗. ถวายทานในพระสกทาคามี
๘. ถวายทานในท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำสกทาคามีผลให้แจ้ง
๙. ถวายทานในพระโสดาบัน
๑๐. ถวายทานในท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำโสดาปัตติผลให้แจ้ง
๑๑. ให้ทานแก่บุคคลผู้ปราศจากความกำหนัดในกาม
๑๒. ให้ทานแก่ปุถุชนผู้มีศีล ๕
๑๓. ให้ทานแก่ปุถุชนผู้ไม่มีศีล
๑๔. ให้ทานแก่สัตว์เดรัจฉาน

ในบรรดาทานทั้ง ๑๔ อย่างนี้ การที่จะได้รับอานิสงส์มากน้อยเพียงไรนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับคุณธรรมของผู้ให้ทาน พระพุทธองค์ได้ตรัสกับพระอานนท์ ถึงผลของการถวายทานแบบปาฏิปุคคลิกทานว่า

“ ดูก่อนอานนท์ ในทาน ๑๔ ประการนี้ บุคคลพึงให้ทานแก่สัตว์เดรัจฉาน พึงหวังผลทักษิณาได้ร้อยเท่า ให้ทานในปุถุชนผู้ทุศีล พึงหวังอานิสงส์ได้พันเท่า ให้ทานแก่ปุถุชนผู้มีศีล พึงหวังผลได้แสนเท่า ให้ทานแก่ผู้ที่ปราศจากความกำหนัดในกาม พึงหวังผลได้แสนโกฏิเท่า ให้ทานแก่ท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำพระโสดาบันแจ้ง พึงหวังผลแห่งทักษิณาจนนับไม่ได้ จนประมาณไม่ได้ จะป่วยกล่าวไปใยถึงพระโสดาบันและท่านเหล่านั้นที่เหลือจนถึงพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า”[๔๔]

ถึงแม้ว่าการให้ทานที่เป็นปาฏิปุคคลิกทานนั้น จะมีอานิสงส์หาประมาณมิได้ แต่ทานที่ไม่เจาะจงบุคคลผู้รับย่อมจะได้อานิสงส์มากกว่าทานที่เป็นปาฏิปุคคลิกทาน คือทานที่เรียกว่าสังฆทาน

---

[๔๓] **ม.อุ.** ๑๔/๗๑๐/๓๙๓.

[๔๔] **เรื่องเดียวกัน,** ๑๔/๗๑๑/๓๙๔.

สังฆทาน[๔๕] คือ ให้แก่สงฆ์หรือให้เพื่อส่วนรวม หรือสาธารณทาน โดยมีพระภิกษุสงฆ์ผู้กลางเป็นผู้รับในฐานะตัวแทนสงฆ์ โดยอุทิศต่อสงฆ์ ไม่เจาะจงภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง ในทักขิณาวิภังคสูตร พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงประเภทแห่งสังฆทานไว้ ๗ อย่าง คือ

๑. การให้ทานแก่สงฆ์ ๒ ฝ่ายมีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข

๒. การให้ทานแก่สงฆ์ ๒ ฝ่ายไม่มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข

๓. การให้ทานแก่ภิกษุสงฆ์ฝ่ายเดียว

๔. การให้ทานแก่ภิกษุณีสงฆ์ฝ่ายเดียว

๕. การให้ทานโดยขอสงฆ์ว่า ท่านจงจัดภิกษุและภิกษุณีจำนวนเท่านี้ๆให้เป็นสงฆ์แก่ข้าพเจ้า

๖. การให้ทานโดยขอสงฆ์ว่า ท่านจงจัดภิกษุจำนวนเท่านี้ๆให้เป็นสงฆ์แก่ข้าพเจ้า

๗. การให้ทานโดยขอสงฆ์ว่า ท่านจงจัดภิกษุณีจำนวนเท่านี้ๆให้เป็นสงฆ์แก่ข้าพเจ้า

แล้วตรัสกับพระอานนท์ว่า “ ดูก่อนอานนท์ ในอนาคตกาล จักมีเหล่าภิกษุโคตรภู มีผ้ากาสาวะพันคอ เป็นคนทุศีล มีธรรมลามก คนทั้งหลายจักถวายทานเฉพาะสงฆ์ได้ในเหล่าภิกษุทุศีลนั้น ดูก่อนอานนท์ ทักษิณาที่ถึงแล้วในสงฆ์แม้ในเวลานั้นเราก็กล่าวว่า มีผลนับไม่ได้ ประมาณไม่ได้ แต่ว่าเราไม่กล่าวปาฏิปุคคลิกทานว่ามีผลมากกว่าทักษิณาที่ถึงแล้วในสงฆ์โดยปริยายไรๆ เลย[๔๖]

ดังนั้น การให้สังฆทานนี้ จึงมีอานิสงส์มากกว่าการให้ปาฏิปุคคลิกทาน เพราะเหตุว่าพระพุทธองค์ทรงเล็งเห็นประโยชน์ของพระศาสนาสำคัญกว่าบุคคล เนื่องจากบุคคลนั้นมีอายุอยู่ไม่นาน แต่ว่าสงฆ์ที่ทำหน้าที่สืบทอดพระพุทธศาสนานั้น จะทำให้ศาสนามีอายุยืนยาว ดังนั้น หากพระองค์กล่าวว่า ปาฏิปุคคลิกทาน มีอานิสงส์มากกว่าแล้วไซร้ ผู้ที่ให้ทานทั้งหลายย่อมปรารถนาอานิสงส์มากๆ ย่อมจะเลือกบุคคลผู้รับทาน หากบุคคลทั้งหลายพากันเลือกผู้รับแล้ว คนที่มีคุณธรรมน้อยๆจะไม่มีใครไปบริจาคทานให้ ด้วยเหตุนี้ การให้สังฆทานโดยที่ไม่เจาะจงบุคคลผู้รับนั้น จะเป็นเหตุให้รักษาพระพุทธศาสนาไว้ได้ ส่วนผู้มีคุณธรรมน้อยก็ไม่อาจที่จะรักษาเพศของตนไว้ได้ ส่งผลให้ไม่มีผู้สืบทอดพระศาสนา

การให้ทานที่เป็นสังฆทานนี้ ในปัจจุบันเหลืออยู่เพียงข้อเดียว คือ การให้ทานโดยขอสงฆ์ว่า ท่านจงจัดภิกษุจำนวนเท่านี้ๆให้เป็นสงฆ์แก่ข้าพเจ้า เพราะเหตุว่า ในปัจจุบันมีแต่ภิกษุสงฆ์เท่านั้น ไม่มีภิกษุณี เมื่อส่งภิกษุรูปใดมา เราต้องไม่ยินดียินร้ายในภิกษุนั้น เพราะการถวายแก่สงฆ์เป็นสังฆทานนั้น จะเป็นพระอริยบุคคลรูปใดรูปหนึ่ง หรือว่าจะเป็นภิกษุปุถุชน หรือแม้ว่าจะเป็นภิกษุผู้ทุศีล หรือเป็นพระอริยบุคคล ถ้าหากว่าเรามีเจตนาตั้งใจที่จะถวายต่อพระอริยสงฆ์แล้วก็ไม่ต้องเลือกบุคคลผู้รับ ซึ่งการปฏิบัติเช่นนี้จึงเรียกว่าเป็นสังฆทานโดยแท้

ฉะนั้น การถวายสังฆทานนั้น ขอจงอย่าได้หวั่นไหวในภิกษุผู้ที่มารับทาน ถึงแม้ว่า สงฆ์จะส่งภิกษุผู้ทุศีลมาให้ก็ตาม ก็ต้องเต็มใจถวายด้วยความเคารพนอบน้อมเหมือนอย่างกับถวายแก่พระอริยสงฆ์ แต่ถ้าหากมีจิตใจหวั่นไหว คือ ภิกษุผู้มีคุณธรรมมาก็มีความปีติยินดี หรือว่าได้ภิกษุผู้ไม่มีคุณธรรมมาก็เสียใจ ถ้าเป็นเช่นนั้น การถวายสังฆทานนั้น จะถือว่าขาดความเคารพยำเกรง

---

[๔๕] **เรื่องเดียวกัน,** ๑๔/๗๑๒/๓๙๔.

[๔๖].**เรื่องเดียวกัน**, ๑๔/๗๑๓/๓๙๕.

ในสงฆ์ คือ ขาดความเคารพในพระอริยสงฆ์ ก็ไม่จัดว่าเป็นสังฆทาน การถวายทานแก่สงฆ์ที่เป็นสังฆทานนั้น จะต้องตั้งเจตนาถวายต่อพระอริยสงฆ์เท่านั้น[๔๗] เพราะพระอริยสงฆ์ คือ ผู้ที่ปฏิบัติดีเป็นสุปฏิปันโน หมายถึงผู้ที่เป็นพระโสดาบัน

พระอริยสงฆ์ คือ ผู้ที่ปฏิบัติตรง เป็นอุชุปฏิปันโน หมายถึงผู้ที่เป็นพระสกทาคามี

พระอริยสงฆ์ คือ ผู้ที่ปฏิบัติเพื่อญายธรรม เป็นญายปฏิปันโน หมายถึงผู้ที่เป็นพระอนาคามี

พระอริยสงฆ์ คือ ผู้ที่ปฏิบัติชอบ เป็นสามีจิปฏิปันโน หมายถึงผู้ที่เป็นพระอรหันต์

พระอริยสงฆ์เหล่านี้ ย่อมเป็นผู้ที่ควรแก่ของที่เขานำมาบูชา จัดว่าเป็นเนื้อนาบุญอันยอดเยี่ยมของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า เพราะด้วยเหตุที่พระอริยสงฆ์มีคุณอันประเสริฐเหล่านี้ ทานที่น้อมถวายแก่พระอริยสงฆ์ จึงมีอานิสงส์มากประมาณมิได้

๒.๒.๒.บุญกิริยาวัตถุ ๓

"บุญ" เป็นคำสื่อธรรมที่สำคัญคำหนึ่งในพระพุทธศาสนา ยิ่งเมื่อพระพุทธศาสนาเข้ามารุ่งเรืองในสังคมไทย คำว่า "บุญ" ก็ยิ่งมีความสำคัญโดดเด่นเป็นพิเศษ แม้เมื่อสังคมเหินห่างออกไปจากเนื้อหาสาระของพระพุทธศาสนา คนทั่วไปไม่มีโอกาสศึกษาขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักธรรมโนพระพุทธศาสนา แต่คำว่า "บุญ" ก็ยังเป็นคำสามัญในสังคมไทย ที่คุ้นปากชินใจและถูกนำมาใช้นำมาอ้างกันอยู่เสมอ แม้ว่าความหมายที่เข้าใจนั้น อาจจะลางเลือนหรือคลาดเคลื่อนออกไปจากหลักการที่แท้จริง

เมื่อมีโอกาส จึงควรทบทวน หรือชำระสะสาง ความรู้ความเข้าใจให้ถูกต้อง ตรงตามหลักจึงเป็นแหล่งที่มาตัวจริง เพื่อว่าเราจะได้ปฏิบัติให้ถูกต้อง และได้รับประโยชน์จาก "บุญ" อย่างเต็มเปี่ยมสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ซึ่งก็หมายความว่าจะเข้าถึงคุณค่าที่แท้ของพระพุทธศาสนา อย่างน้อยไม่ปฏิบัติผิดพลาดจนกลายเป็นว่าจะทำบุญแต่กลับสร้างบาป

คนไทยที่ใกล้วัดสักหน่อยจะจำได้แม่นว่า การทำบุญ มี ๓ ทาง คือทาน ศีล ภาวนา แต่ความเข้าใจเกี่ยวกับคำทั้ง ๓ นั้น อาจจะไม่ชัดเจนและไม่กว้างขวางเพียงพอ

พุทธพจน์สำคัญแห่ง ซึ่งเป็นที่มาของหลักการทำบุญ ๓ อย่างนี้ มีว่า

"ภิกษุทั้งหลาย บุญกิริยาวัตถุ[๔๘] (หลักแห่งบุญกิริยา คือการทำบุญ) มี ๓ อย่าง ดังนี้ กล่าวคือ

๑. ทานมัย บุญกิริยาวัตถุ (หลักการทำบุญ คือทาน)

๒. ศีลมัย บุญกิริยาวัตถุ (หลักการทำบุญ คือ ศีล)

๓. ภาวนามัย บุญกิริยาวัตถุ (หลักการทำบุญคือ ภาวนา)

๑. ทาน ได้แก่ การให้ การเผื่อแผ่แบ่งปัน

๒. ศีล ได้แก่ ความประพฤติสุจริต มีกาย วาจาที่เกื้อกูล ไม่เบียดเบียนกัน

๓. ภาวนา ได้แก่ การฝึกอบรมพัฒนาจิตใจเจริญ ปัญญา

---

[๔๗] ปราโมช น้อยวัฒน์, **อนุปุพพิกถา และ อริยสัจ ๔.** อ้างแล้ว, หน้า ๔๔.

[๔๘] **ขุ.อิติ.** ๒๕/๒๓๘/๒๗๐

หลักการทำบุญ ๓ อย่างนี้ มีความหมายและขอบเขตที่กว้างขวางมาก เกินความหมายของคำว่า "จริยธรรม" อย่างที่เข้าใจกันในปัจจุบัน พูดสั้นๆ ว่าครอบคลุมกระบวนการพัฒนามนุษย์ทั้งหมด แต่ในขั้นต้น จะเห็นความหมายพื้นฐานได้จากพุทธพจน์ที่ตรัสเป็นคาถาสรุปหลักการทำบุญ ๓ อย่างข้างต้นนั้นว่า

ปุญฺญเมว โส สกฺเขยฺย อายตคฺคํ สุขุทฺรยํ
ทานญฺจ สมจริยญฺจ เมตฺตจิตฺตญฺจ ภาวเย
เอเต ธมฺเม ภาวยิตฺวา ตโย สุขสมุทฺทเย
อพฺยาปชฺฌํ สุขํ โลกํ ปณฺฑิโต อุปปชฺชติ ฯ[๔๙]

แปลว่า : “คนผู้ใฝ่ประโยชน์ ควรศึกษาบุญนี่แหละ ซึ่งมีผลกว้างขวางยิ่งใหญ่ อำนวยสุขให้ คือควรเจริญทาน ควรพัฒนาความประพฤติที่ชอบธรรมและควรเจริญเมตตาจิต ครั้นเจริญธรรม ๓ ประการนี้อันเป็นแหล่งที่ก่อเกิดความสุขแล้ว บัณฑิตย่อมเข้าถึงโลกที่เป็นสุข ไร้การเบียดเบียน”

มีข้อควรสังเกตในคาถาพุทธพจน์นี้ อย่างน้อย ๓ ประการ

๑) ตรัสว่า “ควรศึกษาบุญ” คือ ควรฝึกควรหัด ควรหมั่นทำ แสดงว่าบุญเป็นคุณสมบัติที่ควรศึกษา คือ ควรพัฒนาก้าวหน้าสูงขึ้นไป ไม่ใช่หยุดอยู่แค่เดิมและขั้นเดิม (ใน ๓ ขั้นนั้น)

๒) การทำบุญทั้ง ๓ ขั้นนั้น ว่าโดยภาพรวมจะเห็นว่าทรงเน้นการอยู่ร่วมกันด้วยดี ด้วยการเกื้อกูลกันในสังคม เป็นพื้นฐานก่อน โดยเผื่อแผ่แบ่งปันกัน(ทาน) ไม่เบียดเบียนกัน (ศีล) และในขั้นภาวนา ทรงเน้นให้เจริญเมตตา คือความรักความหวังดี อยากให้คนอื่นเป็นสุข ให้ทำประโยชน์แก่กัน (เมตตา)

๓) ผลจากการศึกษา คือพัฒนาบุญทั้ง ๓ นี้ ก็จะเข้าถึงโลกที่เป็นสุข ไร้การเบียดเบียน

๒.๒.๓. สังคหวัตถุ ๔[๕๐]

สังคหวัตถุ แปลว่า **วิธีสงเคราะห์** หมายถึง วิธีปฏิบัติเพื่อยึดเหนี่ยวน้ำใจคนอื่นที่ยังไม่เคยรักใคร่นับถือ หรือที่รักใคร่นับถืออยู่แล้วให้สนิทแนบยิ่งขึ้น พูดง่าย ๆ สังคหวัตถุ ก็คือ เทคนิควิธีทำให้คนรัก หรือมนต์ผูกใจคน นั่นเอง มีทั้งหมด 4 ประการ ดังนี้

๑.) ทาน ทาน คือ การให้ ได้แก่ การเสียสละ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การแบ่งปันช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของ การให้ทานให้เพื่อขจัดกิเลส เช่น การบริจาคทานแก่นสมณชีพราหมณ์ ผู้ทรงศีล เพื่อขจัดความโลภหรือความตระหนี่ เป็นการชำระจิตใจให้สะอาด ยกระดับจิตใจให้สูงขึ้น และการให้เพื่อสงเคราะห์หรือเพื่อยึดเหนี่ยวน้ำใจคนอื่น การทำทานโดยให้สังคหวัตถุนี้ ในแง่ปฏิบัติ หมายถึงการเฉลี่ยหรือแบ่งให้จากส่วนที่คนมีอยู่ มิใช่ให้มากมายจนไม่เหลือ หรือให้จนผู้รับร่ำรวย จุดประสงค์เน้นที่การแสดงอัธยาศัยไมตรีมากกว่าความมากหรือน้อยของวัตถุที่ให้ เพราะฉะนั้น คนยากจนหรือคนที่มีวัตถุสิ่งของเล็กน้อยก็สามารถแบ่งปันให้ทานผู้อื่นได้ตามอัตภาพของตน เช่น การแบ่งปันอาหารให้เพื่อน แบ่งปันเครื่องเขียนให้เพื่อน เป็นต้น คุณธรรมข้อนี้จะช่วยให้ไม่เป็นคนละโมบ ไม่เห็น

---

[๔๙] **เรื่องเดียวกัน,** ๒๕/๒๓๘/๓๘๖

[๕๐] **ที.ปา.** ๑๑/๑๔๐/๑๓

แก่ตัว เราควรคำนึงอยู่เสมอว่า ทรัพย์สิ่งของที่เราหามาได้ มิใช่สิ่งจีรังยั่งยืน เมื่อเราสิ้นชีวิตไปแล้วก็ไม่สามารถจะนำติดตัวเอาไปได้

๒.) ปิยวาจา ได้แก่ การพูดคำสุภาพ อ่อนหวาน เพื่อให้เกิดความสมานสามัคคี ปิยวาจาทำได้ง่าย เพราะวาจานั้นมีในตัวเรา เพียงเรามีสติ มีเมตตาในใจก็สามารถพูดออกมาได้ คำพูดมีอยู่ 2 ประเภท ได้แก่

(๑) คำพูดที่พูดออกไปแล้วคนฟังเกลียด เช่น คำหยาบ คำด่า คำประชด คำกระทบกระเทียบ คำแดกดัน คำสบถ เป็นต้น คำพูดเหล่านี้เรียกว่า "อัปปิยวาจา"

(๒) คำพูดที่พูดออกไปแล้วทำให้คนฟังรัก เช่น คำอ่อนหวาน คำชมเชยจากใจจริง คำพูดที่ชวนให้เกิดความสมัครสมานไมตรี เป็นต้น

๓.) อัตถจริยา หมายถึง การบำเพ็ญประโยชน์ช่วยเหลือกันและกันในวงแคบ และบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ในวงกว้าง หลักธรรมข้อนี้มุ่งสอนให้คนพัฒนาตน ๒ ด้าน คือ การทำตนให้เป็นประโยชน์ และทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ การทำตนให้เป็นประโยชน์ หมายถึง ทำตนให้มีคุณค่าในสังคมที่ตนอาศัยอยู่ อย่างคำพังเพยที่ว่า "อยู่บ้านท่านอย่างนิ่งดูดาย ปั้นวัวปั้นควายให้ลูกท่านเล่น" หรือ "อยู่ก็ให้เขาไว้ใจไปก็ให้เขาคิดถึง" คนที่ไม่นิ่งดูดายมีอะไรพอจะช่วยเหลือคนอื่นและสังคมได้ก็เอาใจใส่ขวนขวายช่วยเหลือตามสติกำลัง ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า "คนทำหมู่คณะให้งดงาม" อยู่ที่ไหนก็สร้างความเจริญที่นั้น วิธีทำตนให้เป็นประโยชน์และทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ อาจทำได้หลายวิธี เช่น การตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ฝึกฝนอบรมตนให้เป็นคนเจริญด้วยความรู้ ความสามารถ เป็นบุตรที่ดีของบิดามารดา เป็นศิษย์ที่ดีของครูอาจารย์เป็นนักเรียนที่ดีของสถานศึกษา เป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติ ตลอดจนเป็นศาสนิกชนที่ดีของพระพุทธศาสนา

๔.) สมานัตตตา การวางตนเสมอต้นเสมอปลาย หมายถึง การวางตนได้เหมาะสม มีความหมาย ๒ ประการ คือ

(๑) วางตนได้เหมาะสมกับฐานะที่ตนมีอยู่ในสังคม เช่น เป็นหัวหน้าครอบครัว เป็นบิดามารดา เป็นครูอาจารย์ เป็นเพื่อนบ้าน เป็นต้น ตนอยู่ในฐานะอะไรก็วางตนให้เหมาะสมกับฐานะที่เป็นอยู่ และทำได้อย่างเสมอต้นเสมดปลาย

(๒) ปฏิบัติตนอย่างสม่ำเสมอต่อคนทั้งหลาย ให้ความเสมอภาค ไม่เอารัดเอาเปรียบผู้อื่น เสมอในสุขและทุกข์ คือ ร่วมสุขร่วมทุกข์ ร่วมรับรู้ปัญหา และร่วมแก้ปัญหาเพื่อประโยชน์ของสังคม

คุณธรรมข้อนี้จะช่วยให้เราเป็นคนมีจิตใจหนักแน่นไม่โลเล รวมทั้งยังเป็นการสร้างความนิยม และไว้วางใจให้แก่ผู้อื่นอีกด้วย

๒.๒.๔. อนุปุพพิกถา

คำว่า **อนุปุพพิกถา** แปลว่า ถ้อยคำที่กล่าวโดยลำดับตั้งแต่เบื้องต้นขึ้นไป มี ๕ คือ

๑.) **ทานกถา** ถ้อยคำที่พรรณนานาทาน

๒.) **สีลกถา** ถ้อยคำที่พรรณนาศีล

๓.) **สัคคกถา** ถ้อยคำที่พรรณนาสวรรค์

๔.) **กามาทีนวกถา** ถ้อยคำที่พรรณนาอาทีนพคือโทษของกาม

๕.) **เนมขัมมานิสังสกถา** ถ้อยคำที่พรรณนาอานิสงส์ของเนกขัมมะ คือ การออกจากกาม

ถ้อยคำที่พรรณนาทานนั้น **ทาน** แปลว่า ให้ เป็นชื่อของวัตถุแปลว่าวัตถุที่ให้ เป็นชื่อของเจตนาแปลว่าเจตนาเป็นเหตุให้ ทางพระพุทธศาสนาแสดงทานด้วยมุ่งให้บุคคลทำการบริจาค เป็นการสงเคราะห์ อนุเคราะห์ หรือ บูชา เป็นการเผื่อแผ่ความสุขให้แก่ผู้อื่นและด้วยมุ่งกำจัดโลภะคือความโลภ มัจฉริยะคือความตระหนี่ในจิตใจของตนด้วย แต่ว่าทานในพระพุทธศาสนาที่จะมีผลมากนั้นต้องประกอบด้วยวัตถุสมบัติ ความถึงพร้อมด้วยวัตถุ คือสิ่งที่ให้เป็นสิ่งที่มีประโยชน์แก่ผู้รับตามสมควร ไม่ใช่เป็นสิ่งที่มีโทษ เจตนาสมบัติ ความถึงพร้อมด้วยเจตนา คือมีเจตนาดี ตั้งแต่เมื่อก่อนให้ในขณะที่ให้ และในภายหลังที่ให้แล้ว กับปฏิคคาหกสมบัติ ความถึงพร้อมด้วยปฏิคาหกคือผู้รับ หมายถึงว่าผู้รับก็ต้องเป็นผู้สมควร เช่น เป็นผู้ที่ควรอนุเคราะห์ เป็นผู้ที่ควรสงเคราะห์ เป็นผู้ที่ควรบูชาอย่างใดอย่างหนึ่ง ฉะนั้น เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว ทานที่พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญจึงต้องเป็นทานที่เรียกว่า มีการเลือกให้ ไม่ใช่ให้โดยไม่เลือก คือต้อง เลือกวัตถุ เลือกเจตนา เลือกบุคคลผู้รับ กับต้องดูให้พอเหมาะสม ไม่ทำตนเองให้ต้องลำบากเพราะการให้ พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงทานกถาพรรณนาทานนี้เป็นข้อที่ ๑.

ต่อจากนั้นก็ทรงแสดง **ศีล** ตามศัพท์แปลว่า **ปกติ** หมายถึง ความปรกติทางกาย ปรกติวาจา ปรกติใจ ไม่ถูกกิเลสดึงไปให้ประพฤติทุจริตต่าง ๆ ฉะนั้น จึงต้องมี วิรัติเจตนา ความตั้งใจงดเว้นจากความชั่วนั้น ๆ จึงจะเป็นศีล ศีลในพระพุทธศาสนานั้นอย่างต่ำก็คือ ศีล ๕ ไม่แก่ เจตนางดเว้นจากภัยหรือเวร ๕ ประการ ฉะนั้น ศีลจึงเท่ากับเป็นความไม่มีเวร ไม่มีภัย เมื่อรักษาศีล ก็เท่ากับว่า ทำอภัยทาน คือให้อภัยแก่สัตว์ทั้งหลาย และตัวผู้มีศีลเองก็เป็นผู้ไม่ก่อภัย ก่อเวรขึ้นแก่ตัวเองด้วย พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงศีลนี้ข้อที่ ๒.

ต่อจากนั้น ก็ทรงแสดง **สวรรค์** คำว่า **สวรรค์** ก็ออกมาจากศัพท์บาลีว่า **สคฺค** แปลว่า ที่เป็นที่ข้องเป็นที่ติด ก็ได้ ที่เป็นที่มีอารมณ์อันเลิศ ก็ได้ ตามที่เข้าใจกัน สวรรค์เป็นโลกอีกส่วนหนึ่ง ซึ่งบุคคลผู้ทำความดีจะพึงเข้าถึงในเวลาที่สิ้นชีวิตไปจากโลกนี้แล้ว และในคัมภีร์ก็แสดงสวรรค์ไว้มาก เช่น สวรรค์กามาพจร ที่แปลว่า ชั้นที่ยังหยั่งลงในกาม ๖ ชั้น แต่สวรรค์ดั่งกล่าวนี้ เป็นเรื่องที่มีแสดงไว้ในตำราเก่าก่อนพระพุทธศาสนา และมาถึงพระพุทธศาสนาก็ยังมีติดมาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา แต่ก็ติดมาไม่หมด คือติดมาบางส่วน.

อีกอย่างหนึ่ง พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงสวรรค์ในปัจจุบัน คือ ได้ตรัสไว้ในที่แห่งหนึ่ง มีความว่า สวรรค์ชั้น ผัสสาตนะ ๖ ชั้น อันเราเห็นแล้ว คือ สวรรค์เกิดขึ้นทางอายตนะ ที่ได้เกิดผัสสะ ได้แก่

ในที่ใด มีรูปที่น่ารักใคร่ปรารถนาพอใจที่จะพึงเห็นได้ด้วยตา ที่นั้นเป็นสวรรค์ชั้น ผัสสายตนะ ชั้นรูป

ในที่ใด มีเสียงที่น่ารักใคร่ปรารถนาพอใจที่จะพึงได้ยินด้วยหู ที่นั้นเป็นสวรรค์ชั้น ผัสสายตนะ ชั้นเสียง

ในที่ใด มีกลิ่นที่น่ารักใคร่ปรารถนาพอใจที่จะพึงสูดได้ด้วยจมูก ที่นั้นเป็นสวรรค์ชั้น ผัสสายตนะ ชั้นฆานะ

ในที่ใด มีรสที่น่ารักใคร่ปรารถนาพอใจ ที่จะพึงลิ้มได้ด้วยลิ้น ที่นั้นเป็นสวรรค์ชั้น ผัสสายตนะชั้นชิวหา

ในที่ใด มีโผฏฐัพพะคือสิ่งที่กายถูกต้อง ที่น่ารักใคร่ปรารถนาพอใจ ที่จะพึงกรทบถูกได้ด้วยกาย ที่นั้นเป็นสวรรค์ชั้น ผัสสายตนะ ชั้นกายฆ

ในที่ใด มีธรรมคือเรื่องราวต่าง ๆ มีเรื่องรูป เรื่องเสียงเป็นต้น ที่น่ารักใคร่ปรารถนาพอใจ ที่จะพึงรู้ได้ด้วยใจ ที่นั้นเป็นสวรรค์ชั้น ผัสสายตนะชั้นธรรมะ คือชั้นเรื่องราว.

ตามพระพุทธภาษิตนี้ เป็นอันทรงแสดงสวรรค์ ชี้ลงไปกลาง ๆ จะในเวลาไหน คือในบัดนี้ หรือในอนาคต ในโลกนี้ หรือในโลกหน้าก็ตามที เมื่อมีผลเป็นเช่นนี้อยู่ในที่ใด ในที่นั้นก็ชื่อว่าเป็นสวรรค์ เพราะจัดเป็นที่มีอารมณ์อันเลิศ มีอารมณ์ที่งดงาม และในขณะเดียวกันก็เป็นที่ข้องที่ติดเป็นอย่างยิ่งด้วย คือว่าเป็นที่ปรารถนาพอใจอย่างยิ่ง สวรรค์ดังกล่าวมานี้ จำต้องอาศัยทาน อาศัยศีลเห็นตุ พิจารณาดูตามกระแสปัจจุบัน ก็จะเห็นเข้าเรื่องกันได้กับสวรรค์ ๖ ชั้น ที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสนั้น คือเมื่อต่างมีทานเฉลี่ยเผื่อแผ่ให้ความสุขแก่กันและกัน และมีศีลไม่เบียดเบียนกันและกัน ให้อภัยกันและกัน ก็จะต่างมีความสุขด้วยกัน เมื่อมีความสุขด้วยกันอยู่ ก็จะมีความเจริญตา เจริญหู เจริญจมูก เจริญลิ้น เจริญกาย เจริญใจ ปราศจากความทุกข์ ที่เกิดจากความคับแค้น และที่เกิดจากการเบียดเบียนกัน ก็เป็นผลที่เรียกได้ว่าสวรรค์อยู่แล้ว สวรรค์นี้พระพุทธเจ้าทรงแสดงเป็นข้อที่ ๓.

ต่อจากนั้นก็ทรงแสดง **กามาทีนพ** คือโทษของกาม สวรรค์ได้ชื่อว่าเป็นกาม คือเป็นที่รักใคร่ที่ปรารถนา ที่พอใจ เป็นอย่างยิ่ง คำว่า กาม นั้น เป็นวัตถุที่เป็นภายนอกดั่งกล่าวนั้นส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งเป็นชื่อของกิเลสในใจของบุคคล คือเป็นชื่อของความใคร่ ความปรารถนา ความพอใจ เมื่อมีความใคร่ ความปรารถนา ความพอใจ เป็นกิเลสกามในจิตใจ วัตถุข้างนอกจึงได้พลอยเป็นกามไปด้วย แต่ถ้าจิตใจไม่มีกิเลสกามอยู่ วัตถุข้างภายนอกก็เป็นวัตถุเฉย ๆ ไม่เป็นกามของผู้นั้น เหมือนอย่างบุคคลสามัญซึ่งมีกิเลสกามอยู่ในใจ เมื่อไปในที่ไหน ในที่นั้นก็เป็นกามของเขา เพราะว่าเป็นที่รักใคร่ ปรารถนา พอใจ แต่พระอรหันต์จะไปในที่ไหน ในที่นั้นไม่เป็นกามของท่าน เพราะว่าท่านไม่มีความรักใคร่ปรารถนาพอใจ สิ่งนั้น ๆ ก็คงเป็นวัตถุนั้น ๆ อยู่โดยธรรมชาติเท่านั้น เพราะฉะนั้น เมื่อกล่าวถึงกามจึงมีความหมายสอง หมายถึงวัตถุภายนอกก็ได้ หมายถึงกิเลสในใจก็ได้ แต่ว่าโดยปรกติเมื่อกล่าวอย่างสามัญ คำว่ากามเป็นชื่อของวัตถุภายนอก เพราะเป็นที่ใคร่ ที่ปรารถนา ที่พอใจของบุคคลทั่วไป สวรรค์ แม้จะมีอารมณ์อันเลิศสักเท่าไร แต่ก็ยังเป็นกาม คือเป็นที่น่าใคร่น่าปรารถนาน่าพอใจ และเป็นสิ่งที่ต้องมีความแปรปรวน เปลี่ยนแปลงไป มีเกิด มีดับเหมือนอย่างวัตถุทั้งปวงในโลกถึงจะเปลี่ยนแปลงไปช้า ในที่สุดก็ต้องเปลี่ยนแปลงไป ฉะนั้น เมื่อไปมีความรักใคร่ปรารถนาพอใจมาก เมื่อสิ่งเหล่านั้นเปลี่ยนแปลงไป ก็ยิ่งทำให้ต้องเป็นทุกข์มาก เพราะฉะนั้น อันนี้จึงชื่อว่าอาทีนพ คือ โทษของกาม ที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงชี้ให้เห็นเป็นข้อที่ ๔.

ต่อจากนั้น ก็เป็นข้อที่ ๕ ทรงแสดง **เนกขัมมะ** คือ การออกจากกาม การออกจากกามนั้นออกทางกาย ได้แก่ การออกบวชประการหนึ่ง ออกทางใจ ได้แก่ การทำจิตใจให้เป็นสมาธิ จนสงบสงัดจากกาม จากอกุศลกรรมทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง เป็นเหตุทำให้จิตใจสงบและมีความสุข ตัดกังวลห่วงใยอันเกี่ยวกับกามด้วยประการทั้งปวง พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงยกขึ้นโดยเป็นอานิสงส่ของเนกขัมมะเป็นข้อที่ ๕.

เมื่อได้ทรงแสดงอนุปุพพิกถาทั้ง ๕ ประการนี้แล้ว ทรงพิจารณาเห็นว่า ผู้ฟังมีจิตแช่มชื่นผ่องใส ปราศจาก นิวรณ์ คือ กิเลสเครื่องกั้นจิต มีจิตบริสุทธิ์ผ่องใส สมควรที่จะรับพระธรรมที่สูงขึ้นไป เหมือนอย่างผ้าที่ซักให้สะอาดปราศจากมลทินต่าง ๆ ควรที่จะรับน้ำย้อมได้แล้ว จึงได้ทรงแสดงอริยสัจ ๔ คือ ทรงชี้ทุกข์ ชี้สมุทัย เหตุให้เกิดทุกข์ ชี้นิโรธ ความดับทุกข์ ชี้มรรค ทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ โดยนัยดั่งในปฐมเทศนานั้น อริยสัจ ๔ นี้ เรียกว่า **สามุกฺกำสิกธมฺมเทสนา** คือ เป็นพระ

ธรรมเทศนาที่พระพุทธเจ้าทรงยกขึ้นแสดงเอง เพราะได้ตรัสรู้ด้วยพระองค์เอง โดยปรกติเมื่อได้ทรงแสดงอนุปุพพิกถาและอริยสัจ ๔ แล้ว ผู้ฟังก็เกิดดวงตาเห็นธรรม ที่ท่านแสดงว่าได้เป็นพระโสดาบันในพระพุทธศาสนา.

อนุปุพพิกถาและอริยสัจ ๔ นี้ ตามประวัติในพระพุทธศาสนาปรากฏว่า พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงแก่มนุษย์ซึ่งเป็นคฤหัสถ์ ไม่ทรงแสดงแก่เทพยดาหรือภิกษุ และผู้ที่จะทรงแสดงนั้น เป็นผู้ที่มีจิตเลื่อมใส เบิกบาน ควรที่จะได้รับผลจากการฟัง ฉะนั้น จึงปรากฏว่าเมื่อได้ฟังจบลงแล้ว จึงได้รับผลคือได้ดวงตาเห็นธรรม.

ดวงตาเห็นธรรมนั้น ตามศัพท์เรียกว่า **ธมฺมจกฺขุ** ท่านแสดงไว้ตรงกัน คือเห็นว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งหมดมีความดับไปเป็นธรรมดา เมื่อเกิดความเห็นขึ้นอย่างนี้เรียกว่า ได้ดวงตาเห็นธรรม หรือว่าเกิดธรรมจักษุ จะฟังเทศน์กัณฑ์ไหน ๆ ก็ตาม เมื่อเกิดดวงตาเห็นธรรม ก็จะต้องเกิดขึ้นอย่างนี้ พิจารณาดูก็น่าเข้าใจว่า คือ เห็นทุกข์นั้นเอง เห็นเกิดดับเรียกว่าเห็นทุกข์ หรือว่าเห็นทุกข์ คือ เห็นเกิดดับ โดยมาเห็นแต่เกิด อย่างเห็นชีวิตของเราในบัดนี้ เรารู้จักกันแต่เกิด แต่ว่าไม่รู้สึกว่าจะดับ ดับนั้นเราคิดว่าอยู่ข้างหน้า คือว่ายังไม่มาถึง ในปัจจุบันก็คือเกิดและยังดำรงอยู่ ยังไม่เห็นดับเป็นคู่กันไป แต่ความเห็นที่จะเรียกว่าเห็นธรรมนั้น ต้องเห็นดับคู่ไปกับเกิดพร้อมกัน เมื่อเห็นดับคู่ไปกับเกิดพร้อมกันแล้ว กิเลสก็ไม่มีที่ตั้ง จะตั้งความชอบ ความชัง ไว้ที่ไหน ความชอบ ความชัง ที่เป็นกิเลสนั้นจะตั้งอยู่ได้ ต้องตั้งในสิ่งที่เราเห็นว่า ยังมีอยู่ ยังเป็นอยู่ คือในสิ่งที่ยังเกิดอยู่ แต่ว่าถ้าเห็นว่าดับเสียแล้ว กิเลสก็ไม่มีที่ตั้งชอบก็ไม่มีที่ตั้ง เพราไม่มีอะไรจะตั้ง เพราะเห็นว่าดับเสียแล้ว.

ฉะนั้น โดยปรกติบุคคลจึงยังไม่ชื่อว่าเห็นทุกขสัจจะ จะเห็นก็เห็นเพียงนิดหน่อย ถ้าจะเห็นที่เป็นดวงตาเห็นธรรม จะต้องเห็นได้ตลอด คือเห็นถึงดับ และเห็นให้ได้ในปัจจุบัน เมื่อเห็นถึงดับได้ในปัจจุบัน กิเลสไม่มีที่ตั้งนั่นแหละ จึงชื่อว่าได้ดวงตาเห็นธรรม และผู้ที่ฟังเทศน์จะได้ดวงตาเห็นธรรมนี้ ท่านไม่ได้ฟังเพื่อมุ่งกำหนดว่า เทศน์ว่าอย่างไร เบื้องต้นแสดงอย่างไร ท่ามกลางแสดงอย่างไร ข้างท้ายแสดงอย่างไร คือไม่ได้มุ่งจะจำถ้อยคำ มุ่งแต่เพียงเข้าใจได้อย่างแจ่มแจ้ง การบรรลุในขั้นแรกในพระพุทธศาสนานั้น จะต้องเกิดดวงตาเห็นธรรมดั่งกล่าวมานี้ เมื่อได้ดวงตาเห็นธรรมในขั้นแรกนี้แล้ว พระพุทธเจ้าจึงจะทรงอบรมให้เกิดปัญญาสูงขึ้นไปอีกจนถึงที่สุด[๕๑]

๒.๒.๕. **สัปปุริสธรรม ๗**

ในสัปปุริสธรรมสูตร คือ สูตรที่ว่าด้วยธรรมของสัตบุรุษผู้เป็นบัณฑิตในทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวไว้ในเรื่องการทำทานว่า แม้ทายกจะมีเจตนาสมบูรณ์ครบทั้ง ๓ กาล แล้วทำการให้ทานก็ยังไม่ชื่อว่าเป็นการให้ที่ดีพร้อม เพราะลักษณะหรือกิริยาในการให้ของทายก ก็นับว่ามีความสำคัญไม่ใช่น้อยไปกว่ากันเลย

ทานของอสัตบุรุษและทานของสัตบุรุษ ตามที่แสดง ไว้ใน อสัปปุริสสูตร และ สัปปุริสสูตร อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต ดังต่อไปนี้

---

[๕๑] พันจ่าอากาศเอก อภิชาติ พรสี่, “**การศึกษาวิเคราะห์รูปแบบเทศนาวิธีตามแนวอนุปุพพิกถาในสังคมไทยปัจจุบัน”, ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต**,(บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๕๕.

ทานของอสัตบุรุษ[๕๒] คือทานของคนไม่ดี มีอยู่ ๕ อย่าง คือ ให้โดยไม่เคารพ ๑ ให้โดยไม่ยำเกรง ๑ ไม่ให้ด้วยมือของตนเอง ๑ ให้โดยทิ้งขว้าง ๑ ไม่เห็นผลในอนาคตแล้วให้ ๑

ในสัปปุริสทานสูตร ได้กล่าวถึงลักษณะการให้ทานของสัตบุรุษที่ดีไว้ ๕ ประการ คือ ย่อมให้ทานโดยเคารพ ๑ ให้โดยยำเกรง ๑ ให้ด้วยมือของตนเอง ๑ ให้โดยไม่ทิ้งขว้าง ๑ เห็นผลในอนาคตจึงให้ ๑

อีกนัยหนึ่ง แสดงว่า ทานของสัตบุรุษ มี ๕ อย่าง คือให้ทานโดยศรัทธา ๑ ให้ทานโดยเคารพ ๑ ให้ทานตามกาลอันควร ๑ เป็นผู้มีจิตคิดอนุเคราะห์ให้ทาน ๑ ให้ทานโดยไม่กระทบตนและผู้อื่น ๑ ถ้าตรงข้ามกับ ๕ ข้อนี้ก็ชื่อว่าเป็นทานของอสัตบุรุษ

ทานของสัตบุรุษนัยที่ ๑

๑. ให้ทานโดยเคารพ คือให้โดยความเต็มใจ ไม่ได้ให้ด้วยความเกรงกลัวหรือจำใจให้ เวลาให้ก็ให้ด้วยกิริยาที่นอบน้อมยิ้มแย้มแจ่มใส

๒. ให้ทานโดยยำเกรง คือเคารพในทานของตนและเคารพในผู้รับ การเลือกให้แต่ของดี ของมี ประโยชน์ ของสะอาดมีรสดี เป็นต้น ชื่อว่าเคารพทานของตน อีกประการหนึ่งผู้ที่ให้ของที่พอใจ ย่อมได้ของที่ พอใจ ผู้ที่ให้ของที่เลิศ ย่อมได้ของที่เลิศ ผู้ที่ให้ของที่ดี ย่อมได้ของดี ผู้ที่ให้ของที่ประเสริฐย่อมเข้าถึงสถานที่ ประเสริฐ นรชนใดให้ของที่เลิศ ให้ของที่ดี ให้ของที่ประเสริฐ นรชนนั้นจะบังเกิดในที่ใดๆ ย่อมมีอายุยืน มียศ นี้เป็นพระดำรัสของพระพุทธเจ้า

การเลือกผู้รับที่สมควรแก่ของ และเลือกผู้รับที่เป็นผู้มีศีล มีคุณธรรม ชื่อว่า เคารพในผู้รับ ข้อนี้ มิได้หมายความว่าถ้าผู้รับเป็นสัตว์ดิรัจฉาน หรือเป็นผู้ไม่มีศีลแล้ว ไม่ต้องให้ ควรให้ทั้งสิ้น แต่ของที่ดี ของที่ ประณีต ของที่สะอาด มีรสเลิศ ย่อมสมควรแก่ผู้รับที่เลิศ คือผู้ที่ประพฤติปฏิบัติธรรม ผู้มีศีลยิ่งกว่าผู้อื่น ยิ่งให้ แก่ผู้มีศีลจำนวนมากเป็นประโยชน์สุขแก่ผู้มีศีลจำนวนมาก ที่เรียกว่าสังฆทาน ยิ่งมีผลมากจนประมาณไม่ ได้ว่าเท่านั้นเท่านี้ชาติ

๓. ให้ด้วยมือของตน ข้อนี้หมายความว่า เวลานี้เราเป็นมนุษย์ มีมือ มีเท้า มีอวัยวะครบบริบูรณ์ เราจึงควรทำทานนั้นด้วยมือตนเอง ไม่ควรใช้ผู้อื่นทำแทนอยู่เสมอๆ ถ้าจะใช้ก็ควรใช้เป็นบางครั้งบางคราว ในเวลาจำเป็น นอกจากนั้นแล้วควรทำทานด้วยมือของตนเอง เพราะนอกจากจะทำให้เกิดเจตนาที่เป็นบุญ ในขณะที่กำลังให้แล้ว ในวัฏฏะอันยาวนานนี้ เราไม่อาจทราบได้ว่าเราจะเกิดเป็นคนมือขาดเท้าขาดเมื่อใด ถ้าเราเกิดเป็นคนมือขาดแล้ว แม้ของมีอยู่และเราอยากให้ทานด้วยมือของเราเอง เราจะให้ได้อย่างไร นอก จากจะอาศัยผู้อื่นทำแทนเท่านั้น

๔. ให้โดยไม่ทิ้งขว้าง ข้อนี้หมายถึงไม่ทิ้งขว้างการให้ คือให้อยู่โดยสม่ำเสมอ ให้อยู่เป็นประจำ

๕. เห็นผลในอนาคตจึงให้ หมายความว่า ให้เพราะเชื่อว่า ทานมีจริง ผลของทานมีจริง ทาน ทำให้เกิดในสวรรค์ได้จริง แม้เกิดเป็นมนุษย์ก็เป็นผู้มั่งคั่งบริบูรณ์ด้วยทรัพย์สิน หรือเชื่อว่าทานเป็นการขัดเกลาความตระหนี่ เป็นบันไดก้าวไปสู่สวรรค์และมรรคผล นิพพานได้ สัตบุรุษท่านเชื่ออย่างนี้จึงให้ทาน

---

[๕๒] **องฺ ปญฺจก.** ๒๒/๑๔๗/๑๗๕.

ถ้าเป็นทานของอสัตบุรุษ ก็มีนัยตรงข้ามกับที่กล่าวนี้

ทานของสัตบุรุษนัยที่ ๒

๑. ให้ทานโดยศรัทธา ผู้ที่เป็นสัตบุรุษ คือคนดีทั้งหลายนั้นย่อมให้ทานเพราะเชื่อกรรมและผล ของกรรมว่ามีจริงจึงให้ ครั้นให้แล้วย่อมเป็นผู้มั่งคั่งมีทรัพย์มาก มีโภคะมาก และเป็นผู้มีรูปงาม น่าดูน่าเลื่อมใส มีผิวพรรณงดงามในที่ๆ ทานนั้นเผล็ดผล

๒. ให้ทานโดยเคารพ คือ ให้ด้วยกิริยาที่เคารพ นอบน้อม ครั้นให้แล้วย่อมเป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์ มาก มีโภคะมาก และเป็นผู้มีบุตร ภรรยา ทาส และคนใช้หรือคนงาน เป็นผู้เคารพเชื่อฟัง สนใจสดับรับ ฟังคำสั่ง ตั้งใจใคร่รู้ในที่ๆ ทานนั้นเผล็ดผล

๓. ให้ทานตามกาลอันควร ครั้นให้แล้ว ย่อมเป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก และย่อม เป็นผู้มีความต้องการที่เกิดขึ้นตามกาลบริบูรณ์ ในที่ๆ ทานนั้นเผล็ดผล คือ เป็นผู้มีทรัพย์มาตั้งแต่วัยเด็ก สามารถจะนำทรัพย์สินนั้นไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ในขณะที่ยังมีกำลังวังชาแข็งแรง สติปัญญาเฉียบแหลม ไม่ใช่ได้ทรัพย์มาเมื่อหมดกำลังกายและกำลังปัญญาจะนำทรัพย์สินนั้นไปใช้ให้เกิดประโยชน์แล้ว

กาลทาน[๕๓] หรือทานที่ให้ในกาลอันควรนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงแสดงไว้ใน กาลทานสูตร อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต ว่ามีอยู่ ๕ อย่าง คือ

๑.) อาคันตุกะทาน คือทานที่ให้แก่ผู้มาสู่ถิ่นของตน หมายความว่าผู้นั้นเป็นผู้มาใหม่ ยังไม่รู้จัก สถานที่และบุคคลในถิ่นนั้น เราก็ช่วยสงเคราะห์ให้ที่พักหรือข้าวของต่างๆ เพื่อให้เขาได้รับความสะดวกสบาย แม้พระภิกษุที่จรมาจากที่อื่น ท่านยังไม่รู้จักทางที่จะไปบิณฑบาตเป็นต้น ภิกษุที่อยู่ก่อนหรืออุบาสก อุบาสิกา ก็ช่วยอนุเคราะห์ท่าน ด้วยการถวายอาหารบิณฑบาต และของใช้ที่จำเป็นแก่สมณะ ทำให้ท่านได้รับความ สะดวกสบายไม่เดือดร้อน อย่างนี้จัดเป็น อาคันตุกะทาน และเป็นกาลทาน

๒.) คมิกะทาน คือทานที่ให้แก่ผู้เตรียมตัวจะไป หมายความว่า ให้แก่บุคคลที่เตรียมตัวจะไปยัง ถิ่นอื่น สัตบุรุษย่อมสงเคราะห์คนที่จะเดินทางไปนั้น ด้วยค่าพาหนะ หรือด้วยยานพาหนะตลอดจนเครื่อง อุปโภคบริโภคที่สมควร

๓.) ทุพภิกขทาน คือ ทานที่ให้ในสมัยข้าวยากหมากแพง ผู้คนอดอยาก ได้รับความเดือดร้อน แม้ในสมัยที่น้ำท่วม ไฟไหม้ ผู้คนเดือดร้อนไร้ที่อยู่ การให้ที่พักอาศัย และข้าวของเครื่องใช้ข้าวปลาอาหาร ในเวลานั้น ก็จัดเป็นกาลทาน

๔.) นวสัสสะทาน การให้ข้าวใหม่แก่ผู้มีศีล

๕.) นวผละทาน การให้ผลไม้ใหม่แก่ผู้มีศีล

ที่ข้อ ๔ และข้อ ๕ จัดเป็นกาลทาน เพราะข้าวใหม่ก็ดีผลไม้ที่ออกใหม่ตามฤดูกาลก็ดี มิใช่ว่าจะมีอยู่เสมอตลอดปี มีเป็นครั้งเป็นคราวตามฤดูกาลเท่านั้น สัตบุรุษย่อมนำข้าวใหม่และผลไม้ที่เพิ่งออกใหม่ ถวายแก่พระภิกษุสงฆ์ผู้ทรงศีล แล้วจึงบริโภคเองต่อภายหลัง ท่านที่เคยมีชีวิตอยู่ในชนบทคงจะเคยพบเห็น ว่า เวลาที่ข้าวออกรวงเป็นน้ำนม ชาวนาก็จะเก็บเอารวงข้าวอ่อนมาทำเป็นข้าวยาคูถวายพระ ข้าวแก่อีกนิด ก็เอามาทำเป็นข้าวเม่า ข้าวสุกแล้วก็เอามาสีเป็นข้าวสารหุง ถวาย

---

[๕๓] **องฺ.ปญฺจก.** ๒๒/๓๖/๓๙.

พระภิกษุผู้ทรงศีลก่อน แม้ชาวสวนเมื่อ ผลไม้แก่จัดเขาก็จะเก็บเอามาถวายพระเสียก่อน แล้วจึงนำออกขายหรือบริโภคเอง คนที่มิใช่ชาวนาชาวสวน บางคน เมื่อเห็นข้าวใหม่หรือผลไม้ออกใหม่วางขายตามตลาด ก็ซื้อมาแบ่งถวายพระเสียก่อนแล้วจึงบริโภค นับว่าท่านเหล่านี้ ได้ทำบุญของท่านถูกกาละเทศะเป็นอย่างยิ่ง ตรงต่อคำสอนของพระบรมศาสดาในข้อ กาลทานบางแห่งท่านรวมเอาการให้ข้าวใหม่ และการให้ผลไม้ใหม่ไว้เป็นข้อเดียวกัน แล้วเพิ่ม คิลานทาน คือ การให้ทานแก่คนเจ็บไข้ไร้ที่พึ่ง ด้วยยา และอาหารเป็นต้น ซึ่งคิลานทาน นี้ก็สมควรจะเป็นกาลทานได้ เช่นกัน เพราะเหตุที่กาลทาน เป็นทานที่ให้ในเวลาจำกัดทำไม่ได้โดยสม่ำเสมอ พระผู้มีพระภาคเจ้า จึงตรัสว่าเป็นทานที่มีผลมาก ยิ่งให้ในผู้มีศีลผู้ประพฤติตรงยิ่งมีผลมาก แม้บุคคลผู้อนุโทนาต่อทานของผู้นั้น หรือช่วยเหลือให้ทานของผู้นั้นสำเร็จผล ก็ได้รับผล ทั้งบุญของผู้ให้ก็ไม่บกพร่อง เพราะฉะนั้นบุคคลจึงควร ยินดีในการให้ทาน ทานที่บุคคลให้แล้วย่อมมีผลมาก ทั้งยังติดตามไปเป็นที่พึ่งแก่เขาในโลกหน้าด้วย

๔. มีจิตคิดอนุเคราะห์จึงให้ หมายความว่า สัตบุรุษนั้นเมื่อเห็นผู้ใดได้รับความลำบาก ขาดแคลนสิ่งใด ก็มีจิตคิดช่วยเหลือคนเหล่านั้นด้วยความเต็มใจ โดยไม่หวังผลตอบแทนโดยไม่คิดว่าเมื่อเรา ช่วยเหลือเขาแล้ว เขาจะต้องตอบแทนคุณของเรา แต่ช่วยเหลือเพราะต้องการให้คนเหล่านั้นได้รับความสุข สบาย ครั้นให้แล้วย่อมเป็นผู้มั่งคั่ง มีโภคะมาก และเป็นผู้มีจิตน้อมไปเพื่อบริโภคกามคุณ ๕ ที่สูงๆที่ประณีต ที่เป็นของดียิ่งๆ ขึ้นไปในที่ที่ทานนั้นเผล็ดผล

๕. ให้ทานโดยไม่กระทบตนและผู้อื่น หมายความว่าไม่กระทบคุณงามความดีของตน และไม่กระทบคุณงามความดีของผู้อื่น บางคนเคยทำทานด้วยทรัพย์สินและเงินทองครั้งละมากๆ แต่บางคนก็ทำ เพียงครั้งละเล็กๆ น้อยๆ ตามฐานะของตน คนที่ทำมากบางคนทำแล้วก็ชอบข่มคนอื่น ชอบกล่าววาจาดูถูกผู้อื่นที่ทำน้อยกว่า เป็นการยกตนข่มท่านอย่างนี้ชื่อว่าทำให้คุณงามความดีของตนลดน้อยลง เพราะอะไร เพราะเราอุตส่าห์ละความตระหนี่ นำทรัพย์สินเงินทองออกทำบุญให้ทาน แต่แล้วเราก็กลับทำลาย ความดีของเราเองด้วยการเพิ่มกิเลส คือดูถูก ดูหมิ่นผู้อื่น ทั้งผู้ที่ทำบุญให้ทานน้อยนั้นเกิดได้ยินคำพูดอันไม่ เพราะหูนั้นเข้า ถ้าเขาขาดโยนิโสมนสิการ จิตใจที่เป็นกุศลของเขาก็ดับวูบลง แล้วอกุศลคือความโทมนัสเสีย ใจก็จะเกิดขึ้นแทน อย่างนี้ชื่อว่าทำลาย คุณงามความดีของผู้อื่น ทำให้ผู้อื่นเสื่อมจากคุณความดี คือกุศลที่มี อยู่ หรือบางคนเป็นผู้รักษาศีล ๕ โดยเคร่งครัด แต่ได้ให้สุรายาเมาเป็นทานแก่ผู้อื่นไม่ว่าจะด้วยกรณีใดๆ ก็ ตามทำให้ผู้รับมึนเมา ขาดสติ สามารถจะกระทำบาปอกุศลต่างๆ มีการฆ่าสัตว์เป็นตนได้ อย่างนี้ก็เป็นการ ให้ที่กระทบความดีของตนและผู้อื่นเช่นกัน เพราะเราเป็นผู้มีศีลอยู่แล้ว แทนที่จะชักชวนคนอื่นให้เขามีศีล อย่างเรา กลับทำให้เขาเสื่อมเสียจากศีล ทานอย่างนี้สัตบุรุษท่านไม่กระทำ สัตบุรุษครั้นให้ทานโดยไม่กระทบ ตนและผู้อื่นแล้วย่อมเป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก และโภคทรัพย์นั้น ย่อมไม่เป็นอันตรายจากไฟ จากน้ำ จากพระราชา จากทายาทหรือจากคนที่ไม่เป็นที่รักในที่ๆ ทานนั้นให้ผล นี่คือการให้ทานของสัตบุรุษ ถ้าตรงกันข้ามก็เป็นทานของอสัตบุรุษ

ธรรมทั้งหลายเกิดแต่เหตุ ถ้าไม่มีเหตุ ผลก็เกิดไม่ได้ทั้งเหตุก็สมควรแก่ผลด้วย คือเหตุดีผลต้องดี เหตุชั่วผลต้องชั่ว ไม่ใช่เหตุดีแล้วผลชั่ว หรือเหตุชั่วแล้วผลดี ถ้าเป็นอย่างนั้นเหตุก็ไม่สมควรแก่ผล สัตบุรุษ ท่านทำเหตุ คือทานของท่านดีผลที่ได้รับก็ต้องดีเป็นธรรมดา

ใน อิสสัตถสูตร พระเจ้าปเสนทิโกศล ได้กราบทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า “ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บุคคลควรให้ทานในที่ไหน ”

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบว่า “ มหาบพิตร ควรให้ทานในที่ที่จิตเลื่อมใส คือจิตเลื่อมใสในที่ใด ในบุคคลใด ควรให้ในที่นั้น ในบุคคลนั้น ”

พระเจ้าปเสนทิโกศลกราบทูลถามต่อไปว่า “ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ทานที่ให้แล้วในที่ไหนจึงมีผลมาก พระเจ้าข้า ”

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบว่า “ ทานที่ให้แล้วแก่ท่านผู้มีศีล มีผลมาก ให้ในท่านผู้ไม่มีศีล หามีผลมากไม่ ”

เพราะฉะนั้น การให้ทานในที่ใด จึงเป็นอย่างหนึ่ง ที่นั้นมีผลมากหรือไม่ เป็นอีกอย่างหนึ่ง

ด้วยเหตุนี้ หากบุคคลที่ท่านเลื่อมใสเป็นผู้มีศีลทานของท่านย่อมมีผลมาก ยิ่งผู้มีศีลนั้นเป็นผู้ ละกิเลสทั้งปวงได้แล้ว เป็นพระอรหันตขีณาสพแล้ว ทานของท่านที่ถวายในท่านผู้มีศีลนั้นด้วยจิตผ่องใสยิ่งมีผลมาก

ถึงแม้พระผู้มีพระภาคเจ้า จะทรงแสดงว่า ควรให้ทานในผู้ที่ท่านเลื่อมใส และมีศีลก็จริง แต่พระองค์ก็มิได้ทรงสอนให้ละเลยบุคคลที่ท่านมิได้เลื่อมใส ตลอดจนสัตว์เดรัจฉาน ยาจก วณิพก เป็นต้นเสีย เพราะเห็นว่าได้ผลน้อย ทั้งนี้เพราะขึ้นชื่อว่าบุญแล้วแม้เล็กน้อย ก็ไม่ควรประมาท ปล่อย ให้ผ่านไปโดยไม่สนใจ ด้วยว่าน้ำที่หยดลงในตุ่มทีละหยด ก็ยังเต็มตุ่มได้ ฉันใด บุญที่ว่าเล็กน้อยนั้น เมื่อสะสมไว้บ่อยๆ เนืองๆ ก็เป็นบุญมากได้ฉันนั้น

พระพุทธองค์ตรัสว่า การสาดน้ำล้างภาชนะลงไปในบ่อน้ำครำ ด้วยเจตนาที่จะให้สัตว์ ที่อาศัยอยู่ในที่เหล่านั้นได้รับความสุข ก็ยังมีอานิสงส์ไม่น้อย จะป่วยกล่าวไปไยกับการให้ทาน ในผู้มีศีลหรือในบุคคลหมู่มากที่ประพฤติปฏิบัติตรง ทั้งโดยเจาะจงและไม่เจาะจง

หลักการให้ทานแบบสัตบุรุษในทางพระพุทธศาสนานี้ มีไว้เพื่อประกอบในการพิจารณาถึงการให้ทานของทายก ให้มีความถูกต้อง พอดี เหมาะสม ตรงตามวัตถุประสงค์ ไม่มากเกินไปไม่น้อยเกินไป ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วว่า จะมากน้อยหาได้เป็นปัจจัยหลักที่จะส่งผลให้ผลของทานมีผลมาก สิ่งที่สำคัญที่สุดคือ เจตนาของผู้ให้

อีกประการหนึ่ง การให้นั้นพระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญการให้ที่ประกอบด้วยการพิจารณาอย่างรอบครอบ รู้จักพิจารณาแล้วจึงให้ ผู้ให้ถ้าต้องการให้ผู้รับมีความสุข ปราศจากความเดือดร้อน ก็ควรให้อย่างฉลาดประกอบด้วยปัญญา ดังที่กล่าวไว้แล้วในสัปปุริสทานสูตร

๒.๒.๖ ราชธรรม ๑๐ หรือ ทศพิธราชธรรม ๑๐[๕๔]

คุณธรรมของนักปกครองหรือหัวหน้าเป็นสิ่งสำคัญมาก โดยทั่วไปหัวหน้ามักจะมีสิทธิและอำนาจที่จะสั่งการและดำเนินกิจกรรมของหมู่คณะ หากหัวหน้าหรือนักปกครองปราศจากคุณธรรมแล้ว สมาชิกของหมู่คณะก็จะอยู่ด้วยกันอย่างปราศจากความสงบสุข หมู่คณะเองก็จะไม่เจริญก้าวหน้า ในหมู่คณะใดหมู่คณะหนึ่ง หากมีสมาชิกคนหนึ่งไร้คุณธรรม ผลร้ายที่เกิดขึ้นอาจตกอยู่กับคนใกล้เคียงไม่กี่คน แต่หากนักปกครองขาดคุณธรรม ผลร้ายจะเกิดกับคนทั้งหมด

---

[๕๔] **ขุ.ชา.** ๒๘/๒๔๐/๘๖.

พระพุทธศาสนา ได้สอนไว้ว่า นักปกครองที่ดีนั้นควรมีคุณธรรม ๑๐ ประการ เรียกว่า ทศพิธราชธรรม ดังต่อไปนี้

๑. การให้ (ทาน) คือ การสละทรัพย์ สิ่งของเพื่อช่วยเหลือสมาชิกของหมู่คณะที่ด้อยและอ่อนแอกว่าผู้อื่น ในระดับประเทศก็คือ การบำรุงเลี้ยงและช่วยเหลือประชาชนที่ยากจนในสังคมแทบทุกแห่ง จะมีคนจำนวนหนึ่งซึ่งช่วยตัวเองได้น้อย หรือไม่ได้เลย เช่น คนชรา คนพิการ เป็นต้น คนเหล่านี้หากไม่ได้รับการดูแลจากหัวหน้า หรือนักปกครองแล้วคงดำรงชีวิตอยู่ได้ยาก

๒. การตั้งอยู่ในศีล (ศีล) คือ มีความประพฤติที่ดีงาม เป็นตัวอย่างที่ดีแก่คนทั่วไปได้ ในหมู่คณะใดสังคมใดก็ตาม ถ้าคนส่วนใหญ่ไม่ตั้งอยู่ในศีล มีแต่ทุจริตเบียดเบียนกัน สังคมนั้นจะอยู่ไม่ได้ จะต้องถึงความหายนะในที่สุด นักปกครองนั้นอยู่บนที่สูง ใคร ๆ ก็เห็นได้ง่าย ไม่ว่าจะเป็นด้านดีด้านชั่ว ถ้านักปกครอง ทำดีคนก็จะถือเป็นแบบอย่าง ถ้าทำชั่วคนก็จะใช้เป็นข้อแก้ตัวว่า แม้แต่หัวหน้ายังทำได้ เราก็น่าจะทำได้ด้วย ศีลจึงเป็นคุณธรรมที่สำคัญมากที่สุดข้อหนึ่งสำหรับ นักปกครอง

๓. การบริจาค (ปริจาคะ) คือ การเสียสละ ความสุขสำราญของตนเพื่อประโยชน์สุข ของหมู่คณะ ผู้ที่เป็นหัวหน้าหรือผู้ปกครองย่อมมีภาระหน้าที่ ความรับผิดชอบมาก ต้องดูแลทุกข์สุขของคนทั่วไป ต้องพยายามประสานงานภายในหมู่คณะ ต้องพยายามหาทางทำให้หมู่คณะหรือประเทศชาติเจริญรุ่งเรือง จึงจำเป็นที่ผู้เป็นนักปกครองจะต้องอุทิศกำลังกาย กำลังใจและกำลังความคิดให้แก่ส่วนรวม นักปกครองที่ดีจะต้องใช้เวลากับงานให้หน้าที่ของตน ต้องหมั่นสอบถาม ความทุกข์ความสุขของคนในดูแล ต้องปรึกษาการงานกับผู้ที่เกี่ยวข้องอย่างสม่ำเสมอ ติดตามผลที่ได้สั่งให้คนอื่นปฏิบัติและทำหน้าที่อื่น ๆ อีกมากมาย นักปกครอง จึงต้องเสียสละความสุขสบายของตน จะทำตัวเป็นคนเจ้าสำราญไม่ได้ เพราะคนอื่นจะเอาอย่าง สังคมหรือหมู่คณะจะเจริญได้ยาก

๔. ความซื่อตรง (อาชชวะ) คือ ผู้ทรงสัตย์ ปฏิบัติการงานด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ไม่หลอกลวงประชาชนหรือสมาชิกของหมู่คณะ มีความจริงใจ ปากกับใจตรงกัน ไม่ทำตนเป็นคนเจ้าเล่ห์กับประชาชน ไม่กลับกลอก ไม่พูดลับหลังอย่างหนึ่งต่อหน้าอย่างหนึ่ง คุณธรรมข้อนี้สำคัญมากสำหรับนักปกครอง ถ้าคนในสังคมหรือหมู่คณะนั้นจะไม่สงบสุข ก็ยังไม่สู้กระไร แต่ถ้านักปกครองหรือหัวหน้าหมู่คณะไม่ซื่อตรงแล้ว สังคมและหมู่คณะนั้นจะระส่ำระสาย และปั่นป่วนอย่างที่สุด เพราะสังคมและหมู่คณะขาดที่พึ่ง ขาดหลักที่จะยึดถือ หากคนทั่วไปไม่มีศรัทธาในตัวนักปกครองหรือหัวหน้าแล้วความสงบสุขจะมีไม่ได้

๕. ความอ่อนโยน (มัททวะ) คือ มีกิริยาสุภาพ มีวาจาอ่อนหวาน ไม่เย่อหยิ่ง ไม่หยาบคาย มีความนุ่มนวล ผู้คนได้พบได้เห็นก็มีแต่ความสบายใจ แต่ความอ่อนโยนมิได้หมายความว่าอ่อนแอ ความอ่อนโยนนั้นแฝงไว้ด้วยความสง่างามได้ นักปกครองที่ดีจะต้องมีทั้งความอ่อนโยนและเข้มแข็งในเวลาเดียวกัน ซึ่งเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ เพราะความเข้มแข็งมิใช่ความแข็งกระด้าง ความอ่อนโยนเป็นลักษณะที่สำคัญของนักปกครอง เพราะช่วยให้ผู้คนเกิดความรัก ความชื่นชมยินดี ที่จะให้ความร่วมมือในกิจการต่าง ๆ นักปกครองที่หยาบกระด้างพูดจากดูถูกเหยียดหยามคน แม้จะมีความสามารถและตั้งใจทำงาน แต่ก็ไม่อาจโน้มน้าวใจให้คนอื่น ร่วมมือได้มากเท่าที่ควร

๖. ความมีตบะ (ตปะ) คือ การเพียรพยายามขจัดความมัวเมามิให้เข้ามาครอบงำจิตใจ สามารถบังคับตนเองมิให้ลุ่มหลงหมกมุ่นกับความสุขสำราญ จนเป็นเหตุให้เสียการงาน เป็นคนที่มีชีวิตเรียบง่าย ไม่มัวเมากับอบายมุขและสิ่งชั่วร้ายทั้งหลาย นักปกครองที่ดีจะต้องระลึกอยู่เสมอว่า

ตนมีหน้าที่อะไร มีความรับผิดชอบ ต่อประชาชนอย่างไร ต้องมุ่งมั่นต่อหน้าที่ มิใช่มุ่งมั่นต่อความสำราญ ปุถุชนโดยทั่วไปนั้นบางครั้งอาจต่อสู้กับสิ่งเย้ายวนได้แล้ว สังคมจะขาดหลักยึดเหนี่ยว และไม่อาจก้าวหน้าไปสู่ความเจริญได้ ถ้านักปกครองทำตนให้คนอื่นเห็นเป็นตัวอย่างได้ว่า หน้าที่สำคัญกว่าความสุขสำราญ สังคมก็จะก้าวไปข้างหน้าอย่างมั่นคง แม้มีอุปสรรคก้จะฟันฝ่าได้ไม่ยาก

๗. ความไม่โกรธ (อักโกธะ) คือ มีจิตใจมั่นคง ไม่ฉุนเฉียว มีความสุขุม เยือกเย็น สามารถอดกลั้นความไม่พอใจไว้ได้ นักปกครองที่ดีจะต้องรับฟังคำ วิพากษ์วิจารณ์ ได้อย่างใจเย็น เมื่อคนพูดเสียดสีก็ข่มใจไว้ไม่แสดงปฏิกิริยาโต้ตอบด้วยอารมณ์ แต่ใช้เหตุใช้ผลพูดจากัน นักปกครองที่ใจเย็นไม่โกรธง่ายจะก่อให้เกิด ความรู้สึกเกรงขาม คนจะเคารพเลื่อมใส นักปกครองที่เจ้าอารมณ์ โกรธง่ายอาจทำให้การพิจารณาเรื่องต่าง ๆ ไม่ยุติธรรมได้ อาจทำให้การงานเกิดความเสียหายได้

๘. ความไม่เบียดเบียน (อวิหิงสา) คือ ไม่กดขี่ห่มเหงคนอื่น ไม่หลงระเริงในอำนาจ ทำอันตรายต่อร่างกายและทรัพย์สินผู้อื่นตามอำเภอใจ การเบียดเบียน รวมไปถึงการลงโทษแก่คนทำผิดเกินสมควรแก่เหตุ การเกณฑ์แรงงานโดยไม่ให้ค่าตอบแทนตามควร การออกกฎหมายหรือระเบียบบังคับไม่ให้คนมีอิสระเท่าที่ควร สังคมใดก็ตาม ที่มีนักปกครองหรือหัวหน้าชอบเบียดเบียนผู้อื่นดังกล่าว จะมีแต่ความยุ่งเหยิง ระส่ำระสาย ผู้คนอาจทนไม่ได้และรวมตัวกันใช้ความรุนแรงโต้ตอบ การที่สมาชิกของสังคมเบียดเบียนกันเองนั้น สังคมก็ไม่เป็นปกติสุขอยู่แล้วยิ่ง ถ้าหัวหน้าหรือนักปกครองเป็นผู้กดขี่ห่มเหงเสียเอง ความเดือดร้อนก็ยิ่งจะกระจายไปทุกแห่ง เนื่องจากมีอำนาจในมือ จึงข่มเหงคนได้ในวงกว้าง อำนาจของหัวหน้าหรือนักปกครองนั้นมีไว้เพื่อบำบัดทุกข์บำรุงสุขของคนอื่น ควรใช้อำนาจนั้นด้วยความเมตตากรุณา สังคมจึงจะสงบสุข

๙. ความอดทน (ขันติ) คือ ความสามารถทนต่องานหนักได้ สามารถเผชิญกับความยากลำบากได้อย่างเข็มแข็ง เมื่อพบอุปสรรคในการทำงาน ก็ยิ่งเข้มแข็งเด็ดเดี่ยวไม่ท้อแท้ ความอดทนยังหมายถึง ทนต่อคำเสียดสีถากถางได้ ไม่กล่าวคำรุนแรงตอบ ไม่บ่นจุกจิกให้เป็นที่รำคาญของคนใกล้เคียง อดกลั้น ที่จะไม่พูดเปิดเผยความลับของผู้อื่น หัวหน้าหรือนักปกครองที่มีความอดทนนั้นย่อมมีสง่าราศี น่าเกรงขาม ผู้คนเกรงใจ ใคร ๆ ก็อยากอยู่ใกล้และร่วมงานด้วย เพราะก่อให้เกิดความอบอุ่นใจในการร่วมงานกัน นักปกครองที่วู่วาม อ่อนแอขี้บ่น และทนลำบากไม่ได้นั้นจะไม่ได้รับความไว้วางใจและความเลื่อมใสจากผู้ ที่ยู่ในความดูแล จะได้รับแต่ความเหยียดหยาม ดูหมิ่น ไม่อาจเป็นสัญลักษณ์ที่จะรวมพลังของหมู่คณะได้ แต่นักปกครองที่อดทนเข้มแข็งจะสามารถเป็นศูนย์รวมน้ำใจ ของประชาชนได้ ปัญหาที่หนักก็จะกลายเป็นเบา กำลังใจเป็นสิ่งสำคัญในการแก้ปัญหาทุกเรื่อง นักปกครองที่เข้มแข็ง สามารถก่อให้เกิดกำลังใจในหมู่ชนได

๑๐. ความไม่คลาดธรรม (อวิโรธนะ) คือ ความตั้งมั่นในธรรม ไม่หวั่นไหวในเรื่องดี เรื่องร้าย ประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในความดีงาม ไม่ประพฤติผิด ทำนองคลองธรรม พระราชวรมุณี (ประยุทธ์ ปยุตโต) ได้อธิบายไว้ว่า "อวิโรธนะ คือ การวางตนเป็นหลักแน่นในธรรมคงที่ ไม่มีความเอนเอียงหวั่นไหว เพราะถ้อยคำดีร้าย ลาภสักการะ หรืออิฏฐารมณ์ อนิฏฐารมณ์ใด ๆ สถิตมั่นในธรรมทั้งส่วนยุติธรรม คือ ความเที่ยงธรรมก็ดี นิติธรรมคือ ระเบียบแบบแผน หลักการปกครอง ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามก็ดี ไม่ประพฤติให้คลาดเคลื่อนวิบัติไป"

นักปกครองที่มีลักษณะเหล่านี้ จะได้รับความเคารพนับถือและความไว้วางใจจากประชาชน พวกเขาจะมีความรู้สึกว่านักปกครองมีคุณธรรมสูง สมควรที่จะยกเป็นหัวหน้า ให้ความเคารพนับถือและปฏิบัติตาม เมื่อเป็น เช่นนี้สังคมนั้นก็จะมีแต่ความเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป

คุณธรรมทั้ง ๑๐ ข้อนี้เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับนักปกครอง หรือหัวหน้าทุกระดับตั้งแต่ครอบครัวถึงประเทศชาติ หากนักปกครองมีคุณธรรมทั้ง ๑๐ ข้อนี้ ก็จะสามารถพัฒนาสังคมให้เจริญก้าวหน้ายิ่ง ๆ ขึ้นไป แต่ถ้านักปกครองไร้คุณธรรมทั้ง ๑๐ ข้อแล้ว สังคมก็จะปั่นป่วน หาความสุขความเจริญได้ยาก

ราชธรรม ๑๐ นี้ พึงจดจำง่ายๆ โดยคาถาในบาลี ดังนี้

ทานำ สีลำ ปริจฺจาคำ อาชฺชวำ มทฺทวำ ตปำ
อกโกธำ อวิหึสญฺจ ขนฺติญฺจ อวิโรธนำ.

๒.๒.๗ บุญกิริยาวัตถุ ๑๐

ตามหลักพุทธศาสนา มีการทำบุญด้วยกัน ๑๐ วิธี เรียกว่า บุญกิริยาวัตถุ ๑๐[๕๕] (สิ่งอันเป็นที่ตั้งแห่งการทำบุญ ๑๐ ประการ) คือ

๑. ให้ทาน แบ่งปันผู้อื่นด้วยสิ่งของ ไม่ว่าจะให้ใครก็เป็นบุญ (ทานมัย) การให้ทานเป็นการช่วยขัดเกลาความเห็นแก่ตัว ความคับแคน ความตระหนี่ถี่เหนียว และความติดยึดในวัตถุ นอกจากนี้สิ่งของที่เราแบ่งปันออกไปก็จะเป็นประโยชน์กับบุคคลหรือชุมชนโดยส่วนรวม

๒. รักษาศีล ก็เป็นบุญ (ศีลมัย) เป็นการฝึกฝนที่จะ ลด ละ เลิกความชั่ว ไม่ไปเบียดเบียนใคร มุ่งที่จะทำความดี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ผู้อื่นเป็นการหล่อเลี้ยงบ่มเพาะให้เกิดความดีงามและพัฒนาคุณภาพชีวิตไม่ให้ตกต่ำ

๓. เจริญภาวนา ก็เป็นบุญ (ภาวนามัย) การภาวนาเป็นการพัฒนาจิตใจและปัญญา ทำให้จิตสงบ ไม่มีกิเลส ไม่มีเรื่องเศร้าหมอง เห็นคุณค่าสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริง ผู้ที่ภาวนาอยู่เสมอย่อมเป็นหลักประกันว่า จิตจะมีความสงบ ชีวิตมีความสุข คุณภาพชีวิตดีขึ้น สูงขึ้น

๔. อ่อนน้อมถ่อมตน ผู้น้อยอ่อนน้อมถ่อมตนต่อผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่ก็แสดงออกในความมีเมตตาต่อผู้น้อย และต่างก็อ่อนน้อมต่อผู้มีคุณธรรมรวมถึงการให้เกียรติ ให้ความเคารพในความแตกต่างซึ่งกันและกันทั้งในความคิด ความเชื่อและวิถีปฏิบัติของบุคคลและสังคมอื่น เป็นการลดความยึดมั่นถือมั่นในความเป็นตัวตน ก็เป็นบุญ (อปจายนมัย)

๕. ช่วยเหลือสังคมรอบข้าง ช่วยเหลือสละแรงกาย เพื่องานส่วนรวม หรือช่วยงานเพื่อนบ้านที่ต้องการความช่วยเหลือ ก็เป็นบุญ (ไวยาวัจจมัย)

๖. เปิดโอกาสให้คนอื่นมาร่วมทำบุญกับเรา หรือในการทำงานก็เปิดโอกาสให้คนอื่นมีส่วนร่วมทำ ร่วมแสดงความคิดเห็น รวมไปถึงการอุทิศส่วนบุญให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้วด้วย ก็เป็นบุญ (ปัตติทานมัย)

๗. ยอมรับและยินดีในการทำความดี หรือทำบุญของผู้อื่น การชื่นชมยินดีหรืออนุโมทนาไม่อิจฉาหรือระแวงสงสัยในการกระทำความดีของผู้อื่น ก็เป็นบุญ (ปัตตานุโมทนามัย)

---

[๕๕] **ที.อ.** ๓/๒๔๙

๘. ฟังธรรม บ่มเพาะสติปัญญาให้สว่างไสว ฟังธรรมะ ฟังเรื่องที่ดีมีประโยชน์ต่อสติปัญญา หรือมีประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตที่ดี เป็นความจริง ความดี ความงาม ก็เป็นบุญ (ธรรมสวนมัย)

๙. แสดงธรรม ให้ธรรมะและข้อคิดที่ดีกับผู้อื่น แสดงธรรมนำธรรมะไปบอกกล่าว เผื่อแผ่ให้คนอื่นได้รับฟัง ให้เขาได้รู้จักวิธีการดำเนินชีวิตที่ดี เป็นเรื่องของความจริง ความดี ความงามก็เป็นบุญ (ธรรมเทศนามัย)

๑๐. ทำความเห็นให้ถูกต้องและเหมาะสม มีการปรับทิฏฐิ แก้ไขปรับปรุงพัฒนาความคิดเห็น ความเข้าใจให้ถูกต้องตามธรรม ให้เป็นสัมมาทัศนะอยู่เสมอ เป็นการพัฒนาปัญญาอย่างสำคัญ ถือเป็นบุญด้วยเช่นกัน (ทิฏฐุชุกรรม)

ทิฏฐุชุกรรมหรือสัมมาทัศนะ เป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ในการทำบุญทุกชนิดและทุกโอกาส จะต้องประกบและประกอบเข้ากับบุญกิริยาวัตถุข้ออื่นทุกข้อ เพื่อให้งานบุญข้อนั้น ๆ เป็นไปอย่างถูกต้องตามความหมายและความมุ่งหมาย พร้อมทั้งได้ผลถูกทาง

การทำบุญ ๑๐ ประการนี้ สามารถสรุปเป็นข้อความคล้องจองกันว่า

๑. แบ่งปันกันกิน ๒. รักษาศีล คือ กาย วาจา
๓. เจริญสมาธิภาวนา ๔. กาย- วาจา-ใจอ่อนน้อม
๕. ยอมตนรับใช้ ๖. แบ่งให้ความดี
๗. มีใจอนุโมทนา ๘. ใฝ่หาฟังธรรม
๙. นำแสดงออกไม่ได้เว้น ๑๐. ทำความเห็นให้ถูกต้อง

ข้อ ๔ และข้อ ๕ จัดเข้าในสีลมัย, ข้อ ๖ และ ๗ จัดเข้าในทานมัย, ข้อ ๘ และ ๙ จัดเข้าในในภาวนามัย, ข้อ ๑๐ ได้ทั้งทาน ศีล และภาวนา

๒.๒.๘.มงคล ๓๘[๕๖]

มีผู้รู้หลายท่านกล่าวว่า มงคล คือทางก้าวหน้า ความสุข ความเจริญ สำหรับ พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ ให้ความหมายไว้ว่า มงคล คือเหตุที่นำมาซึ่งความเจริญ คำว่า มงคลชีวิต จึงรวมความได้ว่า คือเหตุแห่งความสุขและความเจริญก้าวหน้าของชีวิต เป็นสูตรที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงไว้เป็นข้อควรประพฤติปฏิบัติ ซึ่งมีอยู่ ๓๘ ประการด้วยกัน คือ

๑. การไม่คบคนพาล
๒. การคบบัณฑิต
๓. การบูชาบุคคลที่ควรบูชา
๔. การอยู่ในถิ่นอันสมควร
๕. เคยทำบุญมาก่อน
๖. การตั้งตนชอบ
๗. ความเป็นพหูสูต
๘. การรอบรู้ในศิลปะ
๙. มีวินัยที่ดี
๑๐.กล่าววาจาอันเป็นสุภาษิต

---

[๕๖] **ขุ.ขุ ๒๕/๕-๖**/๑๑๗

๑๑.การบำรุงบิดามารดา
๑๒.การสงเคราะห์บุตร
๑๓.การสงเคราะห์ภรรยา
๑๔.ทำงานไม่ให้คั่งค้าง
๑๕.การให้ทาน
๑๖.การประพฤติธรรม
๑๗.การสงเคราะห์ญาติ
๑๘.ทำงานที่ไม่มีโทษ
๑๙.ละเว้นจากบาป
๒๐.สำรวมจากการดื่มน้ำเมา
๒๑.ไม่ประมาทในธรรมทั้งหลาย
๒๒.มีความเคารพ
๒๓.มีความถ่อมตน
๒๔.มีความสันโดษ
๒๕.มีความกตัญญู
๒๖.การฟังธรรมตามกาล
๒๗.มีความอดทน
๒๘.เป็นผู้ว่าง่าย
๒๙.การได้เห็นสมณะ
๓๐.การสนทนาธรรมตามกาล
๓๑.การบำเพ็ญตบะ
๓๒.การประพฤติพรหมจรรย์
๓๓.การเห็นอริยสัจ
๓๔.การทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน
๓๕.มีจิตไม่หวั่นไหวในโลกธรรม
๓๖.มีจิตไม่เศร้าโศก
๓๗.มีจิตปราศจากกิเลส
๓๘.มีจิตเกษม

เหตุแห่งความเจริญก้าวหน้าในมงคลแบ่งได้เป็น ๓ ระดับ คือ

๑. ความเจริญก้าวหน้าในโลกนี้ เช่น เมื่อเป็นเด็กก็ประสบความสำเร็จในการศึกษาเล่าเรียน เมื่อเติบโตขึ้นก็สามารถตั้งฐานะได้ มีทรัพย์สมบัติมาก มีชื่อเสียง มีตำแหน่งหน้าที่การงานดี มีครอบครัวดี เป็นต้น

๒. ความเจริญก้าวหน้าในโลกหน้า หมายถึง เป็นผู้สั่งสมบุญกุศลไว้ดี เมื่อละจากโลกนี้ ก็ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์

๓. การบรรลุมรรคผลนิพพาน ซึ่งเป็นความเจริญก้าวหน้าในระดับสูงสุด

การปฏิบัติตามหลักมงคลชีวิต จะเป็นเหตุนำมาซึ่งความเจริญก้าวหน้าทั้ง ๓ ระดับนี้ เพราะผู้ปฏิบัติตามหลักมงคลชีวิต โดยเนื้อหาก็คือ เป็นการหลีกเลี่ยงเหตุแห่งความเสื่อมทั้งหลาย และทำความดีด้วยกาย วาจา ใจ ทั้งเบื้องต้น เบื้องกลาง และเบื้องสูง ทำให้เกิดสติและปัญญา อันเป็นเครื่องทำลายอุปสรรคของชีวิต ตลอดจนความชั่วความบาปต่างๆ จึงส่งผลเป็นความเจริญก้าวหน้าทั้งชาตินี้ชาติหน้า จนถึงการบรรลุมรรคผลนิพพานในที่สุด

มีสิ่งที่น่าคิดอยู่ประการหนึ่งคือ การเกิดมาเป็นคน เพียงแค่ศึกษาหาความรู้สูงๆ เพื่อให้มีสติปัญญา ที่จะทำมาหากินได้สะดวกสบายโดยไม่ติดขัด เท่านี้ยังไม่พอ ยังไม่แน่ว่าจะหาความสุขได้ เพราะความรู้ที่มีอยู่ในโลกทั่วไปเป็นความรู้เพื่อเลี้ยงปากเลี้ยงท้อง คือเลี้ยงส่วนที่เป็นกายเท่านั้น แต่ส่วนที่เป็นใจยังไม่มีอะไรไปเลี้ยง

เนื่องจากคนเรามีส่วนสำคัญอยู่ ๒ ส่วน คือกายและใจ ในเมื่อกายต้องการอาหารไปเลี้ยงเพื่อให้พ้นจากโรคคือความหิว และให้ร่างกายเกิดความเจริญเติบโตขึ้น ใจก็เช่นเดียวกัน ต้องการอาหาร คือธรรมะมาหล่อเลี้ยง เพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวให้พ้นจากความโลภ ความโกรธ ความหลง และเพื่อยกระดับจิตใจของเราให้สูงขึ้น จะได้พบกับความสุข ควบคู่ไปกับการประกอบอาชีพทำมาหากิน

ในเรื่องของทานที่แสดงไว้ในมงคลมีความหมายเช่นเดียวกันกับที่ได้นำเสนอไปแล้วในข้างต้น จึงไม่ขอนำมากล่าวซ้ำอีกในที่นี้อีก เพื่อความฉลาดในการสั่งสมความรู้ในมลคลเหล่านี้ สามารถสรุปความสัมพันธ์ของมงคลได้ ดังนี้

สัตว์ทั้งหลายผู้ปรารถนาความสุขในโลกนี้โลกหน้า และโลกุตรสุขเหล่านี้ ละการคบคนพาลเสีย อาศัยแต่บัณฑิต บูชาผู้ที่ควรบูชา อันการอยู่ในปฏิรูปเทส และความเป็นผู้ทำบุญไว้ในก่อน ตักเตือนในการบำเพ็ญกุศล ตั้งตนไว้ชอบ มีอัตภาพอันประกอบด้วยพาหุสัจจะ ศิลปะ และวินัย กล่าวสุภาษิตอันเหมาะแก่วินัย ยังไม่ละเพศคฤหัสถ์ตราบใด ก็ชำระมูลหนี้เก่าด้วยการบำรุงมารดาบิดา ประกอบมูลหนี้ใหม่ด้วยการสงเคราะห์บุตรภรรยา ถึงความมั่งคั่งด้วยทรัพย์และข้าวเปลือกด้วยความเป็นผู้มีการงานไม่อากูล ยึดสาระแห่งโภคะด้วยทาน และสาระแห่งชีวิตด้วยการประพฤติธรรม กระทำประโยชน์เกื้อกูลแก่ขนของตนด้วยการสงเคราะห์ญาติ และประโยชน์เกื้อกูลแก่ชนอื่นๆ ด้วยความเป็นผู้มีการงานอันไม่มีโทษ งดเว้นการทำร้ายผู้อื่นด้วยการเว้นบาป การทำร้ายตัวเองด้วยการระวังในการดื่มกินของเมา เพิ่มพูนฝ่ายกุศลด้วยความไม่ประมาทในธรรมทั้งหลาย ละเพศคฤหัสถ์ด้วยความเป็นผู้เพิ่มพูนในบุญกุศล แม้ตั้งอยู่ในภาวะบรรพชิต ก็ยังวัตรสัมปทาให้สำเร็จด้วยความเคารพในพระพุทธเจ้า สาวกของพระพุทธเจ้าและอุปัชฌายาจารย์เป็นต้น และด้วยความถ่อมตน ละความละโมบในปัจจัยด้วยสันโดษ ตั้งอยู่ในสัปปุริสภูมิด้วยความเป็นผู้กตัญญู ละความเป็นผู้มีจิตหดหู่ด้วยการฟังธรรม ครอบงำอันตรายทุกอย่างด้วยขันติ ทำตนให้มีที่พึ่งด้วยความเป็นผู้ว่าง่าย ดูการประกอบข้อปฏิบัติด้วยการเห็นสมณะ บรรเทาความสงสัยในธรรมทั้งหลายอันเป็นที่ตั้งแห่งความสงสัยด้วยการสนทนาธรรม ถึงศีลวิสุทธิด้วยตบะ คืออินทรีย์สังวร ถึงจิตตวิสุทธิด้วยพรหมจรรย์คือสมณธรรม และยังวิสุทธิ ๔ นอกนั้นให้ถึงพร้อม ถึงญาณทัศนวิสุทธิอันเป็นปริยายแห่งการเห็นอริยสัจด้วยปฏิปทานี้ กระทำให้แจ้งพระนิพพานที่นับได้ว่าอรหันตผล ซึ่งครั้นกระทำให้แจ้งแล้ว เป็นผู้มีจิตไม่หวั่นไหวด้วยโลกธรรม ๘ เหมือนสิเนรุบรรพต ไม่หวั่นไหวด้วยลมและฝน ย่อมเป็นผู้ไม่โศก ปราศจากละอองกิเลส มีความเกษมปรอดโปร่ง และความเกษมปรอด

โปร่งย่อมเป็นผู้แม้แต่ศัตรูผู้หนึ่งให้พ่ายแพ้ไม่ได้ในที่ทั้งปวง ทั้งจะถึงความสวัสดีในที่ทุกสถาน ด้วยเพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า

"สัตว์ทั้งหลายกระทำมงคลเช่นที่กล่าวมานี้แล้ว เป็นผู้อันมารให้พ่ายแพ้ไม่ได้ในที่ทั้งปวง ย่อมถึงความสวัสดีในที่ทุกสถาน นั้นเป็นอุดมมงคลของสัตว์เหล่านั้น"[๕๗]

๒.๓ องค์ประกอบของทาน

การให้ทานที่ถูกต้อง คือการให้ที่เกิดทั้งบุญและกุศล เป็นการทำความดี เมื่อเป็นความดีแล้วจึงถือว่าเป็นอกาลิโก คือ ไม่ขึ้นอยู่กับกาลเวลา กระทำเมื่อใดก็เป็นบุญกุศลเมื่อนั้น ในเรื่องของการให้ทานที่ให้ผลอันสมบูรณ์นั้น จะต้องคำนึงถึงองค์ประกอบที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ บุญเขต ดังที่กล่าวไว้ในคัมภีร์พระไตรปิฎก ขุททกนิกาย เรื่อง ทานสมบัติว่า คือ ความถึงพร้อมความพรั่งพร้อมสมบูรณ์ ซึ่งทำให้ทานที่ได้ให้ไปแล้วนั้น เป็นทานอันยอดเยี่ยม มีผลมาก ๓ ประการ[๕๘] คือ

๒.๓.๑ **เขตสมบัติ** คือ บุญเขต หมายถึงปฏิคาหกหรือผู้รับทาน เป็นผู้ประพฤติดี ประกอบด้วยคุณธรรม (Khetta – sampatti : excellence of the field of merit)

ปฏิคาหกที่ดีจะต้องมีศีล ปราศจากอาสวกิเลสทั้งหลาย หรือปฏิบัติตนให้ปราศจากกิเลส จึงจะได้ชื่อว่าเป็นบุญเขต หรือเป็นที่ควรทำทานแก่ทายก เพื่อให้ได้บุญคือความสุขและได้อานิสงส์สมบูรณ์

พระพุทธศาสนาถือว่า พระสงฆ์เป็นเนื้อนาบุญที่ควรแก่การเพาะปลูกพืชพันธ์ คือ บุญกุศล ในอา-กังเขยยสูตร ได้แสดงเนื้อหาเกี่ยวกับผู้ที่จะเป็นเนื้อนาบุญของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายว่า "ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุจะพึงหวังว่า เราบริโภคจีวร บิณฑบาต เสนาสนะและคิลานปัจจัยเภสัชบริขารของเทวดาหรือมนุษย์เหล่าใด สักการะเหล่านั้นของเทวดาและมนุษย์เหล่านั้นพึงมีผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่เถิด ดังนี้ ภิกษุนั้นพึงกระทำให้บริบูรณ์ในศีล หมั่นประกอบธรรมเครื่องระงับจิตของตนไม่ทำฌานให้เหินห่าง ประกอบด้วยวิปัสสนา พอกพูนสุญญาคาร."[๕๙]

จากข้อความข้างต้นนี้เป็นการแสดงให้เห็นว่า เนื้อนาบุญต้องมีความถึงพร้อมด้วยวิชชาและจรณะ คือ มีความประพฤติอันดีงาม อยู่ในกรอบแห่งศีลธรรมของพระพุทธศาสนา เป็นผู้ควรทำอัญชลี ควรแก่ของที่ทายกนำมาถวาย คือ ทักษิณา จึงจะได้ชื่อว่า เป็นนาบุญอันยอดเยี่ยมของโลก และในวิมานวัตถุ กล่าวไว้ว่า

> พระอรหันต์ทั้งหลายเปรียบด้วยนา ทายกทั้งหลายเปรียบด้วยชาวนา
> ไทยธรรมเปรียบด้วยพืช ผลทานย่อมเกิดแต่จากการบริจาคไทยธรรม
> ของทายกและปฏิคาหกผู้รับ พืชที่บุคคลหว่านลงในนานั้น ย่อมเกิด
> ผลแก่เปรตทั้งหลาย ด้วยการบริโภคนั้น และทายกย่อมเจริญด้วยบุญ

---

[๕๗] **ขุ.อ.** ๒๕/๒๑๓-๒๑๔

[๕๘] พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม**, อ้างแล้ว, หน้า ๑๒๓.

[๕๙] **ม.มู.** ๑๒/ ๗๖/๓๙๙.

ทายกทำกุศลในโลกนี้แล้ว อุทิศแก่เปรตทั้งหลาย ครั้นทำกรรมดีแล้ว ย่อมไปสวรรค์[๖๐]

ใน เขตตะสูตร[๖๑] ได้กล่าวถึงลักษณะของนาที่ดี และไม่ดีว่า “ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พืชที่หว่านลงในนาประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ คือ

๑. เป็นที่ลุ่มๆดอนๆ
๒. เป็นที่มีหินกรวด
๓. เป็นที่มีดินเค็ม
๔. เป็นที่ไถลงได้ไม่ลึก (ดินแข็ง)
๕. เป็นที่ไม่มีทางน้ำเข้า
๖. เป็นที่ไม่มีน้ำออก
๗. เป็นที่ไม่มีเหมือง (ผ่าน)
๘. เป็นที่ไม่มีคันนา

พืชที่หว่านลงในนาที่ไม่ดีย่อมทำให้ได้ผลผลิตต่ำ ส่วนพืชที่หว่านลงในนาที่ดี คือ เป็นที่เสมอ ดินไม่เค็ม มีทางน้ำไหลเข้า-ออกสะดวก มีลำเหมืองไหลผ่าน มีคันนา เป็นต้น ย่อมทำให้ได้ผลผลิตสูง พระพุทธศาสนากล่าวถึงผู้ที่จะเป็นนาบุญ อันทายกจะหว่านเมล็ดพืชแห่งบุญกุศล คือ ไทยธรรมลงไปว่า ต้องประกอบด้วยองค์คุณ ได้แก่ อริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ[๖๒] ประกอบด้วย

- สัมมาทิฏฐิ คือ ปัญญาเห็นชอบ หมายถึงเห็นถูกตามความเป็นจริงด้วยปัญญา
- สัมมาสังกัปปะ คือ ดำริชอบ หมายถึง การใช้สมองความคิดพิจารณาแต่ในทางกุศลหรือความดีงาม
- สัมมาวาจา คือ เจรจาชอบ หมายถึงการพูดสนทนา แต่ในสิ่งที่สร้างสรรค์ดีงาม
- สัมมากัมมันตะ คือ การประพฤติดีงาม ทางกายหรือกิจกรรมทางกายทั้งปวง
- สัมมาอาชีวะ คือ การทำมาหากินอย่างสุจริตชน
- สัมมาวายามะ คือ ความอุตสาหะพยายาม ประกอบความเพียรในการกุศลกรรม
- สัมมาสติ คือ การไม่ปล่อยให้เกิดความพลั้งเผลอ จิตเลื่อนลอย ดำรงอยู่ด้วยความรู้ตัวอยู่เป็นปกติ
- สัมมาสมาธิ คือ การฝึกจิตให้ตั้งมั่น สงบ สงัด จากกิเลส นิวรณ์อยู่เป็นปกติ

๒.๓.๒ **ไทยธรรมสมบัติ** คือ ไทยธรรมถึงพร้อม หมายถึงสิ่งของที่จะนำมาให้เป็นของบริสุทธิ์ ได้มาโดยชอบธรรม และเหมาะสมเป็นประโยชน์แก่ผู้รับ (Deyyadhamma-sampatti : excellence of the give)

ไทยธรรมสมบัติได้แก่ วัตถุ ๑๐ ประการ มีข้าว น้ำ เสื้อผ้า เป็นต้น รวมไปถึงการแนะนำสั่งสอนในสิ่งที่เป็นประโยชน์ ไม่ผิดธรรมนองคลองธรรม ดังได้อธิบายไว้แล้วในเรื่องวัตถุทานและธรรมทาน

---

[๖๐] **ขุ.วิ.** ๒๖/๘๖/๑๔๕.
[๖๑] **องฺ.อฏฺฐก.** ๒๓/๑๒๔/๒๒๒.
[๖๒] **ที**.ม. ๑๐/๒๙๙/๓๔๘

๒.๒.๓ **จิตสมบัติ** คือ เจตนาถึงพร้อม หมายถึงการให้ด้วยความตั้งใจ คิดจะให้ประโยชน์แก่ผู้รับอย่างแท้จริง มีเจตนาบริสุทธิ์ทั้ง ๓ กาล คือก่อนให้ใจยินดี ขณะให้จิตผ่องใส ให้แล้วเบิกบานใจ (Citta-Sampatti : exceiience of motvie or intention)

จิตสมบัติเป็นข้อปฏิบัติที่แสดงถึงลักษณะของทายกไว้อย่างชัดเจนว่า มีเจตนาเป็นสำคัญเมื่อให้ทานแล้วจิตใจต้องสบาย มีความสุขตลอดเวลา ข้อนี้จึงมุ่งผลทางใจของทายกมากกว่าสิ่งอื่น และเป็นการยืนยันวัตถุประสงค์ของทานข้อหนึ่งว่า เพื่อฟอกชำระอาสวะกิเลส คือความโลภความหลงในใจให้เบาบางและหมดไปเป็นหลัก คือเมื่อให้ทานแล้วจิตใจของทายกต้องผ่องใสไปด้วย ทาน คือ บุญที่ตนได้กระทำ ดังนั้น ทายกจึงสามารถพิจารณาได้ว่า ทำถูกต้องตามวัตถุประสงค์ของทานในพระพุทธศาสนาหรือไม่ด้วยตนเอง

อีประการหนึ่ง ปฏิคาหก คือผู้รับ ก็นับว่ามีส่วนสำคัญมากที่จะทำให้ทายกมีความสุข มีเจตนาครบ ๓ วาระ พอนึกถึงการทำทานของตนเมื่อใดก็มีความสุข ในทางพระพุทธศาสนาจึงกล่าวไว้ว่า ผู้รับต้องมีศีล มีกัลยาณธรรม และเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความกังวลในเรื่องนี้ พระพุทธองค์จึงตรัสว่า ให้ตั้งใจถวายอุทิศแก่สงฆ์ เพราะจะทำให้ทายกได้อานิสงส์มากกว่า ดังกรณีของพระนางมหาปชาบดีโคตรมี ผู้นำผ้าที่ทอเย็บย้อมเองไปถวายพระพุทธเจ้า แม้จะแสดงเจตนาว่าจะถวายเฉพาะ ขอให้พระองค์ทรงรับไว้ เพื่อทั้งใจฉลองเจตนาของพระนางที่ตั้งใจทำมา และพระอานนท์ก็ช่วยกราบทูล เพื่อเห็นแก่อุปการะที่พระนางได้เป็นพระนมของพระองค์ เมื่อครั้งเป็นพระสิทธัตถะกุมาร หรืออย่างน้อยก็ขอทรงพิจารณาว่า พระนางทำมาถวายเพื่อบูชาพระองค์ที่ชี้นำทางสว่างแห่งธรรมให้ พระพุทธองค์ก็ทรงรับไว้เพียงผืนเดียว แล้วทรงยืนยันให้ถวายแก่สงฆ์ พร้อมกับกล่าวว่า “การถวายแก่สงฆ์จะก่อให้เกิดประโยชน์แก่พระนางตลอดกาลนาน ”[๖๓]

องค์ประกอบหรือคุณสมบัติทั้ง ๓ ประการนี้ เป็นเหตุเป็นปัจจัยของกันและกัน จะขาดอย่างใดอย่างหนึ่งไปไม่ได้ เพราะจะทำให้ทานไม่สมบูรณ์ ข้อที่ ๑-๒ เป็นส่วนของทายก คือ ผู้ให้ ส่วนข้อที่ ๓ เป็นส่วนของปฏิคาหก ยิ่งปรารถนาให้เกิดความพร้อมทั้ง ๒ ฝ่าย คือ ทั้งทายกและปฏิคาหกต่างเป็นผู้มีศีลมีคุณธรรมแล้ว แม้ในสมัยพุทธกาลพระพุทธองค์ก็ตรัสว่าเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นได้ยาก ดังมีคาถาในทานสูตรว่า[๖๔]

ปุพฺเพว ทานา สุมโน ททำ จิตฺตำ ปสาทเย
ทตฺวา อตฺตมโน โหติ เอสา ยญฺญสฺส สมปทา ฯ
วีตราโค วีตโทโส วีตโมโห อนาสโว
เขตฺตำ ปุญฺญำ สมปนฺนำ สญฺญตา พฺรหฺมจาริโน
สยำ อาจมยิตฺวาน ทตฺวา สเยหิ ปาณิภิ
อตฺตโน ปรโต เจโส ยญฺโญ โหติ มหปฺผโล
เอวำ ยชิตฺวา เมธาวี สทฺโท มุตฺเตน เจตสา
อพฺยาปชฺฌำ สุขำ โลกำ ปณฺฑิโต อุปปชฺชตีติ.ฯ

---

[๖๓] **ม.อุ.** ๑๔/๗๐๖-๙ /๓๘๗-๙.

[๖๔] **อง. ฉกฺก.** ๒๒/๓๐๘/๓๘๗-๙.

ดังนั้น เมื่อพิจารณาจากพระคาถานี้จะเห็นว่า ทานที่จะเห็นผลสมบูรณ์นั้น ทั้งทายกและปฏิคาหกต่างมีความสำคัญ ในมังคลัตถทีปนี จึงสรุปองค์ประกอบของทานไว้ ๖ ประการ[๖๕] คือ

๑. ทายกก่อนให้เป็นผู้มีจิตใจดี
๒. ทายกขณะให้ก็ทำจิตให้เลื่อมใส
๓. ทายกหลังจากให้แล้วเป็นผู้มีจิตผ่องใส
๔. ปฏิคาหกในศาสนานี้เป็นผู้ปราศจากราคะหรือปฏิบัติเพื่อกำจัดราคะ
๕. ปฏิคาหกในศาสนานี้เป็นผู้ปราศจากโทสะหรือปฏิบัติเพื่อจำกัดโทสะ
๖. ปฏิคาหกในศาสนานี้เป็นผู้ปราศจากโมหะหรือปฏิบัติเพื่อปราศจากโมหะ

ทานที่พร้อมด้วยองค์ ๖ ประการนี้ ย่อมทำให้ได้อานิสงส์มาก และถ้าหากพิจารณาให้ดีแล้ว ทายกถือว่าเป็นส่วนที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นผู้เริ่มต้น

องค์ประกอบ ๓ ข้อแรกนั้นเป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับทายกผู้ที่จะถวายทาน และส่วนองค์ประกอบ ๓ ข้อหลังเป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับปฏิคาหก ซึ่งจะทำให้ทักษิณานั้นมีผลมากมีอานิสงส์มาก ดังพุทธพจน์ที่ตรัสไว้มีใจความว่า

> ทายกก่อนแต่จะให้ทาน เป็นผู้ใจดี
> กำลังให้ทานอยู่ย่อมยังจิตให้เลื่อมใส ครั้น
> ให้ทานแล้วย่อมปลื้มใจ นี้เป็นยัญสมบัติ
> ปฏิคาหกผู้สำรวม ประพฤติพรหมจรรย์ทั้ง-
> หลาย คือ ท่านผู้ปราศจากราคะ ปราศจาก
> โทสะ ปราศจากโมหะ ไม่มีอาสวะ ย่อมเป็น
> เขตถึงพร้อมแห่งยัญ ทายกต้อนรับปฏิคาหก
> ด้วยตนเองถวายทานด้วยมือตนเอง ยัญนั้น
> ย่อมมีผลมากเพราะตน (ทายกผู้ให้ทาน)
> และเพราะผู้อื่น (ปฏิคาหก) ทายกผู้มีปัญญา
> มีศรัทธาเป็นบัณฑิต มีจิตพันจากความตระ-
> หนี่ ครั้นบำเพ็ญทานอย่างนี้แล้ว ย่อมเข้า
> ถึงโลกที่เป็นสุข ไม่มีความเบียดเบียน.[๖๖]

นอกจากนี้ก็ยังมีส่วนที่ต้องพิจารณาถึงองค์ประกอบอยู่หลายประการที่จะทำให้ผลหรืออานิสงส์แห่งทานนั้นบกพร่องไปบ้าง คือ เรื่องความบริสุทธิ์แห่งลักษณะของทักษิณา (ของทำทาน) เพราะบางครั้งผู้ให้มีศีลธรรม แต่ผู้รับเป็นผู้ทุศีล จึงทำให้ได้รับผลไม่เต็มที่ ในพระพุทธศาสนามีหลักการประกอบการพิจารณาเรื่องนี้ไว้ ในทักขิณาวิภังคสูตร ๔ ประการ คือ

๑. ทักษิณาที่บริสุทธิ์ฝ่ายทายกไม่บริสุทธิ์ฝ่ายปฏิคาหก
๒. ทักษิณาที่บริสุทธิ์ฝ่ายปฏิคาหกไม่บริสุทธิ์ฝ่ายทายก
๓. ทักษิณาที่บริสุทธิ์ฝ่ายทายกและฝ่ายปฏิคาหก
๔. ทักษิณาที่ไม่บริสุทธิ์ฝ่ายทายกและฝ่ายปฏิคาหก

---

[๖๕] พระสิริมังคลาจารย์, **มงคลัตถทีปนี แปล เล่ม ๓**, อ้างแล้ว, หน้า ๙.

[๖๖] **องฺ.ฉก.** ๒๒/๓๐๘/๖๒๙.

ดังหลักฐานที่ปรากฏในพระบาลี ดังนี้

โย สีลวา ทุสฺสีเลสุ ททาติ ทานำ
ธมฺเมน ลทฺธำ สุปสนฺนจิตฺโต
อภิสทฺทหำ กมฺมพลำ อุฬารำ
สา ทกฺขิณา ทายกโต วิสุชฺฌติ.
โย ทสฺสีโล สีลวนฺเตสุ ททาติ ทานำ
อธมฺเมน ลทฺธำ อปฺปสนฺนจิตฺโต
อนภิสทฺทหำ กมฺมพลำ อุฬารำ
สา ทกฺขิณา ปฏิคฺคาหกโต วิสุชฺฌติ.
โย ทุสฺสีโล ทุสฺสีเลสุ ททาติ ทานำ
อธมฺเมน ลทฺธำ อปฺปสนฺนจิตฺโต
อนภิสทฺทหำ กมฺมผลำ อุฬารำ
น ตำ ทานำ วิปุลพฺผลนฺติ พฺรูมิ.
โย สีลวา สีลวนฺเตสุ ททาติ ทานำ
ธมฺเมน ลทฺธำ สุปสนฺนจิตฺโต
อนภิสทฺทหำ กมฺมผลำ อุฬารำ
ตำ เว ทานำ วิปุลพฺผลนฺติ พฺรูมิ.
โย วีตราโค วีตราเคสุ ททาติ ทานำ
ธมฺเมน ลทฺธำ สุปสนฺนจิตฺโต
อนภิสทฺทหำ กมฺมผลำ อุฬารำ
ตำ เว ทานำ อามิสฺทานานมคฺคนฺติ.

ผู้ใดมีศีล ได้ของมาโดยธรรม มีจิตเลื่อมใสดี
เชื่อกรรมและผลแห่งกรรมอย่างยิ่ง ให้ทานในคนทุศีล
ทักษิณาของผู้นั้น ชื่อว่าบริสุทธิ์ฝ่ายทายก.
ผู้ใดทุศีล ได้ของมาโดยไม่ชอบธรรม มีจิตไม่เลื่อมใส
ไม่เชื่อกรรมและผลของกรรมอย่างยิ่ง ให้ทานในคนมีศีล
ทักษิณาของผู้นั้นชื่อว่าบริสุทธิ์ฝ่ายปฏิคาหก.

ผู้ใดทุศีล ได้ของมาโดยไม่เป็นธรรม มีจิตไม่เลื่อมใส
ไม่เชื่อกรรมและผลของกรรมอย่างยิ่ง ให้ทานในคนทุศีล
เราไม่กล่าวว่าทานของผู้นั้นมีผลไพบูรณ์.

ผู้ใดมีศีล ได้ของมาโดยธรรม มีจิตเลื่อมใสดี
เชื่อกรรมและผลของกรรมอย่างยิ่ง ให้ทานในคนมีศีล
เรากล่าวทานของผู้นั้นแลว่า มีผลไพบูรณ์.

ผู้ใดปราศจากราคะแล้ว ได้ของมาโดยธรรม มีจิตเลื่อมใส
เชื่อกรรมและผลของกรรมอย่างยิ่ง ให้ทานผู้ปราศจากราคะ

ทานของผู้นั้นแล เลิศกว่าอามิสทานทั้งหลายฯ.[๖๗]

ทักขิณา หมายถึง ทานที่ถวายเพื่อผลอันเจริญ[๖๘] คือ การให้ทานที่เชื่อเรื่องปรโลก ประกอบด้วยศรัทธา เชื่อกรรม เชื่อผลของกรรม เชื่อว่าผลทานที่ให้ไปแล้วจะทำให้เกิดในสุคติภูมิได้ เพราะบางคนที่ให้ทาน แต่ไม่เชื่อเรื่องชาติหน้าก็มี โดยคิดว่า เราเกิดมาชาติเดียวตายชาติเดียว ตายแล้วสูญ ไม่ต้องมาเกิดอีก เพราะฉะนั้นการที่เขาให้ทานก็เพียงว่า จะช่วยเหลือสงเคราะห์กันให้มีความสุขในชาตินี้เท่านั้น การให้ทานที่เข้าใจเช่นนี้ นับว่าเป็นทานธรรมดา ไม่เรียกว่าทักขิณาทาน การให้ที่เป็นทักขิณาทาน จะต้องให้ด้วยศรัทธาเชื่อกรรม เชื่อผลของกรรม เชื่อว่าชาติหน้ามีจริง

การให้ทานที่เป็นทักขิณาทาน นี้ ได้แก่การทำ พลี ๕[๖๙] อย่าง ได้แก่

๑. ญาติพลี คือ การสงเคราะห์ช่วยเหลือญาติพี่น้องให้มีความสุข

๒. อถิติพลี คือ การต้อนรับผู้มาเยือนด้วยการให้ข้าวน้ำตามสมควร

๓. ปุพพเปตพลี คือ การทำบุญอุทิศให้ผู้ตาย เมื่อเขาอนุโมทนาบุญก็จะได้พ้นจากทุกข์ทรมาน

๔. ราชพลี คือ การเสียภาษีอากรให้แก่รัฐ เพื่อบำรุงประเทศ

๕. เทวตาพลี คือ การทำบุญอุทิศให้เทวดา เพราะเทวดาก็ยังต้องการบุญเพื่อความพ้นจากทุกข์

ทั้งหมดนี้เรียกว่าเป็นทักขิณาทาน คือ การทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผู้อื่น เพราะเหตุว่าสัตว์ทั้งหลายที่ยังมีกิเลส ตายแล้วต้องไปเกิดอีก เพราะฉะนั้นการให้ทานที่เชื่อปรโลก คือ เชื่อว่าชาติหน้ามีจริง เรียกว่าทักขิณาทาน

นอกจากนี้แล้ว การทำบุญยังมีความเกี่ยวข้องกับกาลอีกด้วย เพราะการทำบุญที่เกี่ยวกับกาลย่อมจะมีผลมาก การทำบุญที่เกี่ยวกับกาลนี้เรียกว่า กาลทาน ซึ่งจะได้กล่าวไว้ในทานของสัตบุรุษต่อไป

การขวนขวยใส่ใจในทานนั้น เป็นเรื่องของการลดความเห็นแก่ตัว คิดถึงความทุกข์ยากของบุคคลอื่น ทำให้สังคมมีความเอื้ออาทรต่อกัน ทั้งในส่วนของผู้ให้และผู้รับ ซึ่งหากจะให้บริบูรณ์ทั้งสองฝ่าย เป็นเรื่องที่ยากพอสมควร ถ้าเอาแต่มองว่า เมื่อใดมีความพร้อมแล้วจึงจะทำทานก็เป็นเรื่องที่ดีอยู่ แต่ไม่ใช่แนวทางสร้างความดี คือ บุญในพระพุทธศาสนา เพราะถ้าหากพิจารณาในแง่ของความดีตามหลักบุญกิริยาวัตถุแล้ว ทาน คือขั้นตอนที่หนึ่งในการสร้างความดี ซึ่งจะต้องมีขั้นที่ ๒ คือ การรักษาศีล ที่ต้องปฏิบัติควบคู่กันไป ซึ่งจะทำให้ได้อานิสงส์ทั้งในโลกปัจจุบันและอนาคต ส่วนผู้ที่หวังผลแห่งนิพพาน อันเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดแล้ว ต้องปรารภความเพียรในภาวนา เพราะลำพังการให้ทานและรักษาศีลสองอย่างนี้ ไม่อาจทำให้ผู้ปฏิบัติเข้าสู่เป้าหมายสูงสุดได้เลย แม้จะให้ทานและรักษาศีลเป็นอย่างยิ่งก็ตาม

---

[๖๗] **ม.อุ.** ๑๔/๗๑๔/๓๙๐-๒.

[๖๘] พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต **), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม,** อ้างแล้ว, หน้า ๙๑.

[๖๙] **เรื่องเดียวกัน,** หน้า ๑๘๖.

บุคคลผู้ที่ต้องการทำที่สุดแห่งทุกข์ คือ นิพพาน การทำทานอย่างเดียวยังไม่พอ ตัวอย่างเช่น อนาถบิณฑิกเศรษฐี ในครั้งพุทธกาล ได้รับการยกย่องจากพระพุทธองค์ว่า เป็นเลิศในการถวายทาน ก็ยังบรรลุธรรมขั้นโสดาบันเท่านั้น อาจกล่าวเน้นลงไปได้ว่า ถ้าทานประกอบกับศีล จึงจะทำให้เกิดผลดี แม้ว่าอนาถบิณฑิกเศรษฐีจะปฏิบัติธรรมข้อนี้อย่างไม่ขาดตกบกพร่อง แต่ก็มิได้กล่าวไว้ในที่ไหนๆเลยว่า เขาได้บำเพ็ญภาวนา เพราะฉะนั้น แม้เขาจะให้ทาน รักษาศีล จนถึงขั้นที่พระพุทธเจ้ายกย่องว่า เป็นผู้เลิศในการให้ทาน ก็ยังบรรลุธรรมขั้นโสดาบันเท่านั้น ดังนั้น ผู้ปรารถนาความเจริญ จึงควรบำเพ็ญภาวนาควบคู่กันไป โดยอาจเริ่มที่ฝึกจิตให้มีความรักความปรารถนาดีต่อผู้อื่น ไม่มุ่งร้าย ไม่กล่าวร้าย เป็นต้น หรือการเจริญเมตตา ซึ่งต้องทำอย่างสม่ำเสมอ เพราะเมตตาได้เชื่อว่าเป็นทานอย่างหนึ่ง คือ อภัยทาน

๒.๔ เหตุที่บุคคลให้ทาน

ในทานสูตร[๗๐] พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถึงเหตุปัจจัยที่ทำให้ ทานที่ให้แล้ว มีผลมาก แต่ไม่มีอานิสงส์มาก และเหตุปัจจัยที่ทำให้ทานที่ให้แล้วมีผลมาก
และมีอานิสงส์ มาก ไว้ดังต่อไปนี้

๑. บุคคลบางคน ให้ทานด้วยความหวังว่า เมื่อตายไปแล้ว จักได้เสวยผลของทานนี้ เมื่อตายไป ได้เกิดในเทวโลกชั้นจาตุมหาราชิกา สิ้นกรรม สิ้นฤทธิ์ สิ้นยศ หมดความเป็นใหญ่ในเทวโลกแล้ว ก็กลับมาสู่ความเป็นอย่างนี้ คือกลับมาเกิดในโลกนี้อีก ทานอย่างนี้มีผลมาก แต่ไม่มีอานิสงส์มาก

๒. บุคคลบางคนไม่ได้ให้ทาน เพราะหวังผลของทาน แต่ให้ทานเพราะรู้ว่าทานเป็นของดี เป็นบุญ เป็นกุศล จึงให้เมื่อตายไป ได้เกิดในเทวโลกชั้นดาวดึงส์ สิ้นกรรม สิ้นฤทธิ์ สิ้นยศ หมดความเป็นใหญ่ในเทวโลกแล้ว ก็กลับมาสู่ความเป็นอย่างนี้ คือกลับมาเกิดในโลกนี้อีก ทานอย่างนี้มีผลมาก แต่ ไม่มีอานิสงส์มาก

๓. บุคคลบางคนไม่ได้ให้ทาน เพราะหวังผลของทาน ไม่ได้ให้ทานเพราะรู้ว่าทานเป็นของดี แต่ให้ทานเพราะละอายใจที่ พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย บรรพบุรุษเคยทำมา ถ้าไม่ทำก็ไม่สมควร ครั้นตายลงได้เกิดในเทวโลกชั้นยามา สิ้นกรรม สิ้นฤทธิ์ สิ้นยศ หมดความเป็นใหญ่ในเทวโลกแล้ว ก็กลับมาสู่ความเป็นอย่างนี้ คือกลับมาเกิดในโลกนี้อีก ทานอย่างนี้มีผลมาก แต่ไม่มีอานิสงส์มาก

๔. บุคคลบางคน ไม่ได้ให้ทานเพราะหวังผลของทาน ไม่ได้ให้ทานเพราะรู้ว่าทานเป็นของดี ไม่ได้ให้ทานตามบรรพบุรุษ แต่ให้ทานเพราะเห็นสมณพราหมณ์เหล่านั้นหุงหากินไม่ได้ เราหุงหา กินได้ ถ้าไม่ให้ก็ไม่สมควร ครั้นตายลงได้เกิดในเทวโลกชั้นดุสิต สิ้นกรรม สิ้นฤทธิ์ สิ้นยศ หมดความ เป็นใหญ่ในเทวโลกแล้ว ก็กลับมาสู่ความเป็นอย่างนี้ คือกลับมาเกิดในโลกนี้อีก ทานอย่างนี้มีผลมาก แต่ไม่มีอานิสงส์มาก

๕. บุคคลบางคน ไม่ได้ให้ทานเพราะหวังผลของทาน ไม่ได้ให้ทานเพราะรู้ว่าทานเป็นของดี ไม่ได้ให้ทานตามบรรพบุรุษ ไม่ได้ให้ทานเพราะเห็นว่า สมณพราหมณ์หุงหากินไม่ได้ แต่ให้ทานเพราะ

---

[๗๐] **องฺ.สตฺตก.** ๒๓/๔๙/๑๓๙.

ต้องการจำแนกแจกทานเหมือนกับฤาษีทั้งหลายในปางก่อนได้กระทำมหาทานมาแล้ว เขาตาย ไปได้เกิดในเทวโลกชั้นนิมมานรดี สิ้นกรรม สิ้นฤทธิ์ สิ้นยศ หมดความเป็นใหญ่แล้ว ก็กลับมาสู่ความ เป็นอย่างนี้ คือกลับมาเกิดในโลกนี้อีก ทานอย่างนี้มีผลมาก แต่ไม่มีอานิสงส์มาก

๖. บุคคลบางคน ไม่ได้ให้ทานเพราะหวังผลของทาน ไม่ได้ให้ทานเพราะว่าทานเป็นของดี ไม่ได้ให้ทานตามบรรพบุรุษ ไม่ได้ให้ทานเพราะเห็นว่าสมณพราหมณ์หุงหากินไม่ได้ ไม่ได้ให้ทานเพราะ ต้องการจำแนกแจกทานเหมือนฤาษีทั้งหลายในปางก่อนได้กระทำมหาทาน แต่ให้ทานเพราะคิดว่า เมื่อให้แล้ว จิตจะเลื่อมใสโสมนัสจึงให้ ครั้นตายไปย่อมเกิดในเทวโลกชั้นปรนิมมิตวสวัตดี สิ้นกรรม สิ้นฤทธิ์ สิ้นยศ หมดความเป็นใหญ่แล้ว ก็กลับมาสู่ความเป็นอย่างนี้ คือกลับมาเกิดในโลกนี้อีก ทาน อย่างนี้มีผลมาก แต่ไม่มีอานิสงส์มาก

๗. บุคคลบางคนในโลกนี้ ไม่ได้ให้ทานเพราะเหตุที่กล่าวแล้วทั้ง ๖ อย่างข้างต้นนั้น แต่ให้ทานเป็นเครื่องปรุงแต่งจิต คือให้ทานนั้นเป็นเครื่องขัดเกลาจิตใจหมดจดจากกิเลสด้วยอำนาจของสมถะและวิปัสสนา จนได้ฌานและบรรลุ จนได้ฌานและบรรลุเป็นพระอนาคามีบุคคล ตายแล้วได้ไปเกิดใน พรหมโลก เขาสิ้นกรรม สิ้นฤทธิ์ สิ้นยศ หมดความเป็นใหญ่ในพรหมโลกแล้ว เป็นผู้ไม่ต้องกลับมาเกิด ในโลกนี้อีก คือปรินิพพานในพรหมโลกนั้นเอง ทานชนิดนี้เป็นทานที่มีผลมาก และมีอานิสงส์มาก

สรุปรวมความว่า ทานชนิดใดก็ตาม เป็นปัจจัยให้ต้องเกิดอีก ทานชนิดนั้นแม้มีผลมาก ได้เกิดที่ดีมีความสุขอันเป็นทิพย์ แต่ทานนั้นก็ไม่มีอานิสงส์มาก เพราะไม่สามารถจะทำให้หมดจดจากกิเลสได้

ส่วนทานชนิดใดเป็นปัจจัยให้ไม่ต้องเกิดอีก ทานชนิดนั้นชื่อว่ามีผลมากด้วย มีอานิสงส์มากด้วย เพราะทำให้หมดจดจากกิเลส

ฉะนั้นคำว่า "**อานิสงส์มาก**" ในที่นี้ จึงหมายถึงการหมดจดจากกิเลสทั้งปวง ไม่ต้องเกิดอีก

จริงอยู่ การเกิดในสวรรค์แต่ละชั้นนั้น มีความสุขมาก เพราะได้รับกามคุณอันเลอเลิศที่เป็นทิพย์ ละเอียดประณีตขึ้นไปตามลำดับชั้น แต่พระผู้มีพระภาคเจ้าก็ตรัสว่า กามคุณนั้นเป็นของเลวเป็น ของชาวบ้าน เป็นของชวนให้หลงใหล เป็นของมีสุขน้อย แต่มีโทษมาก เพราะฉะนั้นเมื่อพระองค์ทรง แสดงธรรม คือ อนุปุพพิกถา แก่คฤหัสถ์ จึงได้ทรงแสดงโทษของกามไว้ด้วย ผู้ที่ยินดีหลงใหลเพลิด เพลินในกาม คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส อันน่าใคร่น่าพอใจ ย่อมไม่อาจล่วงทุกข์ไปได้ ผู้ที่จะล่วง ทุกข์ได้ก็เพราะเห็นโทษของกาม ก้าวออกจากกามด้วยสมถะและวิปัสสนาเท่านั้น

ด้วยเหตุนั้น ทานที่เป็นเครื่องปรุงแต่งจิต ขัดเกลาจิตให้อ่อน ให้ควรแก่การเจริญสมถะและวิปัสสนาจนบรรลุมรรคผลไม่ต้องกลับมาเกิดอีก จึงเป็นทานที่มีผลมาก และมีอานิสงส์มากแม้สังฆทานที่ กล่าวว่ามีผลมาก มีอานิสงส์มาก ก็เพราะผู้ถวายมีโอกาสได้ฟังธรรมจากสงฆ์แล้วบรรลุอริยสัจธรรม ก้าว ล่วงทุกข์ทั้งปวงไม่ต้องกลับมาสู่ความเป็นอย่างนี้อีก

พระพุทธองค์ทรงมีพระมหากรุณาอันยิ่งใหญ่แก่สัตว์โลกแม้เมื่อทรงแสดงเรื่องทาน ก็ทรงแสดงให้ พุทธบริษัทได้รับประโยชน์ครบทั้ง ๓ ประการ คือ ประโยชน์ในโลกนี้ ประโยชน์ในโลกหน้า และประ โยชน์อย่างยิ่ง คือ มรรค ผล นิพพาน ด้วยเหตุนี้ จึงควรทำใจให้เลื่อมใส บำเพ็ญทานให้เกิดประโยชน์ ทั้ง ๓ ประการ จึงจะได้ชื่อว่า ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระองค์อย่างแท้จริง

๒.๕ อานิสงส์ของการให้ทาน

หลังจากที่ทายกได้ให้ทานแล้ว ในทางพระพุทธศาสนาถือว่าได้กระทำกรรมอย่างหนึ่ง ซึ่งย่อมได้รับผลของกรรมนั้น วัตถุประสงค์ของทานในเบื้องต้น ก็เพื่อชำระจิตใจของทายก หรือเพื่อสร้างจิตสำนึกของความเป็นผู้ให้ ทำลายความโลภที่มีอยู่ภายในจิตใจให้หมดไป เพราะทานเป็นหลักเบื้องต้นที่จะทำให้สังคมเกิดความร่วมมือกัน นอกจากนี้ทานยังเป็นวิธีที่ดีที่สุด สำหรับการเติมช่องว่างทางสังคมให้สมบูรณ์ ระหว่างคนร่ำรวยกับคนยากจน ทานจะช่วยทำลายความเห็นผิด ทำลายโทสะ และโมหะให้ลดลงและหมดไปในที่สุด ดังมีคำกล่าวไว้ในมาฆสูตรว่า “ **บุคคลตั้งมั่นในยัญญ์ (ทาน)นี้แล้ว ย่อมทำลายโทสะเสียได้**[๗๑] ”

การให้ทานนอกจากจะเกิดประโยชน์แก่สังคมส่วนรวมแล้ว ในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงอานิสงส์ของการให้ทานไว้ใน ทานานิสังสสูตร[๗๒] ซึ่งพระพุทธองค์ทรงแสดงอานิสงส์ของทาน ไว้ ๕ อย่าง คือ

๑. ผู้ให้ทาน ย่อมเป็นที่รักที่ชอบใจของชนหมู่มาก

๒. สัปบุรุษ ผู้สงบ มีพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และสาวกของพระพุทธเจ้า ย่อมคบหาผู้ให้ทาน

๓. กิตติศัพท์อันงามของผู้ให้ทาน ย่อมขจรขจายไปทั่ว

๔. ผู้ให้ทาน ย่อมไม่เหินห่างจากธรรมของคฤหัสถ์ คือมีศีล ๕ ไม่ขาด

๕. ผู้ให้ทาน เมื่อตายไปแล้ว ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์

แล้วทรงสรุปเป็นคาถาว่า ผู้ให้ทานย่อมเป็นที่รักของชนเป็นอันมาก ชื่อว่าดำเนินตามธรรมของสัปบุรุษ (คือ มหาบุรุษ หรือพระโพธิสัตว์) สัปบุรุษผู้สงบ ผู้สำรวมอินทรีย์ ประพฤติพรหมจรรย์ ย่อมคบหาผู้ให้ทานทุกเมื่อ สัปบุรุษเหล่านั้น ย่อมแสดงธรรมเป็นที่บรรเทาทุกข์แก่เขา เขาได้ทราบชัดแล้ว ย่อมเป็นผู้หาอาสวะมิได้ ปรินิพพานในโลกนี้

ควรอย่างยิ่งที่เราจะสะสมบุญ มีทานเป็นต้น ให้งอกงามเพิ่มพูนขึ้นในจิตใจของเรา เพราะว่า เมื่อไรที่จิตใจของเราเต็มเปี่ยมไปด้วยบุญ เมื่อนั้นกิเลสจะไม่มีหลงเหลืออยู่ในจิตใจของเราเลย

อานิสงส์แห่งทานข้อที่ ๑-๔ เราสามารถมองเห็นผลได้ในปัจจุบันและมีตัวอย่างให้เห็นไม่ยากนัก แต่ในข้อที่ ๕ เป็นเรื่องที่เกินวิสัยของคนธรรมดาที่จะสามารถรู้ได้ แต่ก็มีหลักฐานปรากฏในทานุปัตติสูตร ยืนยันว่า ผู้ให้ทานแล้วสามารถปรารถนาผลให้ได้ไปเกิดบนสุคติโลกสวรรค์ได้ พระพุทธเจ้าได้ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย โดยมีใจความว่า

> “ คนบางคนในโลกนี้ให้ที่นอน อาหาร น้ำ เสื้อผ้า
> ยารักษาโรค เป็นต้น เป็นทานแก่สมณพราหมณ์ เขา
> ให้สิ่งใดย่อมมีความหวังในสิ่งนั้น แม้ได้ตั้งจิตอธิษฐานให้
> ไปเกิดเป็นกษัตริย์ ผู้พรั่งพร้อมด้วยความสุขในกามคุณ
> ๕ ก็จะได้สมปรารถนา หรือจะปรารถนาให้ไปเกิด
> เป็นสหายแห่งเทวดา บนสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา,

---

[๗๑] **ขุ.ส.** ๒๕/๓๖๑/๓๗๙.

[๗๒] **องฺ.ปญฺจก.** ๒๒/๓๕/๓๘.

ดาวดึงส์, ยามา, ดุสิต เป็นต้น ไปจนถึงความ
ปรารถนาที่จะไปเกิดเป็นพรหม ก็สามารถทำได้ และจะ
ได้ตามความปรารถนา หากเขาเป็นผู้มีศีล ไม่ใช่ทุศีล

ในสีหเสนาบดีสูตร ก็ได้กล่าวถึงอานิสงส์แห่งบุคคลผู้ให้ทานด้วยดี ๕ ประการ ดังได้กล่าวแล้วในข้างต้น ซึ่งเมื่อสีหบดีฟังพระธรรมเทศนาของพระพุทธองค์เรื่องอานิสงส์แห่งทานจบลงแล้ว ได้กราบทูลว่า “ อานิสงส์แห่งทานทั้ง ๔ ข้อแรกนั้น แม้ตนไม่ได้ฟังพระพุทธองค์เทศนา ก็สามารถที่จะพิสูจน์ได้ด้วยตนเอง แต่ในข้อที่ ๕ คือการเข้าสู่โลกสวรรค์นั้น ตนเชื่อตามพระผู้มีพระภาค ” จากนั้นพระพุทธองค์ทรงตรัสรับรองว่าจริงอย่างที่สีหบดีกราบทูล แต่ก็ทรงแสดงข้อแม้ว่า การจะได้อานิสงส์สมบูรณ์นั้น ทายกต้องทำลายกิเลส คือ ความตระหนี่ให้ได้ ดังมีพระบาลีว่า

ททำ ปิโย โหติ ภชนฺติ นำ พหู
กิตฺตึ จ ปปฺโปติ ยสสฺส วฑฺฒติ
อมงฺกุภูโต ปริสำ วิคาหติ
วิสารโท โหติ นโร อมจฺฉรี.
ตสฺมาหิ ทานานิ ททนฺติ ปณฺฑิตา
วิเนยฺย มจฺเฉรมลำ สุเขสิโน
เต ทีฆรตฺตำ ติทิเว ปติฏฺฐิตา
เทวานำ สหพฺยคฺตา รมนฺติ เต.
กตาวกาสา กตกุสลา อิโต จุตา
สยมฺปภา อนุวิจรนฺติ นนฺทเน
เต ตตฺถ นนฺทนฺติ รมนฺติ โมทเร
สมปฺปิตา กามคุเณหิ ปญฺจหิ.
กตฺวาน วากยำ อสิตสฺส ตาทิโน
รมนฺติ สคฺเค สุคตสฺส สาวกาติ.[๗๓]

“ นรชนผู้ไม่ตระหนี่ให้ทาน ย่อมเป็นที่รักของชนเป็นอันมาก ชนเป็นอันมากย่อมคบหานรชนนั้น นรชนนั้นย่อมได้เกียรติมียศเจริญ เป็นผู้ไม่เก้อเขิน แกล้วกล้าเข้าสู่ที่ประชุมชน เพราะเหตุผลนี้แล บัณฑิตผู้หวังสุข จงขจัดมลทิน คือ ความตระหนี่แล้วให้ทาน บัณฑิตเหล่านั้นย่อมประดิษฐานในไตรทิพย์ ถึงความเป็นสหายของเทวดา ร่าเริงอยู่ตลอดกาลนาน บัณฑิตเหล่านั้นได้ทำสิ่งที่มุ่งหวัง ได้ทำกุศลแล้ว จุติจากโลกนี้แล้ว ย่อมมีรัศมีเปล่งปลั่ง เที่ยวชมไปในอุทยานชื่อนันทนวัน ย่อมเพียบพร้อมไปด้วยกามคุณ ๕ เพลิดเพลินรื่นเริงบันเทิงใจอยู่ในนันทนวัน สาวกทั้งปวงของพระสุคตไม่มีกิเลส ผู้คงที่ ทำตามพระดำรัสของ

[๗๓] **เรื่องเดียวกัน**, ๒๒/๓๔/๓๔.

พระองค์แล้ว ย่อมร่าเริงทุกเมื่อ. ”

การทำทานเป็นหลักธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนา เพราะเป็นเบื้องต้นแห่งการทำความดีทั้งปวง โดยทำให้รู้จักเอื้อเฟื้อ แบ่งปันความสุขแก่กัน ทำให้มีการสืบทอดภูมิปัญญา เพื่อการพัฒนาของมนุษย์และสังคมโดยตลอด ทั้งยังเป็นพื้นฐานในการปฏิบัติเพื่อเข้าสู่จุดหมายสูงสุดทางพระพุทธศาสนา คือ พระนิพพาน โดยต้องปฏิบัติควบคู่กันไปกับการรักษาศีล และเจริญเมตตาภาวนา ซึ่งต่างเป็นเหตุปัจจัยเกื้อหนุนกัน เพราะลำพังการให้ทานและรักษาศีล ช่วยให้ได้อานิสงส์ในโลกนี้และโลกสวรรค์เท่านั้น แต่ไม่อาจให้ถึงเป้าหมายสูงสุด คือ พระนิพพาน โดยต้องปฏิบัติควบคู่กันไปกับการรักษาศีล และเจริญเมตตาภาวนา ซึ่งต่างเป็นเหตุเป็นปัจจัยเกื้อหนุนกัน เพราะลำพังการให้ทานและรักษาศีล ช่วยให้ได้อานิสงส์ในโลกนี้และสวรรค์เท่านั้น แต่ไม่อาจให้ได้พระนิพพานเลย

๒.๕.๑ อานิสงส์ของการทำทานในบุญกิริยาวัตถุ

ในบุญกิริยาวัตถุสูตร[๗๔] กล่าวถึงผู้ที่บำเพ็ญทาน พร้อมกับการรักษาศีลและเจริญภาวนา ย่อมทำให้ได้ผลเป็นความสุขทั้งในปัจจุบันและอนาคต เพียงมีข้อแม้ว่า ถ้าหากปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุไม่ครบทุกข้อจะทำให้อานิสงส์ของทานไม่สมบูรณ์ ดังนี้

๑. ถ้าบุคคลบางคนในโลกนี้ให้ทานเพียงเล็กน้อย รักษาศีลเพียงเล็กน้อย ไม่เจริญภาวนาเลย เมื่อตายไปเขาเข้าถึงความเป็นผู้มีส่วนชั่วในมนุษย์

๒. ถ้าบุคคลในโลกนี้ ให้ทานพอประมาณ รักษาศีลพอประมาณ ไม่เจริญภาวนาเลย เขาย่อมถึงความเป็นผู้มีส่วนดีในมนุษย์

๓. ถ้าบุคคลบางคนในโลกนี้ ให้ทานมีประมาณยิ่ง รักษาศีลมีประมาณยิ่ง ไม่เจริญภาวนาเลย เมื่อตายไป เขาเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาชั้นจาตุมหาราช

๔. ถ้าบุคคลบางคนในโลกนี้ให้ทานมาก รักษาศีลมาก แต่ไม่เจริญภาวนาเลย เมื่อตายไปเขาย่อมได้ไปเกิดบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เป็นต้น

จากที่กล่าวมานี้เป็นการแสดงให้เห็นว่า ทาน ศีล ภาวนา ต่างมีหลักเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน มีความสอดคล้องกัน ในทานุปัตติสูตร[๗๕] ยืนยันในเรื่องนี้ว่า การให้ทานแล้วปรารถนาให้ได้อานิสงส์ แม้ที่สุดคือการได้ทิพยสมบัติในสัมปรายภพ ความปรารถนานี้จะสำเร็จได้ ผู้ให้ทานจะต้องมีศีลและเจริญภาวนา การให้ทานเพียงอย่างเดียว ไม่อาจทำให้แรงอธิฐานสำเร็จได้เลย ในสีหสูตรได้แสดงเรื่องนี้เอาไว้ว่า

บุคคลผู้มีจิตตั้งมั่นในศีล เจริญการให้ทานอยู่เป็นนิตย์ ย่อมเป็นที่รักของเทวดาของมนุษย์ทั้งหลาย และพระอริยบุคคลย่อมมีความประสงค์จะโปรดบุคคลเหล่านั้น บุคคลผู้บำเพ็ญทานรักษาศีลจะได้รับการอนุเคราะห์จากพระอรหันต์ ๗ ประการ[๗๖] คือ

๑. พระอรหันต์ทั้งหลาย เมื่อจะอนุเคราะห์ ย่อมอนุเคราะห์คนมีศรัทธา เป็นทานบดี ยินดีให้การสนับสนุน (ยินดีให้ทาน)ก่อน

---

[๗๔] **องฺ.อฏฺฐก.** ๒๓/๑๒๖/๒๒๖-๘.

[๗๕] **เรื่องเดียวกัน, ๒๓/๑๒๕/** ๒๒๕.

[๗๖] **องฺ.สตฺตก.** ๒๓/๕๔/๘๑.

๒. พระอรหันต์ทั้งหลาย เมื่อเข้าไปหา ย่อมเข้าไปหาคนมีศรัทธา เป็นทานบดี ยินดีให้การสนับสนุนก่อน

๓. พระอรหันต์ทั้งหลาย เมื่อรับ ย่อมรับคนมีศรัทธา เป็นทานบดี ยินดีให้การสนับสนุนก่อน

๔. พระอรหันต์ทั้งหลาย เมื่อแสดงธรรม ย่อมแสดงธรรมแก่คนมีศรัทธา เป็นทานบดี ยินดีให้การสนับสนุนก่อน

๕. กิตติศัพท์อันงามของคนมีศรัทธา เป็นทานบดี ยินดีให้การสนับสนุนพึงขจรไป

๖. คนมีศรัทธา เป็นทานบดี ยินดีให้การสนับสนุน เข้าไปสู่บริษัทใดๆก็ตาม เช่น กษัตริย์บริษัท พราหมณ์บริษัท คหบดีบริษัท สมณบริษัท ย่อมเป็นผู้แกล้วกล้า ไม่เกี้อเขินเวลาเข้าไป

๗. คนมีศรัทธาเป็นทานบดี ยินดีให้การสนับสนุน เมื่อตายไปพึงเข้าสู่สุคติโลกสวรรค์

อานิสงส์แห่งทานทั้ง ๗ ประการนี้ ข้อที่ ๑-๖ เป็นเรื่องที่พิสูจน์ได้ในปัจจุบัน ส่วนข้อที่ ๗ เป็นเรื่องที่จะเกิดขึ้นในอนาคตหลังความตายเกิดขึ้น ในครั้งพุทธกาล เมื่อพระพุทธองค์แสดงพระธรรมเทศนาเรื่องนี้จบ สีหบดีได้กราบทูลว่า

> “ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ผลแห่งทานทั้ง ๖ ประการที่เป็นประจักษ์ในปัจจุบัน อันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแล้ว (แม้) ข้าพระองค์ไม่ได้ดำเนินไปด้วยความเชื่อต่อพระผู้มีพระภาคเจ้า ข้าพระองค์ก็สามารถรู้ผลแห่งทานเหล่านั้น แต่เมื่อพระองค์ตรัสว่า ดูกร สีหะ ทายก ทานบดี เมื่อกายแตกตายไป ย่อมเข้าสู่สุคติโลกสวรรค์ ข้าพระองค์ยังไม่รู้ผลแห่งทาน ข้อนี้ข้าพระองค์ดำเนินไปด้วยความเชื่อต่อพระผู้มีพระภาคเจ้า ”

ในโภชนทานสูตร[๗๗] ได้แสดงไว้ว่า ทายกผู้ให้อาหารเป็นทาน ชื่อว่าให้ฐานะ ๕ ประการ คือ

๑. ให้อายุ
๒. ให้ผิวพรรณ
๓. ให้ความสุข
๔. ให้กำลัง
๕. ให้ปฏิภาณ

ทายกเมื่อชื่อว่าให้สิ่งเหล่านี้แก่ผู้อื่นแล้ว ตนเองย่อมเป็นผู้ได้รับสิ่งเหล่านี้ คือ อายุ วรรณะ ความสุขกายสุขใจ ทั้งในส่วนที่เป็นทิพยสมบัติและมนุษย์สมบัติ ในทานสูตร ได้กล่าวถึงลักษณะการให้ทานบทหนึ่งไว้ว่า การให้ทานโดยไม่ปรารถนาผลว่าจะได้รับอะไรตอบแทนมา นอกจากต้องการปรุงแต่งจิตของตนเอง (อลังการของจิต) เมื่อตายไปย่อมไปเกิดในพรหมโลก และเมื่อเขาสิ้นกรรม หมดความเป็นใหญ่ในพรหมโลกแล้วไม่กลับมาอีก

๒.๖ จุดมุ่งหมายของการบำเพ็ญทาน

---

[๗๗] **องฺ.ปญฺจก.** ๒๒/๓๗/๔๐.

พระพุทธโอวาทที่ตรัสถึงเรื่องของการบำเพ็ญทาน มีจุดมุ่งหมายอยู่ ๒ ประการ คือ

๑.) ทาน การให้เพื่อมุ่งฟอกกิเลสในใจของผู้ให้

๒.) ทาน การให้เพื่อมุ่งสงเคราะห์ผู้รับ[๗๘]

ทั้งสองความมุ่งหมายนี้ คงใช้ศัพท์คำว่า "**ทาน**" เหมือนกัน และก็มีผู้แปลว่า "**ให้**" เหมือนกันด้วย บางทีทำให้เราเข้าใจสับสน และอาจทำให้คนกลัวคำว่าทานก็ได้ เพราะการให้แก่คนขอทาน ก็ใช้คำว่าทาน ให้แก่พระสงฆ์ก็ใช้คำว่าทาน จึงทำให้เห็นคุณค่าของทานดูเหมือนจะน้อยลง ซึ่งความจริงแล้ว ศัพท์ๆเดียวกัน แต่ความมุ่งหมายต่างกัน ในบางแห่งพระพุทธเจ้าสอนให้บำเพ็ญทาน เพื่อกำจัดกิเลสในใจของผู้ให้นั่นเอง เช่นทานที่มาในหมวดบุญกิริยาวัตถุ ๓ คือ ทาน ศีล ภาวนา และในหมวดบารมี ๑๐ คือ ทาน ศีล เนกขัมมะ ปัญญา วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิษฐาน เมตตา อุเบกขา มีความมุ่งหมายตรงตัวในการชำระกิเลสภายในใจของผู้ให้ ส่วนทานที่ทรงสอนไว้ในธรรมะบางหมวด มุ่งไปในทางสงเคราะห์แก่ผู้รับ ซึ่งเป็นการส่งเสริมความสามัคคีในสังคม คือ ทำให้คนรักใคร่นับถือกันเป็นสำคัญ เช่นคำว่าทานในหมวดสังคหวัตถุ และในหมวดทศพิธราชธรรม เป็นต้น

ในธรรมบางหมวด ที่ทรงมุ่งจะแสดงทั้งสองความมุ่งหมายในที่เดียวกัน มีการแยกศัพท์ไว้ต่างกันก็มี เช่น ในมงคลสูตร บทว่า " **ทานญฺจ ธมฺมจริยาจ ญาตกานญฺจ สงฺคโห** " คำว่าทานในบทนี้ มุ่งถึงการให้เพื่อกำจัดกิเลสในใจของผู้ให้ ส่วนคำว่า สังคหะ มุ่งสงเคราะห์แก่ผู้รับ

เมื่อทราบถึงความมุ่งหมายของการทำทานทั้งสองอย่างนี้แล้ว ทำให้นึกถึงสำนวนคำพูดของชาวบ้านทั่วไป คือคำว่า " ทำบุญทำทาน " เวลาถวายของแก่พระเรียกว่า " ทำบุญ " แต่ครั้นเมื่อให้ของแก่คนยากจนมักเรียกว่า " ทำทาน " สาเหตุที่ใช้คำต่างกันอย่างนี้ ก็เพราะการให้มีอยู่สองความมุ่งหมายดังกล่าว การให้ของแก่พระ ผู้ให้มุ่งหมายชำระจิตใจของตนให้สะอาดเป็นสำคัญ มิได้ถือว่าพระท่านยากจนแล้วจึงให้ ความจริงไม่ได้เป็นเช่นนั้น บางทีพระท่านเป็นถึงสมเด็จพระราชาคณะ หรือพระราชาคณะ บุคคลถวายไทยทานมีเทียนสองเล่ม ธูปหนึ่งห่อ สบงหนึ่งผืน ฯลฯ ซึ่งไทยทานแบบนี้ที่กุฏิท่านมีมากอยู่แล้ว แต่ผู้ให้ก็มิได้เอาฐานะของท่านมาเป็นเกณฑ์พิจารณาว่าท่านมีแล้วหรือไม่ แต่เอาจิตใจของตนเองเป็นเกณฑ์ เมื่อเกิดศรัทธาต้องการบุญจึงให้ การให้ในลักษณะนี้มุ่งทำให้ใจบริสุทธิ์สะอาด และการทำใจให้บริสุทธิ์สะอาดเช่นนี้ ภาษาธรรมะเรียกว่า ทำบุญ อีกทั้งพระสงฆ์นั้น พุทธศาสนิกชนก็นิยมเรียกว่าบุญเขต คือ นาบุญ สำนวนที่เรียกการให้สิ่งของแก่พระว่า ทำบุญ นั้น จึงชอบด้วยเหตุผลและเหมาะสมในทางปฏิบัติทุกประการ

ส่วนการให้ของแก่คนยากจน เช่น ให้แก่คนขอทาน เจตนาของผู้ให้อ่อนกว่าให้แก่พระ คือ เห็นเขาจนแล้วจึงคิดสงสาร จึงสละทรัพย์ของตนให้ เป็นการช่วยเหลือเขา การให้เพื่ออนุเคราะห์อย่างนี้ ผู้ให้ไม่ได้มุ่งหวังจะชำระอาสวะกิเลสแต่อย่างใด เพียงแต่เกิดความสงสารก็เลยให้ บางทีไม่สงสารเสียด้วยซ้ำเกิดความรำคาญ ก็ให้เพื่อตัดความรำคาญนั้น การให้ประเภทนี่เจตนาของผู้ให้สุดอยู่ที่การให้เท่านั้น คำว่า " ให้ " นี้ ภาษาบาลีใช้คำว่าทาน ชาวบ้านทั่วไปจึงมักใช้สำนวนว่า ทำทาน ซึ่งแปลว่า ทำการให้ นับว่าแปลตรงตัวทีเดียว เช่นคนขอทาน เวลาร้อง

---

[๗๘] พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, **คำบรรยายพุทธศาสตร์ ฉบับฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ**, ภาค ๓. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๒๗), หน้า ๓๘-๓๙.

ขอกับใครก็มักจะบอกว่า “ เชิญทำทานเจ้าข้า คุณนายเจ้าขา ” อย่างนี้นับว่าใช้สำนวนถูกต้อง เว้นแต่คนขอทานที่ไม่มีภูมิความรู้ ร้องขอส่งเดชว่า “ เชิญทำบุญกับคนยากจนเถิดเจ้าข้า ไปชาติหน้าท่านจะได้เป็นเศรษฐี มหาเศรษฐี” ร้องขอแบบนี้นับว่าผิด เพราะไปบอกให้เขามาทำบุญกับคนขอทาน จริงอยู่แม้ว่าการให้ทานแก่คนขอทานจะได้บุญบ้าง ในฐานะช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ แต่ก็น้อยเต็มที เป็นเพียงผลพลอยได้เท่านั้น ไม่น่าจะเรียกว่าทำบุญ และการให้สิ่งของแก่คนขอทานนั้น ผู้ให้มีกรุณาเป็นพื้นฐานของเจตนา ส่วนการให้แก่พระสงฆ์มี ปสาทะเป็นพื้น ซึ่งต่างกัน

สรุปความว่า วัตถุประสงค์ของการให้ทานมีอยู่ ๒ อย่างคือ ให้ทานเพื่อฟอกกิเลสภายในใจของตนเอง กับให้ทานเพื่อช่วยสงเคราะห์แก่ผู้รับ ทั้งสองอย่างนี้เป็นบุญด้วยกัน แต่อย่างแรกเป็นการทำบุญโดยตรง คือบุญที่เกิดจากการให้แท้ๆ ส่วนอย่างหลังเป็นการมุ่งสงเคราะห์ บุญจะเกิดก็เกิดจากน้ำใจเมตตากรุณาอีกชั้นหนึ่ง

๒.๗ สรุป

จากการศึกษาหลักคำสอนเรื่องทานในพุทธปรัชญาเถรวาท สรุปได้ว่า

การที่พระพุทธเจ้าตรัสยก **“ทาน”** ขึ้นเป็นหลักการทำบุญข้อแรก ก็แสดงอยู่ในตัวแล้วว่าทรงเน้นการเกื้อกูลกันในสังคม แต่ก็ต้องถามต่อไปอีกว่าเหตุใดการเกื้อกูลกันในสังคม จึงต้องเริ่มต้นด้วยทาน ด้วยการยกทานขึ้นตั้งเป็นข้อแรก พระพุทธศาสนาเน้นความสำคัญของวัตถุ แต่พร้อมกันนั้น การที่พระพุทธเจ้าตรัสทานนั้นไว้ในหลักบุญกิริยา ๓ ที่รวมกันเป็นชุด โดยมีศีล และภาวนามาต่อก็เป็นการบอกถึงขอบเขตความสำคัญของวัตถุ พร้อมทั้งสอนให้รู้จักใช้ประโยชน์จากวัตถุให้ถูกต้องด้วย

วัตถุหลากหลาย โดยเฉพาะปัจจัย ๔ เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตของมนุษย์ และเป็นพื้นฐานที่มนุษย์ต้องอาศัยเพื่อก้าวต่อไปในการสร้างสรรค์สิ่งดีงามที่สูงขึ้นไป สังคมที่ดี จึงต้องวางระบบจัดสรร เพื่อเป็นหลักประกันให้มนุษย์ทุกคน ที่เป็นสมาชิกของสังคมนั้นมีวัตถุโดยเฉพาะปัจจัย ๔ นั้น เพียงพอแก่ความเป็นอยู่และเป็นพื้นฐานที่จะพัฒนาชีวิตให้ก้าวสูงขึ้นไป

ในหลักการของพระพุทธศาสนา ที่เรียกว่า **“ธรรมวินัย”** นั้น ส่วนที่เรียกว่า วินัย ของพระภิกษุได้ให้ความสำคัญอย่างมากแก่การจัดสรรและปฏิบัติต่อวัตถุ โดยเฉพาะปัจจัย 4 นี้

ส่วนในสังคมใหญ่ของชาวบ้าน **“ทาน”** ก็เข้ามา ณ จุดนี้ด้วยเหตุผล 2 ประการ

๑) ด้านบุคคล : เนื่องจากความเป็นในการที่จะอยู่รอดและหาความสุข มนุษย์ทั้งหลายต่างก็ดิ้นรนแสวงหาวัตถุเสพบริโภคให้แก่ตน เมื่อทำเช่นนั้นอยู่เสมอก็จะเกิดความเคยชินของจิตใจที่มุ่งจะหาและคิดจ้องแต่จะได้จะเอา ตอกย้ำความเห็นแก่ตัว และถ้าทุกคนเป็นอย่างนั้น ก็จะมีแต่ความขัดแย้งแย่งชิงเบียดเบียนกัน

เพื่อสร้างดุลยภาพขึ้นในจิตใจของคน ให้มีความคิดที่จะให้ขึ้นมาคู่กับความคิดที่จะได้จะเอา จึงให้มีหลัก **“ทาน”** ขึ้นมา เป็นการฝึกฝนขัดเกลาพฤติกรรมและจิตใจของมนุษย์ พร้อมกันนั้นก็เป็นการสร้างดุลยภาพขึ้นในสังคมไปพร้อมกันด้วย

๒) ด้านสังคม :ในการแสวงหาวัตถุ เช่นปัจจัย 4นั้น มนุษย์มีโอกาส มีกำลัง มีสติปัญญาความสามารถไม่เท่ากัน เมื่อต่างคนต่างมุ่งแต่จะหาจะได้จะเอาคนที่มีโอกาส-กำลัง-ความสามารถมากกว่า ก็จะได้เปรียบ กอบโกยเอามาให้แก่ตน ตลอดจนข่มเหง รังแกครอบงำผู้อื่น ส่วนคนที่ด้อย

โอกาส-กำลัง-ความสามารถ ก็จะขาดแคลนอดอยากแร้นแค้น มีความทุกข์มากและก็ต้องคอยหาทางแอบแฝงแย่งชิงเอาจากคนที่มีมากกว่า และคนที่มั่งมีนั้น ก็หาเป็นสุขได้จริงไม่ เมื่อมองโดยรวม ก็คือเป็นสังคมแห่งการเบียดเบียน

ด้วยเหตุนี้ นอกจากจะต้องมีการจัดตั้งวางระบบระเบียบในการอยู่ร่วมและสัมพันธ์กัน ไม่ให้คนละเมิดต่อกัน ด้วยกฎหมาย ข้อบังคับ หรือกติกาต่างๆ คือวินัยในขั้นของศีลแล้ว สิ่งที่เป็นพื้นฐานยิ่งกว่านั้น ก็คือ การปฏิบัติต่อวัตถุ เช่นปัจจัย ๔ นั้นเอง ให้เป็นเครื่องเกื้อหนุนความอยู่ดีร่วมกัน แทนที่จะให้วัตถุกลายเป็นเหตุแห่งการเบียดเบียนกัน ดังนั้น **“ทาน”** จึงเข้ามาทำหน้าที่นี้ เพื่อให้มีการแบ่งปันวัตถุแก่กัน ช่วยให้ผู้ด้อยโอกาส-กำลัง-ความสามารถ ก็เป็นอยู่ได้ และผู้มั่งมีก็อยู่เป็นสุข ไม่ต้องหวาดระแวง ทำให้สังคมร่มเย็น มีสันติสุข

ทาน หมายถึง การให้เพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่บุคคลอื่น ซึ่งการให้ทานนี้เป็นไปด้วยเหตุ ๒ ประการ คือ จิตคิดบูชา และความกรุณา ส่วนลักษณะของการให้ทานนั้นมี ๒ ลักษณะ คือ การให้เพื่ออนุเคราะห์ และการให้เพื่อบูชาคุณ องค์ประกอบของการให้นั้นแบ่งเป็น ๓ ประการ ได้แก่

๑. วัตถุทานที่ให้ต้องบริสุทธิ์

๒. เจตนาในการให้ทานต้องบริสุทธิ์ และ

๓. เนื้อนาบุญต้องบริสุทธิ์

ในทางพระพุทธศาสนา แบ่งทานเป็น ๒ ประเภท คือ วัตถุทาน และธรรมทาน และประเภทของทานอีกหมวดหนึ่ง คือ ๑. ปาฏิปุคคลิกทาน ให้เจาะจงแก่บุคคลผู้หนึ่งใดโดยเฉพาะ และ ๒. สังฆทาน ให้แก่สงฆ์หรือให้เพื่อส่วนรวม

อานิสงส์ของทานนั้นมี ๕ อย่าง คือ

๑. ผู้ให้ทาน ย่อมเป็นที่รักที่ชอบใจของชนหมู่มาก

๒. สัปบุรุษ ผู้สงบ มีพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และสาวกของพระพุทธเจ้า ย่อมคบหาผู้ให้ทาน

๓. กิตติศัพท์อันงามของผู้ให้ทาน ย่อมขจรขจายไปทั่ว

๔. ผู้ให้ทาน ย่อมไม่เหินห่างจากธรรมของคฤหัสถ์ คือมีศีล ๕ ไม่ขาด

๕. ผู้ให้ทาน เมื่อตายไปแล้ว ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์

ในส่วนของจุดมุ่งหมายของการบำเพ็ญทาน มีจุดมุ่งหมายอยู่ ๒ ประการ คือ

๑.) ทาน การให้เพื่อมุ่งฟอกกิเลสในใจของผู้ให้

๒.) ทาน การให้เพื่อมุ่งสงเคราะห์ผู้รับ

การทำทาน นอกจากจะเป็นการแสดงออกซึ่งน้ำใจที่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แล้ว ทานยังเป็นธรรมที่สามารถช่วยให้จิตใจเราบริสุทธิ์ขึ้นจากความโกรธ ความเห็นแก่ตัว ซึ่งเป็นกิเลสที่ห่อหุ้มจิตใจไม่ให้บรรลุความดี เมื่อปฏิบัติดีแล้วย่อมอำนวยประโยชน์สุขให้ทั้งโลกนี้และโลกหน้า

บทที่ ๓

ทานในพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในผญาอีสาน

ผญาเป็นวัฒนธรรมทางการใช้ภาษาที่มีลักษณะเฉพาะของชาวอีสานและเป็นมรดกทางปัญญาอันล้ำค่าที่ชาวอีสานได้รับสืบทอดมาแต่บรรพบุรุษ

๓.๑ ความหมายของผญา

ในทัศนะของผู้รู้หลายท่าน ผญา แปลว่า ปัญญาหรือความรอบรู้เป็นถ้อยคำสำนวนภาษาอีสานของนักปราชญ์ชาวบ้านซึ่งเกิดจากการเรียบเรียงและเลือกสรรใช้ถ้อยคำอย่างมีศิลปะ ทำให้มีความงามทางด้านภาษา มีความหมายลึกซึ้งกินใจ มีเนื้อหาเป็นคติธรรมเป็นคำอวยพรสำหรับบุคคลในโอกาสต่างกัน ตลอดจนเป็นคำพูดที่เกี้ยวพาราสีกันของหนุ่มสาวซึ่งก็ล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่แสดงความสามารถและความรอบรู้ของผู้พูด[๗๕] ในการพูดผญาของชาวอีสานนั้น อีกส่วนหนึ่งเกิดจากการเผยแผ่ศาสนาซึ่งใช้ภาษาเป็นสื่อ เพราะความเชื่อทางศาสนาเป็นบ่อเกิดของ ผญา เพราะศาสนาเป็นคำสอนให้คนประพฤติดี ด้วยเหตุที่คนอีสานยึดมั่นในพุทธศาสนาและมีการอ้างอิงคำสอนเพื่อให้มีผลบังคับใช้ได้เด็ดขาด ดังนั้นจึงมีการนำเอาข้อสั่งสอนทางศาสนามาใช้โดยผูกเป็นผญาเพื่อให้ง่ายต่อการจดจำ นำไปไตร่ตรอง ปฏิบัติและถ่ายทอดต่อไป ซึ่งผญาเหล่านี้ส่วนมากจะอยู่ในลักษณะของผญาภาษิต ดังตัวอย่าง

ทางไปสวรรค์ฮก ทางไปหม้อนรกแปน

(การที่จะไปสวรรค์คือการทำความดีนั้นล้วนเต็มไปด้วยอุปสรรค แต่การไปสู่นรกคือการกระทำความชั่วนั้นทำได้โดยง่ายไม่มีอุปสรรคขวางกั้น)

ผญา[๗๖] (น.) ปัญญา, ความรู้, ความฉลาด, คำภาษิตที่มีความหมายลึกซึ้ง เรียก ผญา อย่างว่า “เงินเต็ม พา บ่ท่อ ผญาเต็มปูม (ภาษิต.) ยามหลานเข้ามาเถิงถามข่าววันนั้น ลอนบ่มีผู้เพี้ยงผญาแจ้งไตร่ตรอง เป็นรือ” แต่นั้นศรีเฉลียวเนื้อหอหงษ์ต้านตอบ บ่กว่าผู้ผญาล้นช่างตรอง

ผญา[๗๗] (น.) ภาษิตคำคมอีสาน

ผญา[๗๘] (น.) เป็นคำพูดของนักปราชญ์ถิ่นอีสานโบราณ และเป็นภาษาที่มีอายุมากพอสมควรแล้ว ผญา เป็นคำถ่ายทอดมาจากคำว่า “ปัญญา” และ “ปรัชญา” ซึ่งอพยพมาตามหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา นักปราชญ์โบราณอีสานท่านเปลี่ยนจากคำเดิมคือปัญญา

---

[๗๕] นิตยา ภักดีบัณฑิต, **ผญาภาษิต: การศึกษาเชิงวิเคราะห์**. อ้างแล้ว, หน้า ๑๔.

[๗๖] ดร.ปรีชา พิณทอง, **สารานุกรม ภาษาอีสาน-ไทย-อังกฤษ,** (อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรม, ๒๕๓๒), หน้า ๕๒๘.

[๗๗] **พจนานุกรมภาษาถิ่น ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อรุณการพิมพ์, มปท.), ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์. หน้า ๑๙๗.

[๗๘] สำนักงานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น, **พิมพ์กวีศรีอีสาน ดร.พิมพ์ รัตนคุณสาส์น ,** (ขอนแก่น : โรงพิมพ์ขอนแก่นการพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๔๕.

มาเป็น ผญา เพื่อความสะดวกหรือเพื่อความเหมาะสมกับภาษาถิ่นก็อาจเป็นได้ ปัญญา แปลว่า ความรอบรู้ ดังนั้นคำว่า ผญา ก็คงมีความหมายเช่นเดียวกันหรือใกล้เคียงกัน

ถ้าจะพิจารณาถึงรากศัพท์ของคำ ผะหยา แล้ว น่าจะมาจากคำว่า ปัญญา ในภาษาบาลี หรือ ปรัชญา ในภาษาสันสกฤต แต่เมื่อคนเชื้อชาติลาว นำเอาคำปรัชญามาใช้พูดในภาษาของตน จึงเปลี่ยนคำควบกล้ำคือ ปร เป็นเสียง ผ ซึ่งมีคำหลายคำ เช่น เปรต คนอีสานใช้ เผด โปรด ก็ใช้ โผด ฯลฯ คำ ปรัชญา จึงน่าจะเป็น ผญา แล้วออกเสียงเป็น ผะ-หยา ตามหลักการออกเสียงอักษรนำ

ถ้านำเอาที่มาของคำ ผะหยา ซึ่งน่าจะมาจากคำ ปัญญา ในภาษาบาลี หรือ ปรัชญา ในภาษาสันสกฤตมาพิจารณาถึงความหมายของคำทั้งสองจะได้ดังนี้

คำ **ปัญญา** ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ ให้คำแปลไว้ว่า น. ความรู้, ความรู้ทวี, ความฉลาด เกิดแก่การเรียนและความคิด ส่วนคำ ปรัชญา ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ ก็ได้ให้คำแปลไว้ว่า น. วิชาที่ว่าด้วยหลัก แห่งความรู้และความเจริญ

ความหมายของคำปัญญา และคำปรัชญา ที่ได้มาจากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ที่ยกมาจากที่กล่าวข้างต้นนี้ จะเห็นได้ว่ามีความหมายเช่นเดียวกับความหมายของคำ ผะหยา ที่ชาวบ้านทั่วไปของชาวอีสานในสมัยโบราณ ใช้ติดต่อสื่อสารซึ่งกันและกัน เพื่อจะแสดงถึงภูมิปัญญาความรู้ความฉลาดของผู้พูด

ตามที่ได้นำคำอรรถาธิบายของผู้ทรงคุณวุฒิที่ให้คำจำกัดความ คำว่า "ผะหยา" "ผญา" "ผยา" ข้างบน จึงพอเข้าใจได้ว่า

ผะหยา นั้นหมายถึง ปัญญา หรือปรัชญา ความฉลาดเฉลียวของคนที่พูดผะหยาออกมา คำพูดนั้น เป็นภาษิตคำคม เป็นถ้อยคำที่มีความหมายในเชิงเปรียบเทียบที่หลักแหลมลึกซึ้ง ผะหยาเป็นคำประพันธ์ชนิดหนึ่ง เป็นกาพย์กลอนพื้นเมืองอย่างหนึ่ง

๓.๒ ความเป็นมา[๗๙]

ผญานี้ ข้าพเจ้าได้ฟังจากคนเฒ่าคนแก่เล่าว่า กำเนิดที่พระราชวังหลวงพระบาง สมัยเมื่อหลายร้อยปีมาแล้ว ท่านเล่าว่า ท้าวปางคำ นักปราชญ์ใหญ่ชาวเมืองเขมราฐ (อำเภอเขมราฐในปัจจุบัน) เป็นนักแต่งโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน และนิทานวรรณคดีต่างๆของภาคอีสาน ท่านได้รับเชิญให้ไปเป็นปราชญ์หลวง ประจำราชสำนักหลวงพระบาง และได้แต่งหนังสือจารึกใส่ใบลานไว้มากมาย

ในสมัยเดียวกันได้มีเซียงน้อย (คนลาสิกขาจากการเป็นสามเณร)คนหนึ่ง มีชื่อไม่ปรากฏเป็นคนมีแววฉลาดตั้งแต่เป็นสามเณร พอลาสิกขาออกมา เลยได้รับเชิญเข้าไปทำงานในพระราชสำนัก ได้เป็นนักปราชญ์ร่วมแต่งหนังสือกับท้าวปางคำ เล่ากันว่า เซียงน้อยคนนี้มองเห็นอะไรก็ว่าออกมาเป็นบทกลอนไปเลย เช่น

---

[๗๙] สวิง บุญเจิม, **ผญา**. อ้างแล้ว, หน้า ๑-๓.

๑. มองเห็นผักอีตู่(แมงรัก)ก็ว่า " เจ้าผู้ผักอีตู่เตี้ยต้นต่ำใบดก กกบ่ทันฝังแน่นสังมาจีจูมดอก ฮากบ่ทันยังพื้น สังมาปิ้นป่งใบ "

๒. มองเห็นช้างก็ว่า " เจ้าผู้แนวนามช้างสัตว์สูงบ่ฮ่อนต่ำ บ่คือเชื้อไก่กุ้มหางสั้นบ่ฮ่อนยาว "

๓. มองเห็นฝูงหงส์ ก็ว่า " เจ้าผู้หงส์คำผ่ายเวหาเหินเมฆ กาดำขอเหนี่ยวน้อมนำก้นว่าจั่งใด๋ "

๔. มองขึ้นฟ้าก็ว่า " คันเจ้าคิดฮอดข่อยให้เหลียวเบิ่งเดือนดาว ขอให้สายตาเฮาก่อมกันอยู่เทิงฟ้า"

๕. มองเห็นควายก็บอกว่า " อย่าสิตี๋ว่าควายบักเลฮ้าย ปักตูสวนบ่อัดฮี่หลายเด้อ ให้เจ้าตี๋แมงหมี่ฮ้ายตีนสิ่นเจ้าบ่เหลียว นั่นถ่อน"

๖. มองเห็นงูก็บอกว่า " เจ้าผู้งูสิงเสื่อนอนเฟือยในซุ่ง คันแม่นเข้าซุ่งแล้วนอนนิ่งอยู่บ่ติงแท้น้อ " ฯลฯ

ตั้งแต่นั้นมา เมื่อท้าวปางคำปราชญ์ใหญ่แต่งคำกลอนในเนื้อหานิทาน พอไปถึงตอนพ่อสอนลูกเป็นต้น ก็ให้เซียงน้อยแต่ง พอไปถึงบ่าวสาวในนิทานเกี้ยวกัน ก็ให้เซียงน้อยแต่ง ดังนั้นเซียงน้อยท่านนี้จึงเป็นปราชญ์ร่วมสมัยกับท้าวปางคำ ความเป็นมาของผญาก็มีด้วยประการฉะนี้

จากที่กล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่า ความเป็นมาของผญา ไม่มีกลักฐานที่แสดงไว้ชัดเจน เป็นแต่เพียงคำบอกเล่าที่ได้ยินสืบต่อกันมาเท่านั้น แต่ถึงอย่างไรก็แล้วแต่ ถึงแม้ว่า ผญาจะมีหลักฐานความเป็นมาไม่ชัดเจนนัก แต่จากการแบ่งประเภทของผญาซึ่งจะได้แสดงในหัวข้อต่อไปนั้น พอจะทราบได้ว่า ผญามีความเป็นมาจากวิถีการดำเนินชีวิตของคนอีสาน และถูกถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นจนกลายเป็นแบบแผนในการประพฤติปฏิบัติ ดังที่ปรากฏในปัจจุบัน

๓.๓ ประเภทของผญา[๘๐]

บทผญานั้นได้สอดแทรกอยู่กับวิถีชีวิตของคนอีสาน และถือได้ว่าเป็นมรดกทางภูมิปัญญาอันล้ำค่า อันแสดงให้เห็นถึงปฏิภาณไหวพริบของผู้พูด อาจแบ่งออกเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ ๔ ประเภท คือ

๓.๔.๑ ผญาภาษิต คือผญาที่เป็นคำเตือน คำแนะนำสั่งสอนให้ประพฤติสิ่งที่ดีงาม และหลีกเลี่ยงสิ่งที่ไม่ดีบางทีเรียกว่า ผญาก้อมหรือโตงโตย เป็นผญาสั้น ๆ กะทัดรัด ได้ใจความไปในทาง สั่งสอน มักจะเป็นคำสอนหลายประเภท หลายระดับ มีคำสอนสำหรับคนทุกระดับชั้นในสังคม รวมทั้งสอนสัจธรรมในชีวิต เช่น

"กินข้าวโต อย่าโสความเพิ่น"

ความหมาย กินข้าวโต คือการกินข้าวตัวเอง อย่าโสความเพิ่น คืออย่าตำหนิติเตียนผู้อื่น เป็นภาษิตที่สอนให้มองที่ตัวเอง ให้เตือนตัวเองมากกว่าที่จะเตือนผู้อื่น

ดังพุทธสุภาษิตว่า "จงเตือนตนด้วยตนเอง"[๘๑]

---

[๘๐] ผศ. อภิวัฒน์ ปรีชาประศาสน์, **ผญา, (กรุงเทพมหานคร : คณะศิลปะศาสตร์ หาวิทยาลัย-ธรรมศาสตร์ จัดพิมพ์, ๒๕๒๗)**, หน้า ๗-๑๒.

๒.๔.๒ ผญาเกี้ยวหรือผญาเครือ เป็นผญาที่ใช้เจรจาโต้ตอบกัน อาจจะใช้เกี้ยวพาราสีระหว่างหนุ่มสาว ใช้ในการทักทายปราศรัยกัน ใช้แสดงความอาลัย และใช้กล่าวสรรเสริญกัน โดยกล่าวโต้ตอบสลับกันในทันทีทันใด เช่น

“อ้ายนี้เป็นดั่งเฮือสะเภาค้า บ่หนีฟองแก้งใหญ่
อ้ายซิเบ็ดใส่ลม สิตีโทมใส่คลื่น
อ้ายสิบีนใส่ก้อน ผาล้านหมุน”[๘๒]

มีความหมายว่า เมื่อตั้งใจทำการสิ่งใดแล้ว ต้องทำด้วยความตั้งใจที่มั่นคง ให้ตรงปัญหาไม่หลีกหนี นอกจากมันเกินสามารถมากเท่านั้น จึงจะถอยตั้งหลักใหม่ เป็นผะหยาหนุ่มเกี้ยวสาว

อธิบายศัพท์ “ฟองแก้งใหญ่” คือ ฟองคลื่นน้ำที่เกิดจากโขดหิน
“ใส่” คือ หันหัวเข้าหา

๓.๔.๓ ผญาอวยพร อาจเป็นบทสั้น ๆ ที่กล่าวให้พรกันธรรมดา หรือยืดยาวที่ใช้อวยพรก็ได้ ทั้งนี้ ผญาอวยพรนี้ อาจจะใช้อวยพรในโอกาสต่าง ๆ เช่น ในงานแต่งงาน งานประสบความสำเร็จ ฯลฯ อวยพรกันสั้น ๆ[๘๓] เช่น

นอนหลับ ให้เจ้าได้เงินหมื่น
นอนตื่น ให้เจ้าได้เงินแสน
แบนมือไป ให้เจ้าได้เงินชั่ง
ลุกนั่ง ให้เจ้าได้เงินล้าน เทเข้าใส่ถง ฯ

๓.๔.๔ ผญาปริศนา คือบทผญาที่นักปราชญ์ได้คิดขึ้น โดยได้แทรกข้อคิด ปรัชญาและคติชีวิตไว้ในลักษณะคำถามบ้าง เปรียบเทียบบ้าง ซึ่งผู้ฟังจะต้องนำไปขบคิดอีกทอดหนึ่ง จึงจะเข้าใจความหมาย ส่วนมากมักจะแฝงไว้ด้วยข้อคิดเชิงธรรมะ[๘๔] เช่น

“อัศจรรย์ใจโอ้ ปลาคะแยงโพบ่มีเงี่ยง
ปลาซิวปักปวดดิ้น โลดเป็นผ้ำฟ่องฝี”

มีความหมายว่า อัศจรรย์ใจจริง ๆ สิ่งที่ควรมีพิษภัยแต่ไร้พิษสงตรงกันข้ามสิ่งเล็ก ๆ น้อยกับพิษภัยมาก ทำให้เจ็บปวดได้เป็นเวลานาน

อธิบายศัพท์ “ปลาคะแยงโพ” คือ ปลาคะแหยงตัวโต ๆ
“โลดเป็น” คือ เลยเป็น, กลายเป็น
“ผ้ำ” คือ ฝีที่หัวแม่มือหรือฝีที่หัวแม่เท้า

---

[๘๑] **ขุ.ธ**. ๒๕/๖๖/๒๐.

[๘๒] อดิศร เพียงเกษ, **คำผญาสุภาษิตบ่าว-สาว**, (ขอนแก่น : โรงพิมพ์ขอนแก่นการพิมพ์,๒๕๔๒), หน้า ๑๑๓.

[๘๓] พระมหาสถิตย์ แก้วล้วน, **การศึกษาเรื่องบทผญาอีสานว่าด้วยบุญและบาป,** ภาคนิพนธ์, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓, หน้า ๑๗.

[๘๔] อดิศร เพียงเกษ, **จ่ายผะหยา,**(ขอนแก่น : โรงพิมพ์ขอนแก่นการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๗๕.

บทผญาดังที่กล่าวมานี้นับว่าเป็นกวีของชาวบ้านที่มีลักษณะเฉพาะตัว นับว่ามีคุณค่าต่อสังคมในฐานะเป็นสื่อสารในลักษณะของมุขปาฐะ เป็นการถ่ายทอดของคนรุ่นก่อน ที่สะท้อนสภาพทางสังคมและให้ความบันเทิงใจ ประเทืองปัญญาและอารมณ์ ของกลุ่มชนในระดับชาวบ้าน ที่ได้สร้างสรรค์และอนุรักษ์ได้สืบต่อมาจนถึงเป็นภาษาเขียนในปัจจุบัน

๓.๔ หลักคำสอนเรื่องทานในพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในผญาอีสาน

ในฐานะที่เราเป็นชาวพุทธ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องรู้และเข้าใจในหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งคำสอนของพระพุทธองค์นับว่าเป็นประโยชน์แก่ชาวโลกเป็นอย่างยิ่ง เพราะพระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมเพื่อที่จะช่วยเหลือสัตว์โลกทั้งหลายให้พ้นจากความทุกข์

ก่อนที่พระพุทธองค์จะแสดงธรรมแก่ใครนั้นก็จะต้องตรวจดูอัธยาศัยของผู้นั้นก่อน ว่าจะสามารถบรรลุธรรมได้หรือไม่ ถ้าเห็นว่ามีอุปนิสัยที่จะสามารถบรรลุธรรมได้ ก็จะแสดงธรรมให้เขาเกิดศรัทธาก่อนในเบื้องต้น แล้วแสดงธรรมที่มีความลึกซึ้งต่อไป หลักธรรมที่พระพุทธองค์ทรงยกขึ้นแสดงก่อน ได้แก่ อนุปุพพิกถา คือวาจาอันเป็นเครื่องกล่าวโดยลำดับ ซึ่งประกอบด้วย ทาน ศีล สวรรค์ อาทีนะ และเนกขัมมะ เหตุที่พระพุทธองค์ทรงยกเรื่องทานขึ้นกล่าวก่อน เนื่องจากว่า ทานเป็นกุศลที่ทำได้ง่ายกว่ากุศลอื่นๆ และเป็นพื้นฐานให้บุคคลสร้างกุศลอื่นๆต่อไป

ด้วยเหตุนี้นักปราชญ์ชาวอีสานจึงได้ประยุกต์หลักธรรมคำสอนเรื่องทานนี้ให้กลมกลืนเข้ากับวิถีการดำเนินชีวิตของชาวอีสาน โดยกำหนดเป็นหลักที่ถือปฏิบัติร่วมกันที่เรียกว่า **ฮีต** ซึ่งฮีตนี้ คือประเพณีประจำสิบสองเดือนนั่นเอง ในแต่ละเดือนนั้นก็มีชื่อเรียกแตกต่างกันออกไป โดยกิจกรรมที่ทำส่วนใหญ่แล้วก็จะเน้นในเรื่องของการทำบุญให้ทาน อีกทั้งยังเป็นโอกาสให้บุคคลได้มีโอกาสพบปะสังสรรค์กันเพื่อให้เกิดความรักความสามัคคีกัน มีโอกาสในการที่จะทำบุญร่วมกัน

นอกจากที่กล่าวมาแล้ว ในเรื่องของการประกอบอาชีพ ซึ่งอาชีพหลักของชาวอีสานคือเกษตรกรรม มีหลักคำสอนที่เกี่ยวกับเรื่องทาน เช่น

ข้าวและกล้าในนาที่เฮาปลูก
คันมีผลออกลูกทานแล้วจั่งค่อยกิน[๘๕]

มีความหมายว่า เมื่อทำการเพาะปลูกได้ผลผลิตมา ก่อนที่จะนำมากินหรือนำไปขาย ให้เอาไปทำบุญเสียก่อน ในที่นี้ หมายถึงพืชผักผลไม้ต่างๆด้วยที่ชาวบ้านนิยมปลูก เช่น ข้าว ข้าวโพด แตงโม คะน้า กะหล่ำ มะม่วง ฯลฯ เป็นต้น

นอกจากนี้ บทผญายังสอดแทรกอยู่กับกิจกรรมต่างๆที่บุคคลในท้องถิ่นนั้นๆได้ร่วมกันจัดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นงานบุญงานกุศลต่างๆ รวมทั้งวิถีชีวิตของคนอีสานด้วย ซึ่งจะได้นำมากล่าวถึงเฉพาะเรื่องของทานเท่านั้น เท่าที่จะสามารถค้นคว้าได้ตามลำดับสืบไป

---

[๘๕]สวิง บุญเจิม, **ภูมิปัญญาหลักอีสานสำหลับผู้บริหารสถานศึกษาและปัญญาชนทั่วไป,**(อุบลราชธานี : โรงพิมพ์มรดกอีสาน, ไม่ระบุปีที่พิมพ์), หน้า ๑๐.

บทผญาเรื่องทาน

“ทำบุญตางเอาหน้า เผาผีตางเอาถ่าน”[๘๖]

ความหมาย ทำบุญตางเอาหน้า คือ ทำบุญเพราะอยากได้หน้า อยากมีหน้ามีตา, เผาผีตางเอาถ่าน คือ ทำเพื่อหวังผลตอบแทน

อธิบายศัพท์ “ตาง” คือ เพื่อ

“ทำทานให้ สังโฆองค์เลิศ
ย่าได้คิดคี่ค้อย ของน้อยสิเน่านูม”[๘๗]

มีความหมายว่า จงทำทานกับสงฆ์ผู้ที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ อย่าได้คิดเสียดายปัจจัยให้ทาน เพราะถ้าหากเสียดายจะทำให้ผลทานไม่เกิด หรือเกิดน้อย

อธิบายศัพท์ “คิดคี่ค้อย” คือ คิดเสียดาย

“ทำทานบ่มีศีลพร้อม ผลบุญบ่เฮืองฮุ่ง
มีศีลคันบ่คืดละเว้น สิเป็นได้ดังใด๋”[๘๘]

มีความหมายว่า ทำทานแต่ไร้ศีลย่อมไร้ผล สมาทานศีลแต่ไม่ปฏิบัติย่อมไม่มีประโยชน์

อธิบายศัพท์ “เฮืองฮุ่ง” คือ รุ่งเรือง

“ทำทานบ่ปรารถนาตั้ง สิเอาหยังเป็นที่เพิ่ง
มีแต่ปรารถนาบุญบ่ได้สร้างไว้ สิไปได้ฮ่อมใด๋”[๘๙]

มีความหมายว่า ทำทานแต่ใจไม่ศรัทธา อยากได้บุญแต่ไม่ยอมทำ ย่อมไม่มีผล

อธิบายศัพท์ “ที่เพิ่ง” คือ ที่พึ่ง
“เอาหยัง” คือ เอาอะไร

“ทำทานผัวเมียบ่พร้อม ผลบุญบ่เต็มส่วน
บุญคันบ่เพียรก่อสร้าง สิหลายได้จั่งใด๋”[๙๐]

มีความหมายว่า การทำทานควรมีความพร้อมทุกอย่าง รวมทั้งคนในครอบครัวด้วย ผลทานจึงจะมีผลมาก

อธิบายศัพท์ “จั่งได๋” คือ อย่างไร

“ทำทานบ่มีใจตั้ง สิหวังปองเป็นประโยชน์ ใดเด
หวังประโยชน์แต่บ่ทานทอดให้ บุญสิได้ฮ่อมใด๋”[๙๑]

---

[๘๖]สวิง บุญเจิม, **ผญา,**อ้างแล้ว, หน้า ๙๗.
[๘๗] **เรื่องเดียวกัน,** หน้า ๖๘.
[๘๘] **เรื่องเดียวกัน**.
[๘๙] **เรื่องเดียวกัน**.
[๙๐] **เรื่องเดียวกัน.**
[๙๑] **เรื่องเดียวกัน,** หน้า ๖๙.

มีความหมายว่า ทำทานแต่ไม่ศรัทธา อยากได้บุญแต่ไม่ทำ ย่อมไม่มีผล

อธิบายศัพท์ “ฮ่อมใด๋” คือ ทางใด

“ไปหาพระ เอาของไปถวาย
ไปหานาย เอาของไปต้อน”[๙๒]

มีความหมายว่า ให้รู้จักอ่อนน้อมถ่อมตน เช่น ไปหาพระก็ควรมีของติดไม้ติดมือไปถวายท่านด้วย หรือไปหาผู้ใหญ่ก็ควรมีของไปฝากท่านด้วย

อธิบายศัพท์ “เอาของไปต้อน” คือ เอาของไปฝาก

“เก้าทานสิบทาน บ่ท่อทานสังฆะเจ้า”[๙๓]

มีความหมายว่า ทานอะไรก็ไม่ได้บุญมากเท่ากับทานให้กับสงฆ์

อธิบายศัพท์ “บ่ท่อ” คือ ไม่เท่า

“จงให้พากันเข้าคองบุน ให้ตั้งต่อสู่คนแหล่ว
บุนนี้เป็นแก่นแท้ พาขึ้นสู่สะหวัน แท้แหล่ว”[๙๔]

อธิบายศัพท์ “คอง” คือ แนวทาง

มีความหมายว่า ให้พากันทำบุญให้ทาน เพราะผลบุญจะทำให้เราได้ไปสู่สวรรค์

“ให่ผู้เถ่าซวนลูกซวนหลาน ซวนกินทานทำบุนอย่าค้าน
ซวนลูกบ้านใส่บาดสู่วัน ซวนลูกหลานฟังธรรมอย่าขาด
ให้สะหลาดหนแห่งทางคุน ใจเป็นบุนเมดตาแผ่กว้าง
อย่าอวดอ้างย่องว่าโตดี ผู้กะดัดก็ยังมีบ่โอ้
ผู้กะด้อมีมากเหลือหลาย คนทังเมืองเหลือหลายฟายมาก”[๙๕]

มีความหมายว่า ให้คนสูงอายุชักชวนลูกหลานทำบุญให้ทาน รักษาศีล ให้เป็นคนฉลาด รู้หลักธรรม มีจิตที่เปี่ยมล้นไปด้วยเมตตา ไม่ยกตนข่มท่าน

อธิบายศัพท์ “สะหลาด” คือ ฉลาด

“ผู้กะด้อ” คือ คนเก่ง คนฉลาด

“ได้เกิดมาเป็นคนนี้ ก็นับว่าบุญหลาย
สุขสำบายกว่าสัตว์ อื่นใดในโลก
สัตว์เทิงบกในน้ำ บินบนเทิงอากาศ
ความฉลาดมีหน่อย บ่เคิงเสี่ยวมนุษย์เฮา
เขาบ่มีเสื่อผ่า ห่มกายให้ไออุ่น
เหลือแต่โตลุ้นจุ้น ส่งในน้อยกะบ่มี

---

[๙๒] **เรื่องเดียวกัน,** หน้า ๘๘.

[๙๓] **เรื่องเดียวกัน,** หน้า ๑๑๑.

[๙๔] **เรื่องเดียวกัน,** หน้า ๑๕๑.

[๙๕] **เรื่องเดียวกัน,** หน้า ๒๐๕-๖..

ยามเมื่อลมตีต้อง ฝนตกฮำกะหนาวสั่น
เฮือนซานบ่มีพอสิซ่น ต้องทนสู้ออดมื้อตาย
บุญเฮาหลายจั่งได้เกิด เป็นมนุษย์หรือคน
แม่นสิจนหรือทุกข์ ส่ำใดกะยังมีเสื่อผ่า
มีปัญญาพอได้สร่าง เฮือนซานบ้านซ่อง
มีพ่อแม่พี่น้อง ลูงป้าได้เพิงพา
มีวัดวาได้เพิงฮ้อน สอนใจยามว้าวุ่น
บุญเฮามีกะจั่งได้สืบสร่าง ถางทางขึ่นสูสวรรค์
บ่แม่นหวานโฆษกเว้า เอาปัจจัยพ่อแม่
อานิสงส์ทานเที่ยงแท้ มีเป็นได้ดั่งประสงค์
พุทธองค์ตรัสไว้ มีหรือจนคนเฮาแต่ง
กรรมสิแบ่งแยกไว้ มีจนได้ต่างกัน
เพราะว่าบุญบาปนั้น เป็นคู่คือเงา
เงาหากติดตามเฮา สู่วันบ่มีเว้น
ยามเฮาพามันเล่น พามันเต้นแล่น
พามันแอ๊ะแอ่นฟ้อน เงานั้นกะแอ่นนำ
ยามเฮายกย่างย้าย ยับย่างไปมา
ยามเฮาพามันนอน กะอ่อนเอนนอนด้วย
ยามเฮาโตนลงห้วย ภูผาหลายหลั่น
ขึ้นต้นไม้ ผาล้านด่านเขา
เงากะติดต่อเกี้ยว เกาะเกี่ยวพันธะนัง
บ่ได้มียามเหิน ห่างกันไปได้
ฉันใด๋แท้ คือบุญกับบาป
มันหากติดต่อส่น ตามก้นบ่เซา
เฮาควรทำบุญไว้ ทำทานไปอย่าได้ขาด
หมั่นตักบาตรหยาดน้ำ กินทานสร้างส่วนกุศล
ปฏิบัติตนให้ถือกต้อง ตามฮีตคองศาสนาพุทธ
หยุดทำความบ่ดี ให้มีศีลธรรมนำหน่า
ป่ากิเลสถิ่ม ละตัณหาพาป่วง
บาปทั้งปวงงดเว้น ความดีนั้นให่หมั่นทำ
ความสุขสิมาหุ่ม ความสดใสสิเสริมส่ง
สมประสงค์สู่ด้าน เงินงานพร้อมชื่อเสียง ซั้นแหล่วพี่น้องเอย”[๙๖]

[๙๖] พ่อครูดอทคอม, **ชักชวนทำบุญ(ผญา),** ๑๖ สิงหาคม ๒๕๕๔, <http://www.porkru.com/> (25 July 2015)

มีความหมายว่า การได้เกิดเป็นคนนับว่ามีบุญมาก สุขสบายกว่าสัตว์อื่นๆในโลก สัตว์ต่างๆ ทั้งสัตว์น้ำและสัตว์บก มีปัญญาน้อย ทั้งยังไม่มีเครื่องนุ่งห่ม เมื่อถูกลมฝนกระทบก็หนาวสั่น เพราะไม่มีที่อยู่อาศัยเพื่อป้องกันลมฝน ผู้มีบุญมากจึงได้เกิดเป็นมนุษย์ จะทุกข์ยากเพียงใดก็ยังมีเครื่องนุ่งห่ม มีที่อยู่อาศัย มีญาติพี่น้องที่คอยช่วยเหลือกัน มีวัดเป็นที่พึ่งทางใจ เป็นสถานที่บำเพ็ญบารมีสู่ทางสวรรค์ อานิสงส์ของทานทำให้ร่ำรวย พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้ดีเลว รวยจนแตกต่างกัน เพราะบุญนั้นเปรียบเสมือนเงาที่ติดตามเราไปทุกที่ ฉะนั้น เราควรทำบุญให้ทานอยู่เป็นประจำตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ละชั่ว ทำดี ทำใจให้ผ่องใส ชีวิตก็จะประสบแต่ความสุขความเจริญในทุกๆด้าน

อธิบายศัพท์ “เทิง” คือ ทั้ง
“เคิง” คือ ครึ่ง
“โตลุ้นจุ้น” คือ ตัวร้อนจ้อน
“ฝนตกฮำ” คือ ฝนตกใส่
“เพิง” คือ อาศัย
“ติดต่อส่น” คือ ติดตาม
“แอ๊ะแอ่น” คือ อ่อนช้อย
“โตน” คือ กระโดด

“ได้เกิดมาเป็นคนแล้ว เป็นแนวใดกะตามซ่าง
เลือกทางดีเข้าไว้ ไปหน้าหากสิดี
ได้เกิดมาเป็นคนนี้ กะนับว่าบุญหลาย
สุขสำบายกว่าสัตว์ อื่นใดทั้งสิ้น
ให้เจ้ากินทานสร้าง ทำกุศลอย่าขี่ถี่
บุญบ่มีหมั่นคู่มื้อ เงินคำแก้วกะบ่มา
จนไปฮอดชาติหน้า วาสนากะตกต่ำ
บุญบ่ทำบาปสร้าง สิฮ่างได้บ่อนใด
ควรสะสมบุญไว้ คือฝนแสนห่า
ตกรินมาเที่อละน้อย ตกบ่อยเข้าย้อยบ่เซา
โดนนานเข้า อุแอ่งเปล่ากะยังเต็ม
ห้วยบึงหนอง ทะเลหลวงกะยังล้น
บุญกุศลที่เฮาสร้าง ฉันเดียวบ่มีต่าง
สร้างเทือเล็กเทือน้อย กะเต็มได้ดั่งกัน
เฮาฮู้วันที่เฮาเกิด แต่บ่ฮู้วันตาย
มื้อใดวายชีวัน นั้นบ่มีผู้ใดฮู้
จึงควรดุ้หมั่นสร้าง ทางกุศลบ่ถิ่มปล่อย
ทานเทือเล็กเทือน้อย บุญซอยให้ได้ฮ่างมี พี่น้องเอย”[๙๗]

[๙๗] **เรื่องเดียวกัน,**

มีความหมายว่า ได้เกิดเป็นคนแล้ว จะยังไงก็เลือกทำดีเอาไว้ เพราะว่าการได้เกิดเป็นคนนับว่ามีบุญมาก สุขสบายกว่าสัตว์ทั้งหลาย อย่าตระหนี่ในการทำบุญให้ทานสร้างกุศล เมื่อไม่ทำบุญให้ทานแล้วก็จะไม่มีทรัพย์และยากจน ควรสั่งสมบุญเอาไว้ เหมือนกับฝนที่ตกทีละนิด นานเข้าก็ทำให้น้ำเต็มตุ่ม หรือเต็มห้วย หนอง คลอง บึงได้ บุญกุศลที่เราทำก็เช่นเดียวกัน เรารู้เฉพาะวันเกิดแต่ไม่รู้วันตาย ฉะนั้นอย่าประมาท ควรสร้างสมบุญกุศลเอาไว้ เพราะบุญจะช่วยให้เรามั่งมี

อธิบายศัพท์ “สำบาย” คือ สบาย
“ฮ่าง” คือ ร่ำรวย
“อุแอ่ง” คือ ตุ่มน้ำ
“ดุ้” คือ ขยัน
“บ่ถิ่ม” คือ ไม่ทิ้ง

“ได้เกิดมาเป็นคนนี้ ก็นับว่าบุญหลาย
สุขสำบายกว่าสัตว์ อื่นใดในโลก
สัตว์เทิงบกในน้ำ บินบนเทิงอากาศ
ความฉลาดมีหน่อย บ่เคิงเสี่ยวมนุษย์เฮา
เขาบ่มีเสื่อผ่า ห่มกายให้ไออุ่น
เหลือแต่โตลุ้นจุ้น ส่งในน้อยกะบ่มี
ยามเมื่อลมตีต้อง ฝนตกฮำกะหนาวสั่น
เฮือนซานบ่มีพอสิซ่น ต้องทนสู้ออดมื้อตาย
บุญเฮาหลายกะจั่งได้ เกิดเป็นมนุษย์หรือคน
แม่นสิจนหรือทุกข์ สำใดกะยังมีเสื่อผ่า
มีปัญญาพอได้สร่าง เฮือนซานบ้านซ่อง
มีพ่อแม่พี่น้อง ลูงป้าได้เพิงพา
มีวัดวาได้เพิงฮ้อน สอนใจยามว้าวุ่น
บุญเฮามีกะจั่งได้สืบสร่าง ถางทางขึ้นสูสวรรค์
บ่แม่นหวานโฆษกเว้า เอาปัจจัยพ่อแม่
อานิสงส์ทานเที่ยงแท้ มีเป็นได้ดั่งประสงค์
พุทธองค์ตรัสไว้ มีหรือจนคนเฮาแต่ง
กรรมสิแบ่งแยกไว้ มีจนได้ต่างกัน
เพราะว่าบุญบาปนั้น เป็นคู่คือเงา
เงาหากติดตามเฮา สู่วันบ่มีเว้น
ยามเฮาพามันเล่น พามันเต้นแล่น
พามันแอ๊ะแอ่นฟ้อน เงานั้นกะแอ่นนำ
ยามเฮายกย่างย้าย ยับย่างไปมา
ยามเฮาพามันนอน กะอ่อนเอนนอนด้วย
ยามเฮาโตนลงห้วย ภูผาหลายหลั่น
ขึ้นต้นไม้ ผาล้านด่านเขา

เงากะติดต่อเกี้ยว เกาะเกี่ยวพันธะนัง
บ่ได้มียามเหิน ห่างกันไปได้
ฉันใด๋แท้ คือบุญกับบาป
มันหากติดต่อส่น ตามก้นบ่เซา
เฮาควรทำบุญไว้ ทำทานไปอย่าได้ขาด
หมั่นตักบาตรหยาดน้ำ กินทานสร้างส่วนกุศล
ปฏิบัติตนให้ถือกต้อง ตามฮีตคองศาสนาพุทธ
หยุดทำความบ่ดี ให้มีศีลธรรมนำหน่า
ปากิเลสถิ่ม ละตัณหาพาป่วง
บาปทั้งปวงงดเว้น ความดีนั้นให่หมั่นทำ
ความสุขสิมาหุ่ม ความสดใสสิมาซ่อย
โชคลาภทั้งใหญ่น้อย สิลอยเข่าเจ้าสู่วัน ซั้นแหล่ว พี่น้องเอย”[๙๘]

มีความหมายว่า การได้เกิดเป็นคนนับว่ามีบุญมาก สุขสบายกว่าสัตว์อื่นๆในโลก สัตว์ต่างๆ ทั้งสัตว์น้ำและสัตว์บก มีปัญญาน้อย ทั้งยังไม่มีเครื่องนุ่งห่ม เมื่อถูกลมฝนกระทบก็หนาวสั่น เพราะไม่มีที่อยู่อาศัยเพื่อป้องกันลมฝน ผู้มีบุญมากจึงได้เกิดเป็นมนุษย์ จะทุกข์ยากเพียงใดก็ยังมีเครื่องนุ่งห่ม มีที่อยู่อาศัย มีญาติพี่น้องที่คอยช่วยเหลือกัน มีวัดเป็นที่พึ่งทางใจ เป็นสถานที่บำเพ็ญบารมีสู่ทางสวรรค์ อานิสงส์ของทานทำให้ร่ำรวย พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้ดีเลว รวยจนแตกต่างกัน เพราะบุญนั้นเปรียบเสมือนเงาที่ติดตามเราไปทุกที่ ฉะนั้นเราควรทำบุญให้ทานอยู่เป็นประจำตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ละเว้นจากความชั่ว จากกิเลสตัณหาทั้งปวง หมั่นทำเฉพาะความดี ความสุขความสดใสก็จะบังเกิดขึ้น อีกทั้งจะมีโชคลาภต่างๆอีกด้วย

อธิบายศัพท์ “ย่าง” คือ เดิน
“มีศีลธรรมนำหน่า” คือ มีศีลธรรมด้วย

“เกิดมาจนชาตินี้ ย้อนชาติเก่าคราวหลัง
เฮาบ่เคยทำทาน ขี่ถี่หลายเหลือฮ้าย
หาเงินไว้ เต็มโถงเต็มไถ่
บ่ให้ไผทั้งสิ้น กินทานสร้างบ่กระทำ
กรรมดีบ่สร้างไว้ เถิงยามตายไปเกิดชาติใหม่
เงินหลวงหลายเอาไปนำบ่ได้ ลูกหลานให้แค่บาทเดียว
ดวงวิญญาณท่องเที่ยว หาหม่องเกิดตามกรรม
เพราะบ่เคยทำบุญ หนุนให้เกิดหม่องดีได้
เหลียวไปเห็นกระท่อมฮ้าง กลางท่งนาเป็นปราสาท
คาดลาดเกิดถือกหม่อง แม่มีท้องสี่ขา
เกิดเป็นหมาเฝ่าบ้าน เห่าหอนใต้ตะล่าง

[๙๘] เรื่องเดียวกัน,

เห็นคนย่างเข้าใกล้ ไล่กัดฮ้ายเห่าดัง
หวังเพียงได้กินข้าว นำเจ้าของมื้อละอิ่ม
ถิ่มทานขี่ถี่ฮ้าย กะเลยได้เกิดเป็นหมา
ตายจากเป็นหมาแล้ว จั่งได้เกิดเป็นคน
มีแต่จนกับทุกข์ สุขบ่มีพอดี้
ใกล้สิมีเป็นได้ ผัดหนีไปไกลห่าง
ใกล้สิได้ขี่ช้าง เจ็บท้องขี่ผัดแล่นมา
ย้อนผลาเฮาหน่อย ได้แต่คอยหมากม่วงหล่น
บ่ทันเจ้าของต้น เพิ่นสอยได้ก่อนเฮา
โรคกะหลายหุ่มเข้า เทิงเบาหวานโรคปอด
โรคมะหลอดปอดป่อง เทิงยืงท้องปวดขา
หาหมอหยากะบ่ถึก หาหมอธรรมกะบ่ส่วง
เวรกรรมหน่วงเหนี่ยวไว้ สิไคขึ้นผัดจ่องลง
เป็นมะลวยควยข่วง เป็นมะล็อกง็อกง่อย
เป็นคนจ่อยผัดท้องปุ้ง เป็นคนอ้วนดากแป
สีกะสีแหล่แหล่ ดำ ดำ หม่น หม่น
ปานคนหมอบอกมื้อ เมือบ้านเก่าหลัง
หมากสตังค์ที่เก็บไว้ ให้หมอยากับหมอส่อง
มวลหมู่ชาวพี่น้อง คองเล่นโบกบาดท่าตาย
ชีวิตวายลงแล้ว กะวนเวียนเป็นคือเก่า
ย้อนว่าวัดบ่เข้า ทานศีลนั้นบ่ได้ทำ พี่น้องเอย”[๙๙]

มีความหมายว่า เกิดมาจนชาตินี้ เพราะชาติก่อนเราตระหนี่ไม่เคยทำทาน มีเงินทองก็ไม่เคยแบ่งปันให้ใครทั้งสิ้น ไม่เคยทำบุญให้ทานเลย กรรมดีก็ไม่เคยทำไว้ เมื่อตายไปแล้วทรัพย์สินเงินทองก็เอาไปด้วยไม่ได้สักบาท ดวงวิญญาณต้องเร่ร่อนหาที่จุติตามอำนาจของกรรม มองเห็นกระท่อมร้างนึกว่าปราสาท เลยเลือกที่จะเกิดในท้องของสัตว์สี่เท้า แล้วได้เกิดเป็นสุนัข หวังเพียงอาหารมื้อละอิ่ม เหตุเพราะตระหนี่ในการให้ทาน จึงได้เกิดเป็นสุนัข ตายจากชาติที่เกิดเป็นสุนัขแล้วก็มาเกิดเป็นคน ยากจนข้นแค้นหาความสุขไม่ได้ สิ่งที่จะได้ก็พลอยหลุดมือไป อีกทั้งยังมีโรคต่างๆคอยรุมเล้า เมื่อชีวิตตายไปก็วนเวียนอยู่เหมือนเดิม เหตุเพราะไม่เข้าวัดฟังธรรม ให้ทานรักษาศีล

อธิบายศัพท์ “ย้อน” คือ เพราะ
“ขี่ถี่” คือ ตระหนี่
“เต็มโถง” คือ เต็มกระเป๋า
“ถึกหม่อง” คือ ถูกที่
“ยืงท้อง” คือ ท้องอืด
“มะลวยควยข่วง”คือ ไม่เป็นระเบียบ

[๙๙] **เรื่องเดียวกัน,**

“มะล็อกง็อกง่อย”คือ ออดๆแอดๆ

“บุญเฮาหลายจั่งได้เกิด เป็นมนุษย์หรือคน
แม่นสิจนหรือทุกข์ ส่ำใดกะยังมีเสื่อผ่า
มีปัญญาพอได้สร่าง เฮือนซานบ้านซ่อง
มีพ่อแม่พี่น้อง ลูงป้าได้เพิงพา
มีวัดวาได้เพิงฮ้อน สอนใจยามว้าวุ่น
ได้ทำบุญสืบส่าง ถางทางขึ้นสู่สวรรค์
มื้อนี้นั้น วัดมีงานบุญผ้าป่า
ฮวมศรัทธาพี่น้อง กินทานส่างส่วนกุศล
ฮวมผลบุญเอาไว้ เทือตายเกิดชาติใหม่
พอได้ซูซอยให่ ไปเกิดพ้อหม่องดี
คันอยากมีเป็นได้ ให่ตั้งต่อทำบุญ
คุณความดี ให่รักษาคงมั่น
การกุศลสร้าง ศีลทานให่หมั่นแก่น
วางแผนไว้ล่วงหน้า ทำให้ได้ดังแผน
มาฮอดแดนบุญแล้ว เฉยเลยมันบ่แม่น
บาดที่กลับฮอดบ้าน จังคึดพ้อบ่ได้บุญ
เชิญคุณลูงคุณป้า อาวอาทุกทุกท่าน
มาทำทานสืบสร้าง เป็นทุนไว้ก่อนตาย
วางแผนการณ์เอาไว้ สิไปเกิดเป็นหยัง
ยามเฮายังบ่ตาย อย่าลืมตนว่ายังน้อย
กรรมเวรคอยจอบเจ้า เฝ้าแยงทุกเช้าค่ำ
กรรมบ่เคยละเว้น บ่เห็นหน้าแก่ผู้ใด
คันเฮาทำบุญไว้ แม่นกรรมไล่นำหลัง
บุญสิค่อยนำทาง ให่ห่างไกลกรรมได้
คือดังมอเตอร์ไซด์ได้ น้ำมันดีขี่ง่าย
หมาหุ่มไล่บ่ต้องย้าน มันไล่ได้กะบ่ทัน
อานิสงส์ทานนั้น คือให่ฮ่างให้มี
อานิสงส์ของศีล คือให่ดีงามพร้อม
หลอมรวมเข่า เป็นฮ่างมีสวยหร่อ
คันไผอยากพบพ้อ ทานศีลนั้นให่หมั่นทำ พี่น้องเอย”[๑๐๐]

มีความหมายว่า เรามีบุญมากจึงได้เกิดเป็นมนุษย์ จะทุกข์ยากเพียงใดก็ยังมีเครื่องนุ่งห่ม มีที่อยู่อาศัย มีญาติพี่น้องที่คอยช่วยเหลือกัน มีวัดเป็นที่พึ่งทางใจ เป็นสถานที่บำเพ็ญบารมีสู่ทางสวรรค์ วันนี้วัดมีงานบุญผ้าป่า รวมศรัทธาจากพุทธศาสนิกชนร่วมสร้างบุญกุศล เมื่อตายไปแล้วจะ

[๑๐๐] **เรื่องเดียวกัน,**

ได้ไปสู่สุคติ ครั้นปรารถนาความมั่งมี ให้ตั้งมั่นในการทำบุญให้ทาน รักษาคุณงสมความดี ให้ทาน รักษาศีล รู้จักวางแผนในการดำเนินชีวิต เมื่อมาถึงดินแดนแห่งบุญแล้วอย่านิ่งเฉยเมื่อกลับไปแล้ว จะนึกถึงว่าไม่ได้บุญ ขอเชิญญาติพี่น้องทุกท่าน ร่วมกันทำบุญให้ทาน สร้างบุญบารมีไว้ก่อนตาย เมื่อเรายังมีชีวิตอยู่ กรรมที่ทำไว้จะคอยติดตามทุกค่ำเช้า เพราะกรรมไม่เคยละเว้นเห็นแก่ผู้ใด แต่เมื่อเราทำบุญเอาไว้ ถึงแม้กรรมจะไล่ตาม บุญก็จะช่วยนำทางให้เราห่างไกลจากกรรมนั้นได้ เหมือนกับเราขี่รถมอเตอร์ไซค์ที่เติมน้ำมันดี แม้จะมีสุนัขวิ่งลุมไล่กัด ก็ไม่ต้องกลัว เพราะมันวิ่งไม่ทัน อานิสงส์ของการให้ทานทำให้เราร่ำรวย อานิสงส์ของศีลทำให้เราดีงามพร้อม หลอมรวมกันเข้าทำให้เรามั่งมีดีพร้อม ถ้าใครอยากพบเจอก็หมั่นให้ทานรักษาศีล

อธิบายศัพท์ “เฮือนซาน” คือ บ้านเรือน
“จอบ” คือ แอบ
“บ่ต้องย้าน” คือ ไม่ต้องกลัว
“ให่ฮ่างให้มี” คือ ให้ร่ำให้รวย

“ศรัทธาคนเฮานั้น ผันแปรมื้อฮ้อยเทือ
คาดลาดออกคาดลาดเข่า เอาแน่นั้นบ่มี
ยามใจดีจ๊กเงินแล้ว ว่าสิทานนำเพิ่น
ย้านเงินบิ่นใบแบ้งค์ร้อย สิทานหน่อยกะเล่าเซา
ได้ยินคำโฆษกเว้า อานิสงส์ทานประเสริฐ
บุญสิเกิดแก่ผู้ให้ ผัดใจขึ้นคืดอยากทาน
จนว่าโถงยานย้อน จ๊กเงินหลายร้อยเทือ
จนเหื่อมือย้อยเข้า เงินเจ้าจนอ่อนแหลว
ศรัทธาจั่งซื้แหล่ว เอิ้นศรัทธาหัวเต่า
คาดลาดออกคาดลาดเข่า บ่มีหมั่นเที่ยงตรง
อานิสงส์ทานกะอยากได้ เสียดายเงินบ่อยากให่มันบิ่น
คืดอยากกินแต่บ่กลืนลงท้อง สิอิ่มได้บ่อนจั่งใด๋
ตัดสินใจซื้อเนื้อ เสียดายเกลือเนื้อสิเน่า
เฮาได้สร้างบุญไว้แล้ว ศรัทธาหมั่นจั่งแม่นแนว
ตกลงใจทานแล้ว ทานเลยมันจั่งแม่น
อย่าสิจ๊กออกเข่า เป็นเต่าย้านอยู่บ่เซา พี่น้องเอย”[๑๐๑]

มีความหมายว่า ศรัทธาของคนเรานั้นเปลี่ยนแปลงวันละร้อยครั้ง เดี๋ยวออกเดี๋ยวเข้าเอาแน่นอนไม่ได้ ตอนจิตใจดีก็คิดอยากจะให้ทานกับเขา แต่ก็กลัวว่าเงินจะขาดไม่เต็มร้อย พอได้ยินโฆษกประกาศเชิญชวน ว่าอานิสงส์ของการให้ทานนั้นประเสริฐเกิดแก่ผู้ให้ ก็ทำท่าควักเงินในกระเป๋าตั้งหลายครั้งจนเหงื่อออกแบงก์อ่อนไปหมด ศรัทธาอย่างนี้เรียกว่าศรัทธาหัวเต่า เดี๋ยวออกเดี๋ยวเข้าไม่เที่ยงตรง อานิสงส์ของทานก็อยากได้แต่เสียดายเงิน กลัวว่าจะบิ่นไป คิดจะกินแต่ไม่กลืนลงท้องจิ่มได้อย่างไร ตัดสินใจซื้อเนื้อหากเสียดายเกลือเนื้อจะเน่า หากเราได้ทำบุญไว้แล้ว

---

[๑๐๑] **เรื่องเดียวกัน,**

ศรัทธามั่นคงจึงจะถูกต้อง ตัดสินใจให้ทานก็ทาทนเลยถึงจะใช่ อย่าเดี๋ยวออกเดี๋ยวเข้าเหมือนกับเต่าที่กลัวอยู่ไม่หาย

อธิบายศัพท์ “ฮ้อยเทือ” คือ ร้อยครั้ง
“จ๊ก” คือ ควัก
“เซา” คือ หยุด
“เหื่อ” คือ เหงื่อ
“จั่งซี้แหล่ว” คือ อย่างนี้แหละ
“จั่งแม่นแนว” คือ จึงถูกต้อง

“ยามเจ้าเกิดมานั้น บ่มีหยังจ๊กอย่าง
มาแต่โตล้อนจ้อน ส่งในน้อยกะบ่มี
เจ้ามาสู่โลกนี้ ได้มีเป็นตั้งหลายอย่าง
ทั้งเงินทองรถบ้าน นาฮั้วไฮ่สวน
เจ้ามีจนครบถ้วน สรรพสิ่งอำนวยสุข
แต่กะหนีความทุกข์ ย้อนสังขารบ่พ้น
บ่ว่าจนมีได้ เป็นนำกันคือเจ็บป่วย
เคยหร่อสวยเป็นขี้ฮ้าย ยานตวบต้วยจ่อยผอม
ผมบ่ย้อมหงอกขาว สีดอกเลาแป่งแซ่ง
แฮงเคยหลายกะเหลือหน่อย ถอยหลังล้มท่าเดียว
เหลียวเห็นคนเป็นสองหน้า สี่หูตาหน้าเปิงเคิง
เบิ่งตั้งเหิงกะจั่งฮู้ หลานกูตั๊วนี่นึกว่าไผ
บาดถึงคราวตายนั้น ไผมันห้ามบ่อยู่
แม่นสิรวยล้นฟ้า เกิดมาแล้วกะต้องตาย
บ่มีไผเอาไปได้ สรรพสิ่งเงินทอง
ทรัพย์สมบัติทั้งผอง เอาไปนำบ่ได้
เงินบาทเดียวลูกหลานให้ กะยังคงคือเก่า
เขี่ยเอาตอนแจกข้าว พากันเอิ้นเงินปากผี
เหลือแต่ชั่วดีฮ้าย ติดโตเฮาไปสู่บ่อน
ตอนเฮาตายจั่งสิฮู้ ว่าตายแล้วยุ่งส่ำใด
กรรมดีดึงเฮาขึ้น กรรมชั่วทรามผัดมาจ่อง
หวังสิได้ขึ่นสวรรค์ค้องน้อง ผัดจ่องไว้เป็นเผดผี
บ่อนใดดีสิไปเกิด ผัดยาดแย่งบ่ทันเขา
ได้แต่เนาทนทุกข์ เป็นเผดผีบ่มีหม่องจั้ง
หวังลูกหลานทำบุญให้ หลายปีกะบ่เฮ็ดจักเทือ
สิเมือบอกพวกเขากะบ่ได้ ยมบาลฮ้ายบ่ให้มา
ย้อนผลาทานหน่อย คอยบุญทำกรรมแต่ง
แฮงบ่พอสิส่งไปเกิดได้ ยมบาลให่ซอยงาน

ทั้งล้างจานล้างหม้อ ก่อไฟใส่หม้อกระทะใหญ่
ไล่แทงพวกที่ทำบาปฮ้าย ถีบลงหม้อแม่นเมื่อยหลาย
คันแม่นทำบุญไว้ เถิงยามตายสิบ่ยาก
ตายจากไปมื้อนี้ มีผู้เอิ้นขึ้นสวรรค์
แห่นำกันยืดยืด ขึ้นสวรรค์เมืองม่วน
นางฟ้าชวนไปนอนซ้อน เมืองฟ้าจังแม่นหลาย
สนุกบายสนุกคั้น สาวสวรรค์จนว่าเมือย
ผู้เพินเคยขึ้นสวรรค์บอกไว้ ได้ฟังแล้วให้ฮ่ำฮอน
ตอนยังเป็นคนนั้น หมั่นทำบุญเอาไว้แน
บุญบาปนั้นของแท้ ดูแลเจ้าบาดท่าตาย พี่น้องเอย”[๑๐๒]

มีความหมายว่า ยามเมื่อเราเกิดมานั้นไม่มีอะไรสักอย่าง มาแต่ตัวเท่านั้น เสื้อผ้าก็ไม่มีใส่ เมื่อมาสู่โลกนี้ก็ได้มีได้เป็นอะไรหลายอย่าง ทั้งเงินทองรถบ้านเรือกสวนไร่นา มีสิ่งอำนวยความสะดวกครบครัน แต่ก็หนีความทุกข์เพราะสังขารไม่พ้น ไม่ว่าจะมีหรือจนก็ประสบกับความเจ็บป่วย เคยหล่อเคยสวยก็ขี้เหล่หย่อนยานผอมโซ ผมที่ดำก็กลับขาวเป็นสีดอกเลา เรี่ยวแรงก็เหลือน้อย มองเห็นคนก็เป็นสองหน้า หูตาก็ฝ้าฟาง เมื่อถึงคราวตายไม่มีใครห้ามได้ ถึงจะเกิดมารวยล้นฟ้าข้าวของเงินทองก็เอาไปไม่ได้ แม้แต่เงินบาทเดียวที่เขาเอายัดใส่ปากก็เอาไปไม่ได้ เหลือแต่ดีกับชั่วที่ติดตามไปทุกหนทุกแห่ง ตอนตายไปแล้วถึงจะรู้ว่ายุ่งยากเพียงใด กรรมดีดึงขึ้นกรรมชั่วดึงลง หวังอยากขึ้นสวรรค์แต่กลับกลายไปเป็นผี ที่ไหนดีจะไปเกิดแต่ก็ไปไม่ทันเขา ได้แต่อยู่ทนทุกข์ทรมานเป็นเปรตเป็นผีไม่มีที่อยู่ หวังลูกหลานทำบุญอุทิศให้หลายปีผ่านไปก็ไม่ทำสักที จะกลับมาบอกเขาก็ไม่ได้เพราะยมบาลไม่ให้มา เพราะผลของบุญทานน้อยจึงเป็นไปตามอำนาจของกรรม ผลบุญไม่มากพอที่จะนำพาให้ไปเกิด ยมบาลจึงให้ช่วยงาน ทั้งล้างจานล้างหม้อก่อไฟใส่หม้อกระทะใหญ่ ไล่แทงพวกที่ทำบาปจับลงหม้อกระทะใหญ่จนเมื่อยล้า ถ้าทำบุญเอาไว้เวลาตายจะไม่ยุ่งยาก เวลาตายไปจะมีคนเรียกขึ้นสวรรค์ มีขบวนแห่ต้อนรับมีนางฟ้าห้อมล้อม ผู้ที่ท่านขึ้นสวรรค์บอกไว้ ฟังแล้วให้ใคร่ครวญ เมื่อยังเป็นคนหมั่นทำบุญเอาไว้ บุญบาปนั้นของจริงจะดูแลเราเมื่อยามตาย

อธิบายศัพท์ “บ่มีหยัง” คือ ไม่มีอะไร
“นาฮั้วไฮ่สวน” คือ เรือกสวนไร่นา
“ขี้ฮ้าย” คือ ขี้เหล่
“ยานตวบต้วย” คือ ยานโตงเตง
“แป่งแซ่ง” คือ แซม
“หน้าเปิงเคิง” คือ หน้าใหญ่
“ค้องน้อง” คือ ตรง
“ยืดยืด” คือ มากมาย
“ฮ่ำฮอน” คือ พิจารณา, ไตรตรอง

“อันคำว่า “บุญ” นี้ เป็นเหตุแห่งความสุข

---

[๑๐๒] **เรื่องเดียวกัน,**

ไผทำแล้วสิแคล้วทุกข์ ห่างเหินความไฮ้
อันว่า “บุญ” นี้ไซร้ แปลง่ายๆว่า ฟูเต็ม
คืออิ่มเอมในจิต เบิกบานสบายพ่าง
ส่วนว่าทางแห่งบุญนั้น พรรณนาไว้สิบอย่าง
เป็นวิธีสืบสร้าง สั่งสมเพิ่มสืบบุญ
บุญหนึ่งนั้น เอิ้นว่า “ทานมัย” คือการให้แจกปัน เฮ็ดทาน เด้อท่าน
บุญสองนั้น เอิ้นว่า “ศีลมัย” คือการรักษาศีล ฮีตคอง เด้อท่าน
บุญสามนั้น เอิ้น “ภาวนามัย” คือบำเพ็ญสมาธิ วิปัสสนา เด้อท่าน
บุญสี่นั้น “อปจายนมัย” คือเคารพผู้สูงวัย ถ่อมตน เด้อท่าน
บุญห้านั้น “ไวยาวัจจมัย” คือขวานขวายซ่อยเฮ็ด ซ่อยงาน เด้อท่าน
บุญหกนั้น “ปัตติทานมัย” คือการให้ส่วนบุญ ให้พร เด้อท่าน
บุญเจ็ดนั้น “ปัตตานุโมทนามัย” โมทนาในบุญ ตีใจนำ เด้อท่าน
บุญแปดนั้น “ธรรมสวนมัย” คือการฟังธรรมะ เรื่องกุศล เด้อท่าน
บุญเก้านั้น “ธรรมเทศนามัย” คือการบอกธรรมะ แสดงธรรม เด้อท่าน
บุญสิบนั้น “ทิฏฐุชุกรรม” ปรับความเห็นให้ตรง ถูกธรรม เด้อท่าน
ทางแห่งบุญทั้งสิบนั้น ไผต้องการบุญใหญ่
ไผสั่งสมเฮ็ดได้ เจริญแท้ คู่ซุคน[๑๐๓]

มีความหมายว่า คำว่า บุญ เป็นเหตุแห่งความสุข ใครทำแล้วจะพ้นจากทุกข์ ห่างเหินจากความยากลำบาก บุญ แปลว่าฟู เต็ม คือ จิตมีปีติเบิกบาน ส่วนทางมาแห่งบุญนั้นมี ๑๐ อย่าง ซึ่งเป็นวิธีสั่งสมบุญบารมี ๑. ทานมัย ทำบุญด้วยการให้ปัน ๒. สีลมัย ทำบุญด้วยการรักษาศีลหรือประพฤติดี ๓. ภาวนามัย ทำบุญด้วยการเจริญภาวนาคือฝึกอบรมจิตใจ ๔. อปจายนมัย ทำบุญด้วยการประพฤติอ่อนน้อม ๕. เวยยาวัจจมัย ทำบุญด้วยการช่วยขวนขวายรับใช้ ๖. ปัตติทานมัย ทำบุญด้วยการเฉลี่ยส่วนแห่งความดีให้แก่ ๗. ปัตตานุโมทนามัย ทำบุญด้วยการยินดีในความดีของผู้อื่น ๘. ธัมมัสสวนมัย ทำบุญด้วยการฟังธรรมศึกษาหาความรู้ ๙. ธัมมเทสนามัย ทำบุญด้วยการสั่งสอนธรรมให้ความรู้ ๑๐. ทิฏฐุชุกัมม์ ทำบุญด้วยการทำความเห็นให้ตรง ทางแห่งบุญทั้ง ๑๐ นี้ ใครสั่งสมทำได้ มีแต่เจริญ

อธิบายศัพท์ “ความไฮ้” คือ ความทุกข์ยาก
“ฮีตคอง” คือ จารีต
“คู่ซุคน” คือ ทุกคน

“อันว่าผลบุญนั้น พรรณนาไว้หลายอย่าง
ขอกล่าวอ้างย่อย่อ พอได้ฮิ่นตรอง
ผลหนึ่งนั้น ชำระกายวาจา ชำระจิตมนัส สะอาดใส เด้อท่าน
ผลหนึ่งนั้น นำความสุขความเจริญ นำความสรรเสริญ วัฒนา เด้อท่าน

[๑๐๓] พระปลัดศรีพล จนฺทธมฺโม. **กลอน-ผญา,** ๒๓ มิถุนายน ๒๕๕๔, <https://sites.google.com/site/wwwphrasriphlphilasutacom/rabb-teuxn-rayngan> (25 July 2015)

ผลหนึ่งนั้น โภคทรัพย์สมบัติ บุญสิพวยพาพัด บ่ขาดเขิน เด้อท่าน
ผลหนึ่งนั้น ให้เกิดฮ่างเกิดมี ให้ได้เป็นเศรษฐี ร่ำรวย เด้อท่าน
ผลหนึ่งนั้น ให้สบสิ่งสมหวัง ได้ดั่งใจปรารถนา คู่ชุแนว เด้อท่าน
ผลหนึ่งนั้น จันไรบ่มีผ่าน โภยและภัยทุกด้าน หายแคล้ว ท่านเอ้ย
สิขอเลยล่วงเว้า ฮอดมนุษย์สมบัติ
ทิพยสมบัติ นิพพานสมบัติ กะย่อนผลบุญนี้
ไผผู้มีบุญหน่อย ให้ค่อยเสริมบุญต่อ
ให้สร้างก่อบุญไว้ ภายหน้าสิฮุ่งเฮือง”[๑๐๔]

มีความหมายว่า ผลบุญนั้นกล่าวไว้หลายอย่าง ขอกล่าวเพียงย่อๆเพื่อได้พิจารณา ๑. ชำระกาย วาจา จิต ให้สะอาด ๒. นำมาซึ่งความสุขความเจริญ ผู้คนสรรเสริญ ๓. นำมาซึ่งโภคทรัพย์สมบัติ ๔. ทำให้ร่ำรวย ๕. ประสบความสำเร็จตามปรารถนา ๖. แคล้วคลาดจากภัยอันตรายต่างๆ และ ๗. ได้มนุษย์สมบัติ ทิพย์สมบัติ และนิพพานสมบัติ

ใครมีบุญน้อยก็หมั่นสั่งสมเอาไว้ ในภายภาคหน้าจะประสบกับความเจริญรุ่งเรือง

อธิบายศัพท์ “กะย่อน” คือ เพราะว่า

กล่าวสืบเนื่อง อัตตลักษณ์แห่งบุญ คุณธรรมค้ำคูณ ซ่อยหนุนกูลเกื้อ
เปรียบดั่งเฮือล่องน้ำ ข้ามนทีกระแสใหญ่ บุญก็ฟูล่องไป เฮาอาศัยบุญนี้ ข้ามพ้นฝั่งนที
อันว่า “บุญ บุญ” นี้ บ่มีไผปันแจก บ่ห่อนแหกออกได้ คือไม้ผ่ากลาง
คือจั่งเฮากินข้าว เฮากิน เฮาก็อิ่ม บ่ห่อนไปอิ่มท้อง เขาพุ้นผู้บ่กิน
ทรัพย์สินคือบุญนี้ บ่ห่อนมีคนลัก บ่มีโจรมาหล็อย ยาดเอาไปได้
บุญที่เฮาทำไว้ บ่มีสูญเสียเปล่า สิติดตามโตเฮา ไปทุกภพทุกชาติคอยค้ำหล่ำชู
สิซ่อยหนุนซ่อยยู้ อุ้มชูให้ลอยล่อง คือจั่งเฮือล่องน้ำ ลอยข้ามแม่นที[๑๐๕]

มีความหมายว่า ลักษณะแห่งบุญนี้ เปรียบเสมือนกับเรือที่เราอาศัยข้ามฝั่งแม่น้ำ บุญนี้ไม่มีใครปันแจก แบ่งออกไม่ได้เหมือนกับไม้ผ่ากลาง เหมือนกับเรากินข้าวเรากินเราก็อิ่ม จะไม่ไปอิ่มท้องของคนที่ไม่ได้กิน ทรัพย์ คือ บุญนี้ โจรลักเอาไม่ได้ บุญที่ทำไว้แล้วไม่เคยสูญเปล่า จะติดตามเราไปทุกภพทุกชาติ คอยช่วยอุดหนุนค้ำชู เปรียบเสมือนเรือที่ลอยอยู่ในน้ำข้ามฝั่งนที

อธิบายศัพท์ “เฮือ” คือ เรือ
“บ่ห่อน” คือ มาสามารถ
“หล็อย” คือ ลักขโมย
“ซ่อยยู้” คือ ช่วยดัน

“อันว่า “บุญ บุญ” นี้ เป็นคู่คือเงา เงานั้นไปตามเฮา ซุ่วันบ่มีเว้น
คันว่าเฮาพาเหล้น พามันเต้นแล่น พามันแอะแอ่นฟ้อน เงานั้นก็แอ่นนำ
คันเฮานั่งย่องย้อ เงาก็นั่งลงตาม ยามเฮาเอนหลังนอน ก็อ่อนลงนอนด้วย

---

[๑๐๔] **เรื่องเดียวกัน,**
[๑๐๕] **เรื่องเดียวกัน,**

คันเฮาโตนลงห้วย ภูผาหลายหลั่น ขึ้นต้นไม้ ผาล้านด่านเขา
เงาก็ติดตามเกี้ยว เกาะเกี่ยวพันธะนัง บ่ได้มียามเหิน ห่างไกลกันได้
อันนี้ฉันใดแท้ “บุญ บุญ” ที่สร้างก่อ มันหากติดต่อก้น ตามส้นผู้ทำ”[๑๐๖]

มีความหมายว่า อันว่าบุญนี้เปรียบเสมือนเงาที่ติดตามตัวเราไปทุกวัน ไม่ว่าจะยืน เดิน นั่ง นอน เล่น ขึ้นเขา ลงห้วย ขึ้นต้นไม้ เงาก็จะติดตามตัวเราไม่ห่าง ฉันใดก็ฉันนั้น บุญก็เช่นเดียวกัน

อธิบายศัพท์ “นั่งย่องย้อ” คือ นั่งยองๆ
“หลายหลั่น” คือ หลายชั้น
“ตามส้น” คือ ตามหลัง

“การสั่งสมบุญไว้ ในโลกโลกา อุปมาเปรียบเหมือน หยาดรินหยดน้ำ
หยดหน่อยๆ บ่อยๆบ่เซาหยด หยดที่รินฮำฮด ก็ตื่มเติมเต็มเตื้อง
ทำเนืองๆ สืบสร้าง สั่งสมบุญทีละหน่อย ผลบุญหวานจ้อยๆ สิคอยเกื้อให้ฮุ่งเฮือง
เว้าต่อเนื่องเรื่องก่อบุญกุศล ฝูงคนเฮาให้ค่อยเพียรทำไว้
ให้ค่อยพากันสร้างศีลธรรมพระเจ้าใหญ่ ไผผู้ทำก่อไว้บุญสิค้ำช่อยเหลือ
ยามเมื่อเฮาตกใต้บุญสิแล่นนำเพือ ยามเมื่อเฮาตกเหนือบุญสิแล่นนำค้ำ
บุญสินำเฮาขึ้นบ่มีทางตกต่ำ กรรมบ่ข้องเวรนั้นก็ห่างไกล”[๑๐๗]

มีความหมายว่า การสั่งสมบุญเปรียบเสมือนหยดน้ำ ที่หยดลงทีละหยดๆ ก็ทำให้น้ำเต็มได้ บุญทำไว้บ่อยๆ ก็จะเป็นเครื่องเกื้อหนุนให้ประสบกับความเจริญรุ่งเรือง หากเราหมั่นสั่งสมบุญเอาไว้ ปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า บุญนั้นจะคอยช่วยเหลือยามเมื่อเราตกทุกข์ได้ยาก ทำให้ห่างไกลจากกรรมเวร

อธิบายศัพท์ “บ่เซา” คือ ไม่หยุด
“รินฮำฮด” คือ รินรด
“ตื่ม” คือ เพิ่ม
“นำเพือ” คือ ตามช่วย

“จั่งว่ามื้อนี้ได้เวลาดีอันประเสริฐ เกิดความคิดกล่าวแก้มาเว้าเที่ยววอน
มาต่อกลอนญาอ้ายพี่ชายชื่อมังกร แสนออนซอนเผิ่นกล่าวแจงแถลงไว้
บอกให้ฝูงเฮาทราบบุญบาปทั้งหลาย บรรยายมาสู่ประการหลายด้าน
เผิ่นหากมาจาต้านไขขานวานบอก คำว่าบุญบุญนั้นคือแท้อย่างใด
เผิ่นกะอธิบายให้ว่าไปหลายอย่าง ผลแห่งบุญว่านั้นขยายเว้าว่ามา
เสริมปัญญาให้คนเฮาผู้มาอ่าน ช่อยกันเตือนกันต้านเหลนหลานผู้เกิดใหม่
อย่าให้ไกลจากข้อคุณเจ้าแห่งธรรม จึงได้เทียวมาย้ำคำบอกเทียวสอน
แต่งเป็นกลอนคำเว้าอีสานเฮาเด้อท่าน ไผผู้มาอ่านพ้อบุญเจ้าจั่งแหม่นหลาย

---

[๑๐๖] เรื่องเดียวกัน,
[๑๐๗] เรื่องเดียวกัน,

ขอบรรยายสืบเนื่อง อนุสนธิ์สืบต่อ สังเขปความย่อย่อ ไขข้อปัญหา
ปุจฉาว่า “ทานมัย” นี้ มีมาจั่งได๋แหน่ วิสัชชนา ไขแก้ จาเว้าสู่ฟัง
อันว่า ทาน-ทานัง นี้ มีอยู่สองประการ แบ่งเป็น วัตถุทาน ธรรมทาน เด้อท่าน
วัตถุทาน ว่านั้น คือการให้สิ่งของ รูปวัตถุที่ร่างกาย เสพเสวยเอาได้
ธรรมทาน นั้นไซร้ คือการให้ธรรมะ คุณธรรมที่จิตใจ เสพเสวยเอาได้
วัตถุทาน ที่ควรให้ เอิ้นว่า เทยยธรรม คือสิ่งของทั้งหลาย ที่เหมาะควรแก่การให้
สิเป็นของใหญ่น้อยประณีตอ่อนหรือแข็ง ราคาหน่อยราคาแพง ก็เป็นเทยยธรรมได้
ของที่ควรทานให้ บ่ได้ลักของผู้ได๋
เฮาหาได้โดยสัตย์ซื่อชื่อว่าไทยยธรรมแท้ ผลาล้นมากหลาย
ย่อให้เข้าใจง่าย ก็คือปัจจัยสี่ มีอาหาร เสื้อผ้า ยา พร้อม ที่อาศัย
ไทยธรรมมวลนี้ อย่าตระหนี่แหนหวง ควรเฮ็ดบุญเฮ็ดทาน แบ่งปันเพิ่นบ้าง
ขอกล่าวอ้าง พุทธองค์ดำรัส ถึงวัตถุทำทาน สิบประการแจงไว้
ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม ที่อยู่ ที่อาศัย เครื่องลูบไล้ ไฟประทีป สิบประการ
วัตถุทานมวลนี้ มีผลจั่งได๋แหน่ ทรงแจงผลตรงแน่ ต่อท่านผู้รับทาน
การให้ข้าวและน้ำ ก็คือให้กำลัง ให้ผ้าห่มอาภรณ์ ก็คือทานผิวพรรณให้
การให้ยานพาหนะไซร้ ก็คือให้ความสบายสุขโสมนัสส่วง
ให้ดวงไฟประทีป ก็คือให้ ดวงตา
ให้ที่อยู่อาศัยซ้น หม่องพักเซาเนาหยั่ง ก็คือให้กำลังให้ผิวพรรณสุข
พร้อมทั้งให้ดวงตา
พรรณนามาฮอดนี้ คือคัมภีร์กินททสูตร พุทธองค์สอนไว้ ให้เฮาได้ฮิ่นตรอง”[๑๐๘]

มีความหมายว่า วันนี้เป็นวันดี เลยคิดที่จะมาสนทนาธรรมกับพี่ชาย ท่านชื่อมังกร ท่านได้กล่าวไว้บอกให้เราทราบเกี่ยวกับบาปบุญ ซึ่งท่านกล่าวไว้หลายด้านว่า คำว่าบุญนั้นแท้จริงเป็นอย่างไร ท่านก็อธิบายไว้หลายอย่างเพื่อเสริมความรู่แก่ท่านผู้อ่าน ช่วยกันเตือนลูกหลานผู้เกิดใหม่ไม่ให้ห่างไกลจากธรรมของพระพุทธเจ้า จึงได้เทียวย้ำเทียวสอนแต่งเป็นบทกลอนคำพูนอีสาน ซึ่งจะขอกล่าวบรรยายโดยย่อ ถามว่า ทานมัยนี้ มีความเป็นมาอย่างไร? ท่านตอบว่า อันว่าทานนี้อบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ วัตถุทานและธรรมทาน วัตถุทาน คือ การให้สิ่งของ ธรรมทาน คือ การให้ธรรมะ วัตถุทานที่ให้เรียกว่า ไทยธรรม คือสิ่งที่เหมาะแก่การให้ ไม่ว่าจะเป็นของเล็กหรือใหญ่หยาบหรือประณีต ราคามากน้อยก็ตาม ของที่ให้ทานจะต้องไม่ได้ลักขโมยมา ได้มาด้วยความบริสุทธิ์ ผลของทานนั้นมีมาก กล่าวโดยสรุปก็คือให้ปัจจัย ๔ มีอาหาร เสื้อผ้า ยา ที่อยู่อาศัย ไทยธรรมเหล่านี้อย่าตระหนี่หวงแหน ควรทำบุญให้ทานคนอื่นบ้าง พระพุทธองค์ทรงตรัสถึงวัตถุทาน ๑๐ ประการ คือ ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่อยู่ ที่อาศัย และประทีป

วัตถุทานเหล่านี้มีผลอย่างไรบ้าง ขอจงได้แสดง การให้ข้าวและน้ำ คือ การให้กำลัง การให้เครื่องนุ่งห่ม คือ การให้ผิงพรรณ ให้ยานพาหนะ คือ ให้ความสะดวกสบาย ให้ประทีป คือให้

---

[๑๐๘] **เรื่องเดียวกัน,**

ดวงตา ให้ที่อยู่ที่อาศัย คือ ให้ทุกอย่าง ซึ่งทั้งหมดนี้พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ในคัมภีร์ กินททสูตร ให้เราได้พิจารณา

อธิบายศัพท์ “ออนซอน” คือ น่าอัศจรรย์
“จาต้าน” คือ พูดตอบกลับ
“จั่งได๋แหน่” คือ อย่างไรบ้าง
“เพิ่น” คือ คนอื่น
“หม่องพัก” คือ ที่พัก
“เนา” คือ ที่นอน

“เชิญพ่อแม่พี่น้อง มาฟังต่อการทาน ทานสิบสี่ประการ พุทธองค์แจงไว้
หนึ่งคือทำทานให้ ดิรัจฉานสัตว์ต่ำ อานิสงส์นับร้อย ชาติเกื้อสืบนาน
สองคือทำทานให้ คนผู้บ่มีศีล อานิสงส์นับพัน ชาตินำหนุนค้ำ
สามคือทำทานให้ คนผู้มีศีล อานิสงส์นับแสน ชาตินำหนุนไว้
สี่คือทำทานให้ นักบวชดาบส แสนโกฏิชาติอานิสงส์ เพิ่นกล่าวพรรณนาไว้
ห้าคือทำทานให้ ว่าที่โสดาบัน บ่อาจคัณนานับ ชาติอานิสงส์ได้
หกคือทำทานให้ แด่พระโสดาบัน บ่อาจคัณนานับ ชาติอานิสงส์ได้
เจ็ดคือทำทานให้ ว่าที่สกทาฯ บ่อาจคัณนานับ ชาติอานิสงส์ได้
แปดคือทำทานให้ แด่พระสกทาฯ บ่อาจคัณนานับ ชาติอานิสงส์ได้
เก้าคือทำทานให้ ว่าที่อนาคาฯ บ่อาจคัณนานับ ชาติอานิสงส์ได้
สิบคือทำทานให้ แด่พระอนาคาฯ บ่อาจคัณนานับ ชาติอานิสงส์ได้
สิบเอ็ดทำทานให้ ว่าที่อรหันต์ บ่อาจคัณนานับ ชาติอานิสงส์ได้
สิบสองทำทานให้ แด่พระอรหันต์ บ่อาจคัณนานับ ชาติอานิสงส์ได้
สิบสามทำทานให้ แด่ปัจเจกพุทธา บ่อาจคัณนานับ ชาติอานิสงส์ได้
สิบสี่ทำทานให้ แด่องค์พระสัมมาฯ บ่อาจคัณนานับ ชาติอานิสงส์ได้
สิบสี่ทานเพิ่นแจงไว้ในทักขิณาวิภังคสูตร พุทธองค์สอนไว้ ให้เฮาได้ฮิ่นตรอง”[๑๐๙]

มีความหมายว่า เชิญพ่อแม่พี่น้องมาฟังต่อเรื่องทาน ทาน ๑๔ ประการที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ ๑. ทานให้สัตว์เดรัจฉาน มีอานิสงส์นับร้อยชาติ ๒. ทานให้กับคนไม่มีศีล มีอานิสงส์นับพันชาติ ๓. ทานให้กับคนมีศีล มีอานิสงส์นับแสนชาติ ๔. ทานให้กับนักบวช ดาบส มีอานิสงส์แสนโกฏิชาติ ๕. ทานให้กับพระโสดาปัตติมรรค อานิสงส์นับไม่ได้ ๖. ทานให้กับพระโสดาปัตติผล อานิสงส์นับไม่ได้ ๗. ทานให้กับพระสกิทาคามีมรรค อานิสงส์นับไม่ได้ ๘. ทานให้กับพระสกิทาคามีผล อานิสงส์นับไม่ได้ ๙. ทานให้กับพระอนาคามีมรรค อานิสงส์นับไม่ได้ ๑๐. ทานให้กับพระอนาคามีผล อานิสงส์นับไม่ได้ ๑๑. ทานให้กับพระอรหันตมรรค อานิสงส์นับไม่ได้ ๑๒. ทานให้กับพระอรหันตผล อานิสงส์นับไม่ได้ ๑๓. ทานให้กับพระปัจเจกพุทธเจ้า อานิสงส์นับไม่ได้ ๑๔. ทานให้กับพระพุทธเจ้า อานิสงส์นับไม่ได้ ทานทั้ง ๑๔ อย่างนี้ พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ในทักขิณาวิภังคสูตร ให้เราได้พิจารณา

---

[๑๐๙] **เรื่องเดียวกัน,**

อธิบายศัพท์ “คัณนานับ” คือ คณนานัน

“เชิญพ่อแม่พี่น้อง มาฟังต่อเรื่องทาน พรรณนาโวหารมหาทานไขแจ้ง
ขอชี้แจงไขต้าน มหาทานยอดกลั่น อภัยทาน ว่านั้น เพิ่นขานเอิ้น มหาทาน
อัน“อภัยทาน”นี้มีองค์ห้าแง่ ห้าแขนงเป็นหนึ่งต้น ผลล้างเลิกเวร
หนึ่ง การงดเว้น อุปฆาตฆ่าสัตว์ คือให้ความปลอดภัย สบายใจทั่วก้ำ
บ่ข่มเหงเหยียบย่ำ ผิดธรรมชีวิตเพิ่น บ่ล่วงเกินให้เพิ่นย้าน เซาสร้างก่อเวร
สอง การงดเว้น ปล้นลักหลอยขโมย คือให้ความปลอดภัย สบายใจทั่วก้ำ
บ่ฉ้อฉลล่วงล้ำ ผิดธรรมของของเพิ่น บ่ล่วงเกินให้เพิ่นย้าน เซาสร้างก่อเวร
สาม การงดเว้น ประพฤติผิดในกาม คือให้ความปลอดภัย สบายใจทั่วก้ำ
บ่เสพสมล่วงล้ำ ผิดธรรมคนของเพิ่น บ่ล่วงเกินให้เพิ่นย้าน เซาสร้างก่อเวร
สี่ การงดเว้น มุสาวาทโป้ปด คือให้ความปลอดภัย สบายใจทั่วก้ำ
บ่ขี้ตั๋วล่วงล้ำ ผิดธรรมคำเว้าเพิ่น บ่ล่วงเกินให้เพิ่นย้าน เซาสร้างก่อเวร
ห้า การงดเว้น เสพสิ่งมึนเมา คือให้ความปลอดภัย สบายใจทั่วก้ำ
บ่ประมาทล่วงล้ำ ผิดธรรมตนและเพิ่น บ่ล่วงเกินให้เพิ่นย้าน เซาสร้างก่อเวร
ไผผู้งดละเว้น ห้าประเด็นดังว่า อานิสงส์นับบ่ได้ เวรฮ้ายห่างหาย
อันอภัยทานนี้ ควรที่ปฏิบัติ เพิ่นจัดเป็นมหาทาน ควรแก่การนำน้อม
ฝูงคนพร้อม สมาทานพร้อมพร่ำ อภัยธรรมทั่วหน้าโลกหล้าสิอยู่เย็น”[๑๑๐]

มีความหมายว่า เชิญพ่อแม่พี่น้องมาฟังต่อเรื่องทาน จะพรรณนาเรื่องมหาทาน สุดยอดของทาน เรียกว่า อภัยทาน อภัยทานนี้มีองค์ ๕ คือ ๑. เว้นจากการลัก ๒. เว้นจากการฆ่า ๓. เว้นจากการประพฤติผิดในกาม ๔. เว้นจากการพูดปด ๕. เว้นจากการเสพสิ่งมึนเมา ใครละเว้นได้ดังที่กล่าวมา อานิสงส์นับไม่ได้ อภัยทานนี้เป็นสิ่งที่ควรปฏิบัติ ซึ่งจัดเป็นมหาทาน หากคาเราพากันปฏิบัติ โลกจะมีแต่ความสงบร่มเย็น

อธิบายศัพท์ “ไขแจ้ง” คือ บอกแจ้ง
“ห้าแง่ง” คือ ห้าอย่าง
“ทั่วก้ำ” คือ ทั่วทุกฝ่าย
“ย้าน” คือ กลัว

“อยากจนให้ขี่ถี่ อยากมีให้ทาน”[๑๑๑]

มีความหมายว่า อยากจนให้ตระหนี่ อยากมั่งมีให้ทาน
อธิบายศัพท์ ขี้ถี่ คือ ตระหนี่

“แสนสิทุกข์ยากฮ้ายเฮายังแบ่งกันกิน คั้นคนมีศีลธรรมกะอยู่นำกันได้
พุ้นบ้านพี่บ้านน้องปรองดองฮักแก่น ยามตกทุกข์ยากแค้นความเอิ้นขึ้นซ่อยกัน”[๑๑๒]

---

[๑๑๐] **เรื่องเดียวกัน,**

[๑๑๑] **เรื่องเดียวกัน,**

มีความหมายว่า แม้นว่าจะมีความทุกข์จนยากเข็ญเพียงใด แต่ถ้าหาก เรามีศีลธรรมแล้ว ไซร้ก็สามารถอยู่ร่วมกันได้ เพราะคนเรานั้นเปรียบเหมือนเป็นญาติกันทั้งญาติโดยสายเลือดหรือญาติโดยสายธรรม

อธิบายศัพท์ “ทุกข์ยากฮ้าย” คือ ความทุกข์จนยากเข็ญ

“เหลียวพ่องเห็นพี่น้องซาดเซ่นแนวโต มาจำศีลกินทานซื่นซมหัวแย้ม
โภชะนังเข้าปูปลาซิ่นต่อน พากันทานทอดให้กะเลยได้อิ่มพุง”[๑๑๓]

มีความหมายว่า เมื่อมองเห็นญาติพี่น้องมาบำเพ็ญศีลให้ทานเข้าวัดฟังธรรม ย่อมทำให้เกิดความปีติขึ้นในจิตใจแก่ผู้พบเห็น ทั้งอาหารการกินและความเป็นอยู่ก็สะดวกสบาย

อธิบายศัพท์ “เหลียว” คือ มอง
“ซิ่นต่อน” คือ ชิ้นเนื้อ

“ยามนั้นคนสิพอใจสร้างกินทานเฮืองฮุ่ง ฝูงหมู่เขตสังฆเจ้าศีลสิเศร้าเสื่อมลง
หากยังคงเพศเพี้ยงผ้าผ่อนสีเหลืองๆ ส่วนสิกขาเละวินัยสิขาดไปเรื่อยๆ”[๑๑๔]

มีความหมายว่า เมื่อบุคคลพอใจในการทำทานแล้ว ก็จะไม่เสียดายในวัตถุที่ให้ทานแต่เหล่ามวลหมู่พระสงฆ์ที่เป็นอลัชชีก็จะมีการประพฤติอยู่อย่างขาดศีลธรรมสิกขา และวินัยอันเป็นคุณงามความดีก็จะหมดลงเรื่อยๆ เพราะโทษแห่งกามคุณเข้าครอบงำนั่นเอง

อธิบายศัพท์ “คงเพศเพี้ยง” คือ เหลือเพียงเพศ

“ให้คิดถึงกาละหน้า สังขาราอันบ่เที่ยง
เสบียงกินชาติหน้า สินสร้อยให้ค่อยทาน
ครั้นเรามรณะเมี้ยน เสียชีวังไปโลกอื่น
คุณศีลธรรมจักได้ค้ำ นำขึ้นสู่สวรรค์ ท่านเอย”[๑๑๕]

มีความหมายว่า ให้คิดถึงวันข้างหน้า เพราะสังขารเรามันไม่เที่ยง เสบียงที่จะกินในวันข้างหน้าเพราะผลของทาน เมื่อเราตายไปสู่โลกอื่น คุณความดีจะนำพาสู่สวรรค์

อธิบายศัพท์ “สินสร้อย” คือ ทรัพย์สิน

“คนดีนั้น คือคนบุญแท้ เสมอกันคณิงฮ่ำ
เทียมดัง ดวงดอกไม้ หอมล้วนอยู่เลิง ท่านเอ้ย
ควงจันทน์หล้าง ทะลานหอมบ่เหยกลิ่น

---

[๑๑๒] **พระวัชรานนท์ อริญฺชโย, “ศึกษาบทผญาเชิงจริยธรรมที่ปรากฏในบทเทศนาของพระอาจารย์สมภพ โชติปญฺโญ ที่มีผลต่อชาวตำบลแพด อำเภอคำตากล้า จังหวัดสกลนคร”,ปริญญาพุทธศาสตร-มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย :** มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๔, หน้า ๖๐

[๑๑๓] **เรื่องเดียวกัน,** หน้า ๖๒.

[๑๑๔] **เรื่องเดียวกัน,**

[๑๑๕] **เรื่องเดียวกัน,** หน้า ๗๙.

แม่นสิ ติดแปดเปื้อน ใบไม้ก็เล่าหอม แท้แล้ว”[๑๑๖]

มีความหมายว่า คนดี คือคนมีบุญ กระทำสิ่งที่ดีงาม ชื่อเสียงที่ดีของเขา ย่อมฟุ้งขจรกระจายไปไกลเป็นที่รู้จักของคนทั้งหลาย ผู้อยู่ใกล้ชิดย่อมพลอยได้รับอิทธิพลดีงามไปด้วย เหมือนดอกไม้ที่หอมหรือของหอม ย่อมฟุ้งกระจายไป อยู่ใกล้ชิดหรือถูกต้องกับสิ่งใด ก็พลอยทำให้สิ่งนั้นหอมไปด้วย

อธิบายศัพท์ คณิงฮ่ำ คือ พิจารณาดู
ทะลอน คือ ขจร,กระจาย
เทียม คือ เปรียบเหมือน
แม่น คือ แม้นว่า
อยู่เลิง คือ อยู่เรื่อย,อยู่เสมอ

“ให้ค่อย เฮียนฮ่ำฮู้ ศาสตรเทพอาคม
ให้ทำ บุญกินทาน หมั่นกระทำการเหย้า
แม่นว่า ทำอันใดได้ ให้โดยตนดีชอบ เจ้าเอย”[๑๑๗]

ความหมาย ให้พยายามศึกษาหาวิชาความรู้เอาไว้มากๆ ให้ทำบุญบริจาคทานไว้ และขยันขันแข็งในการงานที่สุจริตชอบธรรม เพื่อสร้างฐานะ สร้างความเจริญแก่ชีวิต การกรทะทุกอย่าง ควรให้เป็นไปในทางที่ชอบและเป็นประโยชน์แก่ตน

อธิบายศัพท์ เฮียนฮ่ำ คือ เล่าเรียน
ฮู้ คือ รู้
การเหย้า คือ การบ้านการเรือน

“ทานศีลคือแว่นแก้ว คณิงเบิ่งบุญคุณ แท้นอ
กำจัดเศิกภายใน อย่าให้มีมาได้
ไลปาปังเว้น เวรังให้หนีห่าง เจ้าเอย”[๑๑๘]

ความหมาย ทานและศีล เปรียบเหมือนกระจกส่องให้เห็นสิ่งที่เป็นบุญกุศล และทานศีลนี้เองที่สามารถกำจัดข้าศึกภายในคือกิเลสและความชั่วร้ายทั้งหลาย ทำให้หลีกหนีบาปไปได้

อธิบายศัพท์ คณิงเบิ่ง คือ ใคร่ครวญดู
เศิก คือ ข้าศึก
ไล คือ ละเว้น,หลีกหนี

“บุญบาปนี้ เป็นคู่คือเงา
เงานั้นไปตามเฮา ซู่วันบ่มีเว้น
คันว่า เฮาพาเล่น พามันเต้นแล่น

---

[๑๑๖] สวรรค์บ้าน**นา, ผญาว่าด้วยบุญ,** ไม่ระบุวันเดือนปีที่ลงเวบไซค์,
< sawanbanna.bizhat.com/phaya/phaya003.htm >(25/July/2015)

[๑๑๗] **เรื่องเดียวกัน,**

[๑๑๘] **เรื่องเดียวกัน,**

พามัน แอะแอ่นฟ้อน เงานั้นก็แอ่นนำ
คันเฮา นั่งย่องย่อ เงาก็นั่งลงตาม
ยามเฮา เอนหลังนอน ก็อ่อนลงนอนด้วย
คันเฮา โตนลงห้วย ภูผาหลายหลั่น
ขึ้นต้นไม้ ผาล้านด่านเขา
เงาก็ ติดตามเกี้ยว เกาะเกี่ยวพันธนัง
บ่ได้ มียามเหิน ห่างไกลกันได้
อันนี้ ฉันใด๋แท้ ทั้งสองบุญบาป
มันหาก ติดต่อกัน ตามส้นผู้ทำ”[๑๑๙]

ความหมาย บุญบาปก็เหมือนเงาที่ติดตามบุคคลไปอยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าจะอยู่ที่ไหนก็ตาม บุญบาปที่ใครทำก็เป็นของบุคคลนั้น จะติดสอยห้อยตามไปไม่ว่าจะในชาติหรือชาติหน้า ไม่ว่าจะไปเกิดในภพไหนเป็นอะไรก็ตาม

อธิบายศัพท์ แอะแอ่น คือ จังหวะท่าทางเคลื่อนไหวไปมาของการฟ้อนรำ
แอ่นนำ คือ โอนเอนไปตาม
โตน คือ กระโจน,กระโดดลง
เหิน คือ ห่าง

“บุญบ่ฮอดยอดบ่เกี้ยว แสนสิฝั่นก็เล่ามาย”

มีความหมายว่า ชายหนุ่มหญิงสาวที่รักกัน แม้จะรักมากปากใดก็ตาม หากไม่มีบุญ (ปุพเพกตปุญญตา) ที่ก่อเกื้อร่วมกันแล้ว ยากจะให้สมความหวังได้ แม้จะพยายามผูกพัน ย่อมมีอันให้เลิกร้างลากันไปในที่สุด

อธิบายศัพท์ บ่ฮอด คือ ไม่ถึง
มาย คือ คลี่ออก
ฝั่น คือ ฟั่น,แนบสนิท

“บุญหัวเจ้าได้ขี่ช้าง ข้อยสิขี่แมวขับ
บาดห่าบุญแมวมี สิใหญ่สูงเพียงช้าง”[๑๒๐]

มีความหมายว่า บุญของคนย่อมมีมากน้อยต่างกัน แล้วแต่การกระทำของบุคคลนั้นๆ และผลบุญที่ให้ย่อมไม่เท่ากัน ทำนองว่าบุญใครบุญมัน แต่คนก็ยังมีความหวังได้ว่ามารถสร้างบุญกุศลให้เท่าหรือมากกว่ากันได้

อธิบายศัพท์ บาดห่า คือ หากแม้นว่า,บางที

“บุญหัวได้ขามะเฮ็ง สิแบกแล่น
หน้าแค่งเป็นเอกน้อย สิเอาไม้สอดคอน”[๑๒๑]

---

[๑๑๙] **เรื่องเดียวกัน,**

[๑๒๐] **เรื่องเดียวกัน,**

มีความหมายว่า คนเราย่อมแล้วแต่บุญนำกรรมแต่ง บุญส่งให้แค่ไหนก็ได้เท่านั้น แม้จะมีสิ่งดีๆ ให้เลือก บางครั้งก็เลือกสิ่งอื่นๆที่ไม่ดี (ตนเองคิดว่าดี) เพราะบุญผลักดันให้เช่นนั้น ทำนองว่าวาสนาได้แค่นั้น

อธิบายศัพท์ ขามะเฮ็ง คือ ขาเป็นโรคเปื่อย
หน้าแค่ง คือ แข้ง
แอกน้อย คือ แอก

“อันเจ้าทำบุญสร้าง ศีลทานตักบาตร มานั้น
ให้เจ้าหมายหยาดน้ำ อุทิศส่วนกองกุศล
ถวายกองบุญ พระยอดเมืองเป็นเจ้า
ขอให้พระเสถียรหมั้น คองเมืองตุ้มไพร่
ขอให้ยศใหญ่กว้าง เศิกบ้านกระเดื่องแดน”[๑๒๒]

มีความหมายว่า ไพร่ฟ้าประชาราษฎร์ เมื่อทำบุญทำทาน จงอุทิศส่วนกุศลผลบุญไปให้พระราชาผู้เป็นเจ้าจอมเมือง ขอให้พระองค์ทรงพระเกษมสำราญมีพระชนมายุยิ่งยืนนาน เพื่อปกครองไพร่ฟ้าประชาชนให้มีความสุขและเป็นที่ยำเกรงของข้าศึกศัตรู

อธิบายศัพท์ พระยอดเมือง คือ จอมเมือง,พระเจ้าแผ่นดิน
ตุ้ม คือ ปกครองป้องภัย
กระเดื่อง คือ สะทกสะท้าน

“คันว่าสมคบด้วย คนบุญนักปราชญ์
เป็นดั่งจันทน์และคู้ ตองกล้วยห่อฮิง
คันประสบพบพ้อ คนบุญนักปราชญ์
นับมือใสส่องแจ้ง ทางเศร้าบ่มี”[๑๒๓]

มีความหมายว่า นักปราชญ์ผู้มีบุญ ย่อมมีชื่อเสียงดีงามขจรไปไกล ใครคบด้วย ก็ย่อมมีความเจริญรุ่งเรืองไปด้วย ไม่มีทางตกต่ำเศร้าหมอง มิเพียงแต่คบเท่านั้น แม้การได้พบเห็นก็ถือว่าเป็นมงคลแล้ว เพราะนักปราชญ์คนบุญ ย่อมแนะนำแต่ในทางที่ดีงาม เหมือนจันทน์และพันธุ์ไม้ มีกลิ่นหอม ย่อมทำให้สิ่งที่ห่อหุ้มพลอยหอมไปด้วย

อธิบายศัพท์ คู้ คือ พันธุ์ไม้หอมชนิดหนึ่งคู่กับจันทน์
พ้อ คือ พบ,เห็น

“เกิดเป็นคนอย่าได้คร้าน ให้สอนง่ายอย่านอนเว็น
สันดานทางบุญให้ คอยเฮียนแปงสร้าง
แปงกองบุญไว้ ทานไปอย่าได้ขาด จริงเทอญ”[๑๒๔]

---

[๑๒๑] **เรื่องเดียวกัน,**

[๑๒๒] **เรื่องเดียวกัน,**

[๑๒๓] **เรื่องเดียวกัน,**

มีความหมายว่า เกิดเป็นคนอย่าได้เกียจคร้าน ควรเป็นคนว่านอนสอนง่ายไม่ควรหัดนอนกลางวัน ให้รีบประกอบสิ่งที่เป็นบุญกุศลด้วยการให้ทาน เป็นต้น ไม่ให้ขาด

อธิบายศัพท์ นอนเว็น คือ นอนกลางวัน
แปง คือ กระทำ,สร้าง

“หลอนว่าไปคาค้าง ดงขวางหลงป่า บ่ฮู้
อึดอยากฮ้าย หิวข้าวมอดชีวัง บ่ฮู้
ให้ค่อยทำบุญสร้าง ทานไปอย่าให้ขาด
ผายหยาดน้ำ นำข้อมูลส่งบุญ พี่เน้อ”[๑๒๕]

มีความหมายว่า หากแม้นว่าพี่ไปอดอยากตายในป่า น้องอยู่หลังก้ให้ทำบุญให้ทานกรวดน้ำไปให้บ้าง ผลบุญจะสนองให้ได้รับความสุขบ้าง

อธิบายศัพท์ อึดอยาก คือ อดอยาก
หยาดน้ำ คือ กรวดน้ำ

“อันหนึ่ง มีของล้น เงินคำทานทอด
ก็จิ่งได้บังเกิด บุญค้ำส่งเถิด เจ้าเอย
ของนอกเนื้อ ทานทอดในธรรม
จึงจักเป็นกองบุญ ชาติสิมาภายหน้า
อันหนึ่ง ทงศีลมั่น ภาวนาเช้าค่ำ
ก็จักเป็นเหตุให้ หอมเกื้อยืดยาว
ฝูงนี้เป็น บุญกุศลน้าวส่ง”[๑๒๖]

มีความหมายว่า มีทรัพย์สินมั่งคั่งสมบูรณ์ ควรจะทำบุญให้ทานในพระศาสนาจึงจะเกิดบุญกุศลเกื้อหนุนให้มีความสุขทั้งชาตินี้และชาติหน้า บุญกุศลที่จะเกิดส่วนหนึ่งนอกจากนี้ คือ การได้รักษาศีล เจริญภาวนาอยู่สม่ำเสมอ เหล่านี้ จะเป็นผลส่งให้มีความสุข ความเจริญ

อธิบายศัพท์ ทง คือ ทรง
หอม คือ เก็บ,รักษา

“ทั้งหลาย พากันเอาใจสร้าง กองบุญทานทอด ไปเทอด
บุญจักซักจ่องน้าว ตนเจ้าสิผ่องใส
อย่ามัวเมากินเหล้า กองบุญตั้งต่อ
ไปกินทานบ่ได้ มัวเหล้าบ่เบิ่งบุญ ดังนั้น
จักเกิดความเดือดร้อน จิบหายใหญ่ภายลุน แท้ดาย”[๑๒๗]

---

[๑๒๔] **เรื่องเดียวกัน,**

[๑๒๕] **เรื่องเดียวกัน,**

[๑๒๖] **เรื่องเดียวกัน,**

มีความหมายว่า จงตั้งใจเอาใจใส่ต่อการทำบุญกุศล ผลบุญจะนำไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองในชีวิต ไม่ควรมัวเมาอยู่กับการเสพสุรา จะเป็นเหตุให้ทำบุญทำทานไม่ได้ ถ้าเป็นดังนั้น ภายหลังก็จักเกิดความเดือดร้อนฉิบหายใหญ่โต

อธิบายศัพท์ จ่องน้าว คือ ชักจูง
มัว คือ ลุ่มหลง
จิบหาย คือ ฉิบหาย
ภายลุน คือ ภายหลัง

“อันหนึ่ง จงพากันสร้าง สังฆทานศีลแปด
ทั้งหยาดน้ำ ทานซ้ำซู่วัน
คันว่า ฟังธรรมให้ สองหูตั้งต่อ
ใจอ่อนน้อม บวรเข้าจื่อเอา
จึงจักเป็นผลาให้ นำเทิงเทวโลก
บาดว่า ตายลวดได้ เมืองฟ้าสู่สวรรค์”[๑๒๘]

มีความหมายว่า จงพากันทำสังฆทาน สมาทานศีลแปด พร้อมกรวดน้ำอุทิศกุศล เวลาฟังธรรมก็ตั้งใจฟัง ก็มีจิตใจนอบน้อม และน้อมใจจดจำเอาไปปฏิบัติ ผลบุญเหล่านี้จักนำให้บังเอิญในเทวโลก เมื่อละอัตภาพนี้ไปแล้ว

อธิบายศัพท์ ซู่วัน คือ ทุกวัน
จื่อ คือ จดจำ
ลวด คือ เลย

“อันหนึ่ง ยามมหาชาติตั้ง บุญใหญ่คนโฮม
อย่าได้อาวรณ์ตก อ่าวกระสันความหลิ้น
ควรที่หาของไว้ กองบุญตั้งแต่ง ท่านเนอ
ทานเมื่อยังหนุ่มน้อย บุญเจ้าจิ่งแฮง”[๑๒๙]

มีความหมายว่า เมื่อถึงเทศกาลบุญมหาชาติ คนทั้งหลายได้ร่วมชุมนุมเพื่อการทำบุญ ไม่ควรเอาแต่เล่นสนุกไปวันๆ ควรเตรียมการให้ทานกับเขาด้วยเพราะการทำบญแต่ยังหนุ่มแน่นนั้น จะได้กุศลแรงกล้าทีเดียว

อธิบายศัพท์ โฮม คือ รวมกัน
แฮง คือ แรง
หลิ้น คือ เล่น

“ให้อยู่ ต่างมือเฒ่า บายของไปแจก ทานเนอ

---

[๑๒๗] **เรื่องเดียวกัน,**

[๑๒๘] **เรื่องเดียวกัน,**

[๑๒๙] **เรื่องเดียวกัน,**

ให้นั่ง ใกล้ผู้เฒ่า เฮียนฮู้ฮีตคลอง
จึ่งได้ ซื่อว่าใจใสตั้ง โมทนาทานทอด
บุญจิ่งได้ ความฮู้ก็จิ่งมี พ่อแล้ว”[๑๓๐]

มีความหมายว่า อยู่ให้ช่วยเหลือคนเฒ่าคนแก่ ช่วยจับช่วยถือสิ่งของแจกจ่ายให้ทาน และนั่งใกล้เพื่อเรียนรู้จารีตประเพณี จึงจะได้ชื่อว่าตั้งใจทำบุญให้ทาน ซึ่งจะได้ทั้งบุญและความรู้

อธิบายศัพท์ ต่าง คือ แทน
บาย คือ จับ,ถือ

“กายใจให้ ทำบุญได้ทุกเมื่อ
บัวระบัติคำพระเจ้า แลงเช้าได้ส่วนบุญ
คือธรรมทานนั้น แก้วประเสริฐกองบุญ
บัวระบัติศีลธรรม อย่าได้มีทางเว้น
เฮือนซานสร้าง ทางดีแวนประเสริฐ
สัมมาทิฏฐิจื่อไว้ แลงเช้าหมั่นคณิง”[๑๓๑]

มีความหมายว่า การทำบุญทั้งกายและทางใจนั้น ทำได้ทุกโอกาสด้วยการปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า โดยการให้ทานรักษาศีลไม่ขาดการสร้างสัมมาทิฏฐิให้เกิดขึ้นแก่คนเหล่านี้ จักเป็นบุญกุศลที่สูงส่งยิ่งนัก

อธิบายศัพท์ บัวระบัติ คือ ปฏิบัติ
แวนประเสริฐ คือ ประเสริฐยิ่งนัก
แลง คือ เย็น,ค่ำ

“ใจอย่าโลโภล้น ปองเอาของท่าน
ของพระสังฆเจ้า อย่าปองได้ลักเอา
ให้หวังประโยชน์แท้ ตั้งต่อของทาน
บุญจักตามสนอง ให้นั่งคองเมืองบ้าน”[๑๓๒]

มีความหมายว่า ไม่ควรคิดโลภอยากได้ของคนอื่น แม้แต่ของสงฆ์ ควรใฝ่ในเรื่องการทำบุญ เพราะผลแห่งบุญกุศลจะส่งให้มีความสุขความเจริญ เป็นผู้นำของบ้านเมือง

อธิบายศัพท์ ปอง คือ มุ่ง,จ้อง
ตั้งต่อ คือ เอาใจจดจ่อ

“ใจหากใสเสียแล้ว ภายลุนอย่าได้จ่ม
ของหากทานขาดแล้ว ประสงค์ตั้งต่อบุญ พอเนอ
ให้ค่อยโฮมของไว้ ทานไปอย่าได้ขาด

---

[๑๓๐] **เรื่องเดียวกัน,**

[๑๓๑] **เรื่องเดียวกัน,**

[๑๓๒] **เรื่องเดียวกัน,**

อันที่จูงขึ้นฟ้า มีแท้แต่บุญ นั้นแล้ว”[๑๓๓]

ความหมาย เมื่อมีจิตศรัทธาทำบุญไปแล้ว อย่าคิดเสียดายภายหลัง เพราะที่ทำไปนั้นก็ด้วยมุ่งหวังผลบุญ ควรพยายามสั่งสมสมบุญไปเรื่อยๆ เพราะบุญเท่านั้นที่จะนำให้บังเกิดในสวรรค์ได้

อธิบายศัพท์ ใส คือ เลื่อมใส

จ่ม คือ บ่น

“อันว่าทำบุญสร้าง บุญใดก็ตามช่าง
ใจให้ใสยิ่งแก้ว ผัดแล้วส่งเบิ่งเงา นั้นถ่อน
คันหากเห็นเงาแล้ว บ่ขาวดีเกลี้ยงปอด
จงได้ผัดใหม่ให้ ขาวแจ้งยิ่งกว่าจันทร์
ใจบ่ใสยิ่งแก้ว บุญสิได้บ่หลาย พี่เอย”[๑๓๔]

มีความหมายว่า ทำบุญใดๆ ก็ตามควรทำจิตใจให้ผ่องใส ถ้าจิตใจไม่ผ่องใสควรทำให้ผ่องใสยินดีเสียก่อน ถ้าไม่เช่นนั้น ผลบุญจะได้ไม่มากไม่เต็มส่วน ควรทำจิตให้ใสสะอาดเหมือนกระจกส่องหน้าที่ทำความสะอาดดีแล้ว ถ้ายังไม่สะอาดก็ควรทำให้สะอาดยิ่งๆขึ้น

อธิบายศัพท์ ผัด คือ ถูให้เกลี้ยง,ขัดให้ใส

สรุปความว่า หลักคำสอนเรื่องทานในพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในผญาอีสานนั้น เป็นหลักธรรมที่เป็นที่ตั้งแห่งการสงเคราะห์กัน เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจกัน หมายถึง หลักการครองใจคน หลักยึดเหนี่ยวใจกันไว้ วิธีทำให้คนรัก หลักสังคมสงเคราะห์ ซึ่งเป็นเครื่องประสานใจและเหนี่ยวรั้งใจคนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ และทำให้อยู่กันด้วยความรักความปรารถนาดีต่อกัน เหมือนลิ่มสลักรถที่ตรึงตัวรถไว้มิให้ชิ้นส่วนกระจายไป ทำให้รถแล่นไปได้ตามที่ต้องการ เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของผู้อื่น ผูกไมตรี เอื้อเฟื้อ เกื้อกูล หรือเป็นหลักการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน

๓.๖ สรุป

จากการศึกษาสรุปได้ว่า **ผญา** แปลว่า ปัญญาหรือความรอบรู้ ความเป็นมาของผญา ไม่มีกลักฐานที่แสดงไว้ชัดเจน เป็นแต่เพียงคำบอกเล่าที่ได้ยินสืบต่อกันมาเท่านั้น แต่ถึงอย่างไรก็แล้วแต่ ถึงแม้ว่า ผญาจะมีหลักฐานความเป็นมาไม่ชัดเจนนัก แต่จากการแบ่งประเภทของผญาพอจะทราบได้ว่า ผญามีความเป็นมาจากวิถีการดำเนินชีวิตของคนอีสาน และถูกถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น จนกลายเป็นแบบแผนในการประพฤติปฏิบัติ ดังที่ปรากฏในปัจจุบัน เหตุเกิดของผญานั้นมีหลายสาเหตุ ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหรือเหตุปัจจัย จากการสันนิษฐานที่มาของการเกิดขึ้นของผญา จะเห็นว่าผญานั้นมีความหมายต่อชาวอีสาน ไม่ว่าชาวอีสานอาศัยอยู่สถานที่ใด เมื่อมีกิจกรรมใด ๆ ร่วมกัน หรือสนทนากันในกลุ่ม จะมีการกล่าว ผญาสอดแทรกขึ้นมาเสมอ

---

[๑๓๓] **เรื่องเดียวกัน,**

[๑๓๔] **เรื่องเดียวกัน,**

บทผญานั้นได้สอดแทรกอยู่กับวิถีชีวิตของคนอีสาน และถือได้ว่าเป็นมรดกทางภูมิปัญญาอันล้ำค่า อันแสดงให้เห็นถึงปฏิภาณไหวพริบของผู้พูด แบ่งออกเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ ๔ ประเภท คือ

๑. ผญาภาษิต คือ ผญาที่เป็นคำเตือน คำแนะนำสั่งสอนให้ประพฤติสิ่งที่ดีงาม และหลีกเลี่ยงสิ่งที่ไม่ดี

๒. ผญาเกี้ยวหรือผญาเครือ เป็นผญาที่ใช้เจรจาโต้ตอบกัน อาจจะใช้เกี้ยวพาราสีระหว่างหนุ่มสาว ใช้ในการทักทายปราศรัยกัน ใช้แสดงความอาลัย และใช้กล่าวสรรเสริญกัน โดยกล่าวโต้ตอบสลับกันในทันทีทันใด

๓. ผญาอวยพร อาจเป็นบทสั้น ๆ ที่กล่าวให้พรกันธรรมดา หรือยืดยาวที่ใช้อวยพรก็ได้ ทั้งนี้ ผญาอวยพรนี้ อาจจะใช้อวยพรในโอกาสต่างๆ เช่น ในงานแต่งงาน งานประสบความสำเร็จ

๔. ผญาปริศนา คือ บทผญาที่นักปราชญ์ได้คิดขึ้น โดยได้แทรกข้อคิด ปรัชญาและคติชีวิตไว้ในลักษณะคำถามบ้าง เปรียบเทียบบ้าง ซึ่งผู้ฟังจะต้องนำไปขบคิดอีกทอดหนึ่ง จึงจะเข้าใจความหมาย ส่วนมากมักจะแฝงไว้ด้วยข้อคิดเชิงธรรมะ

ส่วนหลักคำสอนเรื่องทานในพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในผญาอีสานนั้น เป็นหลักธรรมที่เป็นที่ตั้งแห่งการสงเคราะห์กัน เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจกัน หมายถึง หลักการครองใจคน หลักยึดเหนี่ยวใจกันไว้ วิธีทำให้คนรัก หลักสังคมสงเคราะห์ ซึ่งเป็นเครื่องประสานใจและเหนี่ยวรั้งใจคนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ และทำให้อยู่กันด้วยความรักความปรารถนาดีต่อกัน เหมือนลิ่มสลักรถที่ตรึงตัวรถไว้มิให้ชิ้นส่วนกระจายไป ทำให้รถแล่นไปได้ตามที่ต้องการ เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของผู้อื่น ผูกไมตรี เอื้อเฟื้อ เกื้อกูล หรือเป็นหลักการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน ซึ่งการให้ทานนั้นเอื้อประโยชน์แก่ผู้ให้และผู้รับ

บทที่ ๔

วิเคราะห์หลักคำสอนเรื่องทานในพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในผญาอีสาน

ในบทนี้จะได้วิเคราะห์หลักคำสอนเรื่องทานในพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในผญาอีสาน โดยผู้วิจัยได้ยึดเอาประโยชน์จากหลักคำสอนมาเป็นกรอบในการวิเคราะห์ และสรุปเป็นความสำคัญ ซึ่งทานนั้นเป็นหลักจริยธรรมเบื้องต้น ที่สนับสนุนคุณธรรมอื่นๆให้เจริญงอกงามยิ่งๆขึ้นไป เพื่อชีวิตและสังคมที่ดีงามตามหลักพระพุทธศาสนา

ผญา เป็นอีกรูปแบบหนึ่งของหลักคำสอน ที่มีการนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกลมกลืนกับวิถีการดำเนินชีวิตของชาวอีสาน ดังจะมีการวิเคราะห์ต่อไปนี้

๔.๑ วิเคราะห์ประโยชน์ของทาน

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาหลักคำสอนเรื่องทานในพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในผญาอีสานนั้น ซึ่งเป็นหลักเบื้องต้นในการทำกุศล ก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งต่อตัวเองและสังคมส่วนรวม โดยได้นำเอาบทผญาบางบทมาวิเคราะห์ถึงประโยชน์ของหลักคำสอน ตามลำดับดังนี้

บทผญา

“บุญเฮาหลายจั่งได้เกิด เป็นมนุษย์หรือคน
แม่นสิจนหรือทุกข์ สำใดกะยังมีเสื่อผ่า
มีปัญญาพอได้สร่าง เฮือนซานบ้านซ่อง
มีพ่อแม่พี่น้อง ลูงป้าได้เพิงพา
มีวัดวาได้เพิงฮ้อน สอนใจยามว้าวุ่น
ได้ทำบุญสืบส่าง ถางทางขึ้นสู่สวรรค์
มื้อนี้นั้น วัดมีงานบุญผ้าป่า
ฮวมศรัทธาพี่น้อง กินทานส่างส่วนกุศล
ฮวมผลบุญเอาไว้ เทือตายเกิดชาติใหม่
พอได้ซูซอยให่ ไปเกิดพ้อหม่องดี
คันอยากมีเป็นได้ ให่ตั้งต่อทำบุญ
คุณความดี ให่รักษาคงมั่น
การกุศลสร้าง ศีลทานให่หมั่นแก่น
วางแผนไว้ล่วงหน้า ทำให่ได้ดังแผน
มาฮอดแดนบุญแล้ว เฉยเลยมันบ่แม่น
บาดที่กลับฮอดบ้าน จังคึดพ้อบ่ได้บุญ
เชิญคุณลูงคุณป้า อาวอาทุกทุกท่าน
มาทำทานสืบสร้าง เป็นทุนไว้ก่อนตาย
วางแผนการณ์เอาไว้ สิไปเกิดเป็นหยัง
ยามเฮายังบ่ตาย อย่าลืมตนว่ายังน้อย

กรรมเวรคอยจอบเจ้า เฝ้าแยงทุกเช้าค่ำ
กรรมบ่เคยละเว้น บ่เห็นหน้าแก่ผู้ใด
คันเฮาทำบุญไว้ แม่นกรรมไล่นำหลัง
บุญสิค่อยนำทาง ให่ห่างไกลกรรมได้
คือดังมอเตอร์ไซด์ได้ น้ำมันดีขี่ง่าย
หมาหุ่มไล่บ่ต้องย้าน มันไล่ได้กะบ่ทัน
อานิสงส์ทานนั้น คือให่ฮ่างให้มี
อานิสงส์ของศีล คือให่ดีงามพร้อม
หลอมรวมเข่า เป็นฮ่างมีสวยหร่อ
คันไผอยากพบพ้อ ทานศีลนั้นให่หมั่นทำ พี่น้องเอย

จากผญาบทนี้ได้แสดงให้เห็นถึงประโยชน์ในหลายๆด้าน ซึ่งจะได้นำมาวิเคราะห์ประโยชน์ในด้านต่างๆ ดังนี้

๔.๑.๑. ประโยชน์ส่วนตน

เนื่องจากทานเป็นบันไดก้าวแรกในการที่จะก้าวไปสู่จุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา เป็นกุศลที่ทำได้ง่าย เป็นการชำระกิเลศเครื่องเศร้าหมองที่อยู่ภายในจิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งกิเลสที่เป็นความตระหนี่ถี่เหนียว ซึ่งประโยชน์ส่วนตนนี้ แบ่งออกเป็น ๓ ระดับ คือ

๑.) ทิฏฐธัมมิกัตถะประโยชน์ คือ ประโยชน์ที่พึงจะได้ในอัตภาพนี้หรือในชาตินี้ ได้แก่ ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข หรือที่เรียกว่า มนุษย์สมบัติ เพราะเป็นสิ่งที่เกื้อกูลชีวิตเราในโลกปัจจุบัน ซึ่งผลของทานนั้นมีส่วนเป็นอย่างยิ่งที่จะอำนวยประโยชน์เหล่านี้ให้เกิดขึ้น อีกทั้งประโยชน์ในชาตินี้ต้องอาศัยธรรม ๔ ประการ คือ

๑. อุฏฐานสัมปทา คือ ความเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยความขยัน หมั่นหาทรัพย์ประกอบอาชีพที่สุจริต

๒. อารักขสัมปทา คือ ความเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยการรักษาทรัพย์ที่หามาได้

๓. กัลยาณมิตตตา คือ ความเป็นผู้มีมิตรที่ดีงาม

๔. สมชีวิตา คือ การเลี้ยงชีวิตตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่หาได้

ซึ่งบทผญาดังกล่าวนี้ได้แสดงให้เห็นถึงประโยชน์ในปัจจุบันของทาน ดังข้อความที่ว่า **“อานิสงส์ทานนั้น คือให่ฮ่างให้มี”**

๒.) สัมปรายิกัตถะประโยชน์ คือประโยชน์ในโลกหน้า หมายถึงเสบียงชีวิต เพราะชีวิตเราต้องเดินทางอีกไกลในชาติหน้า ในภพหน้า ได้แก่ การเสวยความสุขอันประณีตจากรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส หรือเครื่องบันเทิงใจหลายๆอย่างอันเป็นทิพย์บนสวรรค์ ที่เรียกว่า สวรรค์สมบัติ ประโยชน์ในชาติหน้า ต้องอาศัยธรรม ๔ ประการ คือ

๑. สัทธาสัมปทา คือ ถึงพร้อมด้วยความเชื่อ เชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ เช่นเชื่อเรื่องกรรม เชื่อผลของกรรม เชื่อความตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

๒. สีลสัมปทา คือ ถึงพร้อมด้วยศีล เพราะศีลคืออาภรณ์ประดับร่างกาย หน้าตาวรรณะ ผิวพรรณดี ไม่ทุพพลภาพ ถ้าเป็นคฤหัสถ์ ก็รักษากายวาจาให้เรียบร้อย ประพฤติอยู่ในคลองธรรม ถ้าเป็นภิกษุก็สำรวมในพระปาฏิโมกข์ มีมารยาทดีงาม เป็นต้น

๓. จาคสัมปทา คือ ถึงพร้อมด้วยการเสียสละ เสียสละทรัพย์สมบัติและสละกิเลสได้ สละทั้งสมบัติภายนอกและของไม่ดีภายในออกไป จาคะหมายถึงการสละ เช่น ทำบุญที่ไม่ได้เจือไปด้วยกิเลส ทำบุญที่ประกอบไปด้วยปัญญา

๔. ปัญญาสัมปทา คือ ถึงพร้อมด้วยปัญญา ถึงต้องรู้ว่าอะไรคือธรรม อะไรคืออธรรม อะไรคือดี อะไรคือชั่ว รู้จักบาป บุญ คุณ โทษ ประโยชน์ มิใช่ประโยชน์ และเข้าใจชีวิตนี้ตามความเป็นจริง

ในส่วนของ สัมปรายิกัตถะประโยชน์ คือประโยชน์ในโลกหน้า ก็ได้กล่าวไว้เช่นกัน ดังความตอนหนึ่งว่า “**ได้ทำบุญสืบส่าง ถางทางขึ้นสู่สวรรค์**”

๓.) ปรมัตถประโยชน์ คือประโยชน์อย่างยิ่ง ไม่มีอะไรในโลกนี้จะยิ่งไปกว่าประโยชน์นี้แล้ว หมายถึง ยิ่งกว่าโลก ยิ่งกว่าโลกหน้า หาสิ่งใดเทียมไม่ได้ หรือบางทีเรียกว่าประโยชน์เหนือโลก เป็นสมบัตินอกโลกที่ไม่มีในโลกนี้ ได้แก่ นิพพานสมบัติ อันเป็นบรมสุข

ส่วน ปรมัตถประโยชน์ คือประโยชน์อย่างยิ่ง ซึ่งจะต้องอาศัย ทานและศีลเป็นพื้นฐาน จึงจะสามารถบรรลุถึงประโยชน์อย่างยิ่งได้ ดังข้อความตอนหนึ่งว่า “**บุญสิค่อยนำทาง ให่ห่างไกลกรรมได้**”

ประโยชน์ ๓[๒๐๙] ระดับที่กล่าวมาแล้วต้องประกอบไปด้วย **ปธาน**[๒๑๐] ความเพียร, ความเพียรชอบ ที่เป็นสัมมาวายามะ มี ๔ อย่าง คือ

๑. สังวรปธาน เพียรระวังบาปอกุศลที่ยังไม่เกิด มิให้เกิดขึ้น

๒. ปหานปธาน เพียรละบาปอกุศลที่เกิดขึ้นแล้ว

๓. ภาวนาปธาน เพียรเจริญทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น

๔. อนุรักขนาปธาน เพียรรักษากุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วไม่ให้เสื่อมไปและให้เพิ่มไพบูลย์

ประโยชน์ส่วนตนดังที่กล่าวมาแล้วดังพระบาลี ว่า

ททำ ปิโย โหติ ภชนฺติ นำ พหู
กิตฺตึ จ ปปฺโปติ ยสฺสส วฑฺฒติ
อมงฺกุภูโต ปริสำ วิคาหติ
วิสารโท โหติ นโร อมจฺฉรี.
ตสฺมาหิ ทานานิ ททนฺติ ปณฺฑิตา
วิเนยฺย มจฺเฉรมลำ สุเขสิโน
เต ทีฆรตฺตำ ติทิเว ปติฏฺฐิตา
เทวานำ สหพฺยคฺตา รมนฺติ เต.
กตาวกาสา กตกุสลา อิโต จุตา
สยมฺปภา อนุวิจรนฺติ นนฺทเน
เต ตตฺถ นนฺทนฺติ รมนฺติ โมทเร
สมปฺปิตา กามคุเรหิ ปญฺจหิ.

---

[๒๐๙] **ขุ.ม**. ๒๙/๒๙๒/๒๐๕

[๒๑๐] **อง.จตุกฺก.** ๒๑/๖๙/๙๖

กตฺวาน วากยํ อสิตสฺส ตาทิโน
รมนฺติ สคฺเค สุคตสฺส สาวกาติ.[๒๑๑]
“ นรชนผู้ไม่ตระหนี่ให้ทาน ย่อมเป็นที่รักของชนเป็นอันมาก ชนเป็นอันมากย่อมคบหานรชนนั้น นรชนนั้นย่อมได้เกียรติมียศเจริญ เป็นผู้ไม่เก้อเขิน แกล้วกล้าเข้าสู่ที่ประชุมชน เพราะเหตุผลนี้แล บัณฑิตผู้หวังสุข จงขจัดมลทิน คือ ความตระหนี่แล้วให้ทาน บัณฑิตเหล่านั้นย่อมประดิษฐานในไตรทิพย์ ถึงความเป็นสหายของเทวดา ร่าเริงอยู่ตลอดกาลนาน บัณฑิตเหล่านั้นได้ทำสิ่งที่มุ่งหวัง ได้ทำกุศลแล้ว จุติจากโลกนี้แล้ว ย่อมมีรัศมีเปล่งปลั่ง เที่ยวชมไปในอุทยานชื่อนันทนวัน ย่อมเพียบพร้อมไปด้วยกามคุณ ๕ เพลิดเพลินรื่นเริงบันเทิงใจอยู่ในนันทนวัน สาวกทั้งปวงของพระสุคตไม่มีกิเลส ผู้คงที่ ทำตามพระดำรัสของพระองค์แล้ว ย่อมร่าเริงทุกเมื่อ.”

๔.๑.๒. ประโยชน์ต่อสังคม

ในการแสวงหาวัตถุ เช่นปัจจัย ๔ นั้น มนุษย์มีโอกาส มีกำลัง มีสติปัญญาความสามารถไม่เท่ากัน เมื่อต่างคนต่างมุ่งแต่จะหาจะได้จะเอาคนที่มีโอกาสมีกำลังมีความสามารถมากกว่า ก็จะได้เปรียบ กอบโกยเอามาให้แก่ตน ตลอดจนข่มเหง รังแกครอบงำผู้อื่น ส่วนคนที่ด้อยโอกาสด้อยกำลังด้อยความสามารถ ก็จะขาดแคลนอดอยากแร้นแค้น มีความทุกข์มากและก็ต้องคอยหาทางแอบแฝงแย่งชิงเอาจากคนที่มีมากกว่า และคนที่มั่งมีนั้น ก็หาเป็นสุขได้จริงไม่ เมื่อมองโดยรวม ก็คือเป็นสังคมแห่งการเบียดเบียน

ด้วยเหตุนี้ นอกจากจะต้องมีการจัดตั้งวางระบบระเบียบในการอยู่ร่วมและสัมพันธ์กันไม่ให้คนละเมิดต่อกัน ด้วยกฎหมาย ข้อบังคับ หรือกติกาต่างๆ คือวินัยในขั้นของศีลแล้ว สิ่งที่เป็นพื้นฐานยิ่งกว่านั้น ก็คือ การปฏิบัติต่อวัตถุ เช่นปัจจัย ๔ นั้นเอง ให้เป็นเครื่องเกื้อหนุนความอยู่ดีร่วมกัน แทนที่จะให้วัตถุกลายเป็นเหตุแห่งการเบียดเบียนกัน ดังนั้น **“ทาน”** จึงเข้ามาทำหน้าที่นี้ เพื่อให้มีการแบ่งปันวัตถุแก่กัน ช่วยให้ผู้ด้อยโอกาสด้อยกำลังด้อยความสามารถ ก็เป็นอยู่ได้ และผู้มั่งมีก็อยู่เป็นสุขไม่ต้องหวาดระแวง ทำให้สังคมร่มเย็น มีสันติสุข

จากที่กล่าวมาแล้ว อำนวยประโยชน์ที่มองเห็นได้เป็นรูปธรรมดังต่อไปดังนี้

๑. ช่วยให้บุคคลดำรงตนอยู่ได้ในสังคมด้วยความสุข

๒. เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจ สมานไมตรีระหว่างกัน

๓. เป็นเครื่องส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ให้มีความเคารพนับถือกันตามสมควรแก่ฐานะ

๔. เป็นเครื่องประสานองค์ประกอบต่างๆ ของสังคมให้คงรูปอยู่และดำเนินไปได้ด้วยดี

๕. ช่วยส่งเสริมศีลธรรมและป้องกันความประพฤติเสื่อมเสียในสังคม

---

[๒๑๑] **องฺ.ปญฺจก.** ๒๒/๓๔/๓๔.

จากบทผญาดังกล่าว เป็นการแสดงให้เห็นถึงการรวมกลุ่มกันของคนในสังคมเพื่อทำกิจกรรมร่วม ดังความตอนหนึ่งว่า “**ฮวมศรัทธาพี่น้อง กินทานส่างส่วนกุศล**”

๔.๑.๓. ประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนา เป็นมรดกอันล้ำค่าของชาวพุทธเรา เพราะว่าพระพุทธศาสนานั้น เป็นคำสอนที่เป็นจริง ถูกต้อง ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริง ที่เรียกว่า สัจจะธรรม เป็นแสงสว่างนำทางให้ผู้ที่ยังมืดบอด ได้รู้จักเรื่องผิด ถูก ดี ชั่ว เรื่องบาป เรื่องบุญ เรื่องนรก เรื่องสวรรค์ เป็นเครื่องนำพาไปสู่ทิศทางที่ดี ที่งาม มีแต่ความผาสุก ความเจริญรุ่งเรือง ชาวพุทธทุกคน จึงสำนึกในคุณค่า ของพระพุทธศาสนา และได้ถ่ายทอด สืบทอดพระพุทธศาสนา มาเป็นเวลา ๒,๐๐๐ กว่าปีแล้ว การที่พุทธศาสนามีอายุยืนยาวมาได้ขนาดนี้ เป็นเพราะว่าพระบรมศาสดา คือ พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น ได้ทรงวางแนวทาง สำหรับการถ่ายทอด สืบทอด ไว้เป็นอย่างดียิ่ง โดยมีพระอริยสาวกทั้งหลาย พุทธบริษัทสี่ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา และพุทธศาสนิกชนทั่วไปได้ยึดถือเป็นแนวทาง นำมาประพฤติปฏิบัติ มาถ่ายทอด พระธรรมคำสั่งสอนอันประเสริฐ จากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง

บุคคลผู้ศรัทธาในพระพุทธศาสนา ย่อมเห็นประโยชน์ของหลักธรรมคำสอน และน้อมนำมาประพฤติปฏิบัติ เร่งขวนขวยในการสั่งสมคุณงามความดี สร้างบุญบารมี บำเพ็ญบุญกุศล โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การทำบุญให้ทาน ซึ่งพระสงฆ์ผู้สืบทอดอายุพระพุทธศาสนา จะสามารถดำรงสมณสารูปอยู่ได้ ก็ด้วยอาศัยปัจจัย ๔ ในการดำรงชีวิต ซึ่งเกิดจากแรงศรัทธาของพุทธศาสนิกชนที่ได้เสียสละสิ่งของต่างๆ อันเป็นเครื่องดำรงอยู่ เพื่อให้สามารถปฏิบัติศาสนกิจได้ตามฐานานุรูป เป็นเหตุให้พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรือง มั่นคง สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งตรงกันข้าม หากบุคคลไม่ทำบุญให้ทาน พระสงฆ์ไม่ได้รับการบำรุงด้วยปัจจัย ๔ แล้ว ก็จะไม่มีกำลังในการทำหน้าที่สืบทอดพระพุทธศาสนา ผู้ที่จะเข้ามาบวชจรรโลงสืบต่อพระพุทธศาสนาก็จะไม่มี ส่งผลให้พระพุทธศาสนาค่อยเลือนหายไปในที่สุด

จากบทผญาดังกล่าว มีใจความตอนหนึ่งที่บ่งบอกถึงการทำนุบำรุงพระศาสนา วัดวาอาราม ว่า “**มื้อนี้นั้น วัดมีงานบุญผ้าป่า**” ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นว่า ผู้คนมีความศรัทธา คอยอุปถัมภ์ค้ำชูพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง โดยการสละทรัพย์เพื่อร่วมกันเป็นเจ้าภาพกองผ้าป่านำมาพัฒนาวัดให้เจริญยิ่งๆขึ้นไป

๔.๑.๔ ประโยชน์ด้านภาษา

จะเห็นได้ว่า ผญาเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์ของภาษาอีสาน เนื่องจากผญาเป็นบทร้อยกลองของคนอีสาน ดังนั้น ในผญาอีสานส่วนมาก จึงเป็นคำอีสานที่มีลักษณะแตกต่างไปจากภาษาในท้องถิ่นอื่น เช่น คำวิเศษที่ทำให้เห็นภาพและลักษณะที่ชัดเจน เช่นคำว่า “ยาบยาบ” ใช้บ่งบอกถึงลักษณะของของที่มีรัศมีแวววาวระยิบระยับ “อ่องต่อง” ใช้บ่งบอกถึงลักษณะของของที่มีสีสดใส ใหม่เอี่ยม คำนามและคำกิริยาก็มีความหมายแตกต่างไปจากถิ่นอื่น เช่น “แจ” หมายถึง มุม “ปัว” หมายถึง รักษา “เติ่น” หมายถึง เตือน ป่าวร้อง “ต่าว” หมายถึง กลับ “บ่วง” หมายถึง ช้อน ฯลฯ เป็นต้น ซึ่งคำเหล่านี้ไม่ปรากฏในภาษาถิ่นอื่น

ดังนั้น จึงถือได้ว่า ผญา เป็นสื่อถ่ายทอดทางด้านภาษา อีกทั้งยังเป็นการรักษามรดกทางภาษาของชาวอีสานอีกด้วย

๔.๑.๕. ประโยชน์ด้านประเพณี

จากบทผญาในเบื้องต้น จะเห็นได้ว่าชาวอีสานมีการรวมกลุ่มและทำกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งการรวมกลุ่มกันนี้จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีวิธีปฏิบัติให้ไปในทางเดียว จึงได้มีการกำหนดรูปแบบข้อตกลง หรือกติกาการปฏิบัติร่วมกัน ข้อตกลงที่กำหนดขึ้นร่วมกันนี้ กลายเป็นระเบียบแบบแผนในการปฏิบัติ ก่อให้เกิด จารีต ประเพณี มีการกำหนดช่วงเวลาต่างๆที่เรียกว่า “ฮีต”เพื่อประกอบกิจกรรมตามประเพณี ซึ่งในแต่ละประเพณีก็มีการสอดแทรกหลักธรรมคำสอนต่างๆทางพระพุทธศาสนาเข้าไปด้วย เช่น

“เดือนสามค้อย เจ้าหัวคอยปั้นข้าวจี่
เดือนสี่ค้อย คอยเทศน์พระเวสโฮม

มีความหมายว่า พอถึงเดือนสามก็จะมีการทำบุญข้าวจี่ ถึงเดือนสี่ก็จะเป็นบุญพระเวส ชาวบ้านก็จะพากันมาทำบุญให้ทาน ซึ่งหลักคำสอนเรื่องทานนี้ก็จะสอดแทรกอยู่ในกิจกรรมที่ได้ร่วมกันทำ

คำว่า ฮีต จึงถือว่ามีความสำคัญในการดำเนินชีวิตของชาวอีสาน และถือเป็นหลักในการปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธศาสนา มีทั้งหมด ๑๒ ช่วง โดยการนับเวลาทางจันทรคติ และนิยมเรียกกันว่า ฮีต ๑๒ ซึ่งชาวอีสานได้ถือปฏิบัติจากรุ่นสู่รุ่น จนกลายเป็นประเพณี

๔.๑.๖ ประโยชน์ด้านวรรณกรรม

วรรณกรรมมิใช่เป็นแต่เพียงสื่ออย่างเดียว หากสิ่งที่แฝงลึกลงไปในช่องไฟระหว่างตัวอักษรยังสะท้อนให้เห็นถึงความตื้นลึกหนาบางทางภูมิปัญญาของผู้เขียน และลึกลงไปในภูมิปัญญานั้นคือความจริงใจที่ผู้เขียนสะท้อนต่อตัวเองและต่อผู้อ่าน วรรณกรรมจึงเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตมนุษย์ชาติที่เจริญแล้วทุกชาติจะต้องมีวรรณกรรมเป็นของตัวเอง และวรรณกรรมจะมีมากหรือน้อย ดีหรือเลว ก็แล้วแต่ความเจริญงอกงามแห่งจิตใจของชนในชาตินั้นๆ วรรณกรรมเป็นเครื่องชี้ให้รู้ว่าชาติใดมีความเจริญทางด้านวัฒนธรรมสูงแค่ไหน และยุคใดมีความเจริญสูงสุด ยุคใดมีความเสื่อมทรามลง เพราะฉะนั้น วรรณกรรมแต่ละชาติจึงเป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่า ยุคในจิตใจของคนในชาติมีความเจริญความเสื่อมมากน้อยเพียงใด

ด้วยเหตุนี้ วรรณกรรมจึงเป็นเครื่องมือสื่อสารความรู้สึกนึกคิด ถ่ายทอดจินตนาการ และแสดงออกซึ่งศิลปะอันประณีตและงดงาม การศึกษาหรือว่านวรรณกรรมแต่ละเรื่อง ทำให้ผู้อ่านมองเห็นภาพสังคม วัฒนธรรม การเมือง และเศรษฐกิจของยุคสมัย ที่ผู้ประพันธ์ได้ถ่ายทอดผ่านความรู้สึกนึกคิดของตนออกมา รวมทั้งทำให้ผู้อ่านเข้าใจความรู้สึกนึกคิดของผู้คนที่มีต่อสภาพเหตุการณ์เหล่านั้นด้วย

ดังนั้น วรรณกรรมจึงมีความสำคัญต่อมนุษย์แทบทุกด้าน อาจกล่าวได้ว่า สังคมมนุษย์ที่เจริญมีอารยธรรมและเทคโนโลยีในปัจจุบันนี้ ตั้งอยู่บนพื้นฐานของวรรณกรรมทั้งสิ้น วรรณกรรมล้วนมีบทบาทและความสำคัญมามากก็น้อย

จากบทผญาดังกล่าว เป็นวรรณกรรมที่สะท้อนให้เห็นสภาพของสังคม และวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี เพราะประชาชนมีการรวมกลุ่มกันทำกิจกรรม

๔.๒ ความสำคัญ

จากการวิเคราะห์ประโยชน์คำสอนเรื่องทานในพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในผญาอีสาน ทำให้ทราบว่า คำสอนที่ปรากฏในผญามีความสำคัญหลายด้าน ซึ่งผู้วิจัยได้วิเคราะห์แล้ว สรุปความสำคัญได้ดังนี้

๑. เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นอีสาน จะเห็นได้ว่า สิ่งที่ปรากฏในเนื้อหาของบทผญา สะท้อนให้เห็นถึงสภาพของสังคมอีสานได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการประกอบอาชีพ ซึ่งอาชีพหลักคือทำการเกษตร แต่ให้ความสำคัญกับอาชีพราชการมากกว่า ค่านิยมในการเลือกคู่ครอง สิ่งที่ต้องพิจารณาเป็นอันดับแรกคือความขยันหมั่นเพียร เป็นต้น ซึ่งชาวอีสานยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณี โดยเฉพาะยึดตามฮีตสิบสอง และยึดตามศาสนาที่ชาวอีสานนับถือ เป็นการผสมผสานกันระหว่างศาสนาพุทธ พราหมณ์ และผีสางเทวดา

๒. เป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดของคนอีสาน เนื่องจากบทผญาเป็นสื่อที่นำความรู้สึกที่ดี มีเจตนาและความปรารถนาดีจากผู้พูดสู่ผู้ฟัง เช่นผญาภาษิต ผญาอวยพร ซึ่งผู้พูดต้องการให้ผู้ฟังมีความสุขและประสบผลสำเร็จในชีวิต หรือผญาเกี้ยวที่หนุ่มสาวใช้เป็นสื่อในการถ่ายทอดความรู้สึกที่มีต่อกัน เป็นการสร้างความสัมพันธ์และกลายเป็นความรักในที่สุด

๓. เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็น ความเชื่อ และค่านิยมของคนอีสาน ซึ่งชาวอีสานมีความเชื่อเรื่องบาปบุญคุณโทษเป็นอย่างมาก วิถีการดำเนินชีวิตจึงยึดตามศาสนาเป็นส่วนใหญ่

๔. เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นปฏิภาณไหวพริบ และความเฉลียวฉลาดของคนอีสาน บทผญาเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงความรู้ความสารถของผู้พูด ว่ามีภูมิความรู้มากน้อยเพียงใด ซึ่งบางครั้งทำให้ผู้ฟังเกิดความคิด เพิ่มพูนความรู้ เป็นผลให้สติปัญญาแตกฉาน ทั้งทางด้านวิทยาการ ความรู้รอบตัว ความรู้เท่าทันคน ความเห็นอกเห็นใจต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน เป็นการแนะนำหรือชี้แนะแนวทางที่ดี ก่อให้เกิดการพัฒนาองค์ความรู้ต่างๆขึ้น ทำให้ผู้ฟังมีความรู้กว้างขวางขึ้น และสามารถที่จะนำความรู้นั้นมาประยุคใช้ตามวาระหรือโอกาสต่างๆได้อย่างเหมาะสม สร้างทัศนคติให้กว้างขึ้น บางครั้งทำให้ทัศนคติที่เคยผิดพลาดกลับกลายเป็นถูกต้องได้

๕. เป็นเครื่องมือในการอบรมสั่งสอนและการดำเนินชีวิตให้แก่คนรุ่นหลัง ผญาสามารถใช้เป็นสื่อในการโน้มน้าวจิตใจให้สำเร็จในการสื่อสาร เพราะประกอบขึ้นด้วยถ้อยคำที่มีศิลปะ เช่น การใช้เสียงสัมผัสหรือการเปรียบเทียบ ซึ่งก่อให้เกิดผลทางอารมณ์แก่ผู้ฟัง เกิดความซาบซึ้งประทับใจ เกิดความคล้อยตาม ซึ่งนำไปสู่พฤติกรรมของคนในสังคมให้ดำเนินไปสู่ความสงบสุขตามที่สังคมต้องการ

๔.๓ สรุป

จากการวิเคราะห์หลักคำสอนเรื่องทานในพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในผญาอีสาน ในเรื่องประโยชน์ของหลักคำสอน จะเห็นได้ว่ามีประโยชน์ในหลายๆด้าน ทั้งประโยชน์ต่อตนเองและประโยชน์ต่อบุคคลอื่นหรือส่วนรวม ทั้งในด้านศาสนา ขนบธรรมเนียม จารีต ประเพณี ซึ่งเป็น

เครื่องชี้ให้เห็นว่า หลักคำสอนนั้นมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อวิถีการดำเนินชีวิตของคนอีสาน ไม่ว่าจะเป็นด้านการประกอบอาชีพ ด้านการศึกษา ความเชื่อ ค่านิยม ซึ่งได้มีการผสมผสานระหว่างหลักความเชื่อเดิมกับคำสอนทางพระพุทธศาสนาได้อย่างกลมกลืนและลงตัว ทำให้เกิดเป็นเอกลักษณ์ที่โดนเด่นและงดงาม เกิดความสมบูรณ์พร้อมในการดำเนินชีวิตตามหลักคำสอน

บทที่ ๕

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับหลักคำสอนเรื่องทานในพุทธะปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในผญาอีสาน ผู้วิจัยได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการวิจัย ๓ ประการ ดังนี้ ๑. เพื่อศึกษาหลักคำสอนเรื่องทานในพุทธปรัชญาเถรวาท ๒. เพื่อศึกษาทานในพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในผญาอีสาน ๓. เพื่อวิเคราะห์หลักคำสอนเรื่องทานในพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในผญาอีสาน

๕.๑ บทสรุปผล

จากการศึกษาวิเคราะห์เรื่องทานในพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในผญาอีสาน พบว่าเป็นการประยุคใช้หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาให้สอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของคนอีสาน โดยเน้นที่เรื่องของทานเป็นส่วนมาก แม้จะเน้นในเรื่องของทานแต่ยังมีการทำกุศลอื่นๆ ควบคู่กันไปด้วย โดยสรุปก็คือ นอกจากจะเน้นเรื่องของทานแล้ว ก็ยังมีเรื่องของศีลและภาวนาเกี่ยวข้องกันไปด้วย ซึ่งสามารถสรุปได้ ดังนี้

การให้ทานที่ถูกต้อง คือการให้ที่เกิดทั้งบุญและกุศล เป็นการทำความดี เมื่อเป็นความดีแล้วจึงถือว่าเป็นอกาลิโก คือ ไม่ขึ้นอยู่กับกาลเวลา กระทำเมื่อใดก็เป็นบุญกุศลเมื่อนั้น ในเรื่องของการให้ทานที่ให้ผลอันสมบูรณ์นั้น จะต้องคำนึงถึงองค์ประกอบที่สำคัญ คือ บุญเขต ดังที่กล่าวไว้ในคัมภีร์พระไตรปิฎก ขุททกนิกาย เรื่อง ทานสมบัติว่า คือ ความถึงพร้อม ความพรั่งพร้อมสมบูรณ์ ซึ่งทำให้ทานที่ได้ให้ไปแล้วนั้น เป็นทานอันยอดเยี่ยม มีผลมาก ๓ ประการ คือ

๑. เขตสมบัติ คือ บุญเขต หมายถึงปฏิคาหกหรือผู้รับทาน เป็นผู้ประพฤติดี ประกอบด้วยคุณธรรม ปฏิคาหกที่ดีจะต้องมีศีลปราศจากอาสวกิเลสทั้งหลาย หรือปฏิบัติตนให้ปราศจากกิเลส จึงจะได้ชื่อว่าเป็นบุญเขต หรือเป็นที่ควรทำทานแก่ทายก เพื่อให้ได้บุญคือความสุขและได้อานิสงส์สมบูรณ์

พระพุทธศาสนาถือว่า พระสงฆ์เป็นเนื้อนาบุญที่ควรแก่การเพาะปลูกพืชพันธ์ คือ บุญกุศล ในอา-กังเขยยสูตร ได้แสดงเนื้อหาเกี่ยวกับผู้ที่จะเป็นเนื้อนาบุญของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุจะพึงหวังว่า เราบริโภคจีวร บิณฑบาต เสนาสนะและคิลานปัจจัยเภสัชบริขารของเทวดาหรือมนุษย์เหล่าใด สักการะเหล่านั้นของเทวดาและมนุษย์เหล่านั้นพึงมีผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่เถิด ดังนี้ ภิกษุนั้นพึงกระทำให้บริบูรณ์ในศีล หมั่นประกอบธรรมเครื่องระงับจิตของตน ไม่ทำฌานให้เหินห่าง ประกอบด้วยวิปัสสนา พอกพูนสุญญาคาร.”

๒. ไทยธรรมสมบัติ คือ ไทยธรรมถึงพร้อม หมายถึง สิ่งของที่จะนำมาให้เป็นของบริสุทธิ์ ได้มาโดยชอบธรรม และเหมาะสมเป็นประโยชน์แก่ผู้รับ ไทยธรรมสมบัติได้แก่ วัตถุ ๑๐ ประการ มีข้าว น้ำ เสื้อผ้า เป็นต้น รวมไปถึงการแนะนำสั่งสอนในสิ่งที่เป็นประโยชน์ ไม่ผิดธรรมนองคลองธรรม ดังได้อธิบายไว้แล้วในเรื่องวัตถุทานและธรรมทาน

๓. จิตสมบัติ คือ เจตนาถึงพร้อม หมายถึงการให้ด้วยความตั้งใจ คิดจะให้ประโยชน์แก่ผู้รับอย่างแท้จริง มีเจตนาบริสุทธิ์ทั้ง ๓ กาล คือก่อนให้ใจยินดี ขณะให้จิตผ่องใส ให้แล้วเบิกบานใจ จิตสมบัติเป็นข้อปฏิบัติที่แสดงถึงลักษณะของทายกไว้อย่างชัดเจนว่า มีเจตนาเป็นสำคัญ เมื่อให้ทานแล้วจิตใจต้องสบาย มีความสุขตลอดเวลา ข้อนี้จึงมุ่งผลทางใจของทายกมากกว่าสิ่งอื่น และเป็นการยืนยันวัตถุประสงค์ของทานข้อหนึ่งว่า เพื่อฟอกชำระอาสวะกิเลส คือความโลภ ความหลงในใจให้เบาบางและหมดไปเป็นหลัก คือเมื่อให้ทานแล้วจิตใจของทายกต้องผ่องใสไปด้วยทาน คือ บุญที่ตนได้กระทำ ดังนั้น ทายกจึงสามารถพิจารณาได้ว่า ทำถูกต้องตามวัตถุประสงค์ของทานในพระพุทธศาสนาหรือไม่ด้วยตนเอง

อีกประการหนึ่ง ปฏิคาหก คือผู้รับ ก็นับว่ามีส่วนสำคัญมากที่จะทำให้ทายกมีความสุข มีเจตนาครบ ๓ วาระ พอนึกถึงการทำทานของตนเมื่อใดก็มีความสุข ในทางพระพุทธศาสนาจึงกล่าวไว้ว่า ผู้รับต้องมีศีล มีกัลยาณธรรม และเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความกังวลในเรื่องนี้ พระพุทธองค์จึงตรัสว่า ให้ตั้งใจถวายอุทิศแก่สงฆ์ เพราะจะทำให้ทายกได้อานิสงส์มากกว่า ดังกรณีของพระนางมหาปชาบดีโคตรมี ผู้นำผ้าที่ทอเย็บย้อมเองไปถวายพระพุทธเจ้า แม้จะแสดงเจตนาว่าจะถวายเฉพาะ ขอให้พระองค์ทรงรับไว้ เพื่อตั้งใจฉลองเจตนาของพระนางที่ตั้งใจทำมา และพระอานนท์ก็ช่วยกราบทูล เพื่อเห็นแก่อุปการะที่พระนางได้เป็นพระนมของพระองค์ เมื่อครั้งเป็นพระสิทธัตถะกุมาร หรืออย่างน้อยก็ขอทรงพิจารณาว่า พระนางทำมาถวายเพื่อบูชาพระองค์ที่ชี้นำทางสว่างแห่งธรรมให้ พระพุทธองค์ก็ทรงรับไว้เพียงผืนเดียว แล้วทรงยืนยันให้ถวายแก่สงฆ์ พร้อมกับกล่าวว่า “ การถวายแก่สงฆ์จะก่อให้เกิดประโยชน์แก่พระนางตลอดกาลนาน ”

องค์ประกอบหรือคุณสมบัติทั้ง ๓ ประการนี้ เป็นเหตุเป็นปัจจัยของกันและกัน จะขาดอย่างใดอย่างหนึ่งไปไม่ได้ เพราะจะทำให้ทานไม่สมบูรณ์ ทานที่จะเห็นผลสมบูรณ์นั้น ทั้งทายกและปฏิคาหกต่างมีความสำคัญ ในมังคลัตถทีปนี จึงสรุปองค์ประกอบของทานไว้ ๖ ประการ คือ

๑. ทายกก่อนให้เป็นผู้มีจิตใจดี
๒. ทายกขณะให้ก็ทำจิตให้เลื่อมใส
๓. ทายกหลังจากให้แล้วเป็นผู้มีจิตผ่องใส
๔. ปฏิคาหกในศาสนานี้เป็นผู้ปราศจากราคะหรือปฏิบัติเพื่อกำจัดราคะ
๕. ปฏิคาหกในศาสนานี้เป็นผู้ปราศจากโทสะหรือปฏิบัติเพื่อจำกัดโทสะ
๖. ปฏิคาหกในศาสนานี้เป็นผู้ปราศจากโมหะหรือปฏิบัติเพื่อปราศจากโมหะ

ทานที่พร้อมด้วยองค์ ๖ ประการนี้ ย่อมทำให้ได้อานิสงส์มาก และถ้าหากพิจารณาให้ดีแล้ว ทายกถือว่าเป็นส่วนที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นผู้เริ่มต้น

องค์ประกอบ ๓ ข้อแรกนั้นเป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับทายกผู้ที่จะถวายทาน และส่วนองค์ประกอบ ๓ ข้อหลังเป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับปฏิคาหก ซึ่งจะทำให้ทักษิณานั้นมีผลมากมีอานิสงส์มาก

ดังนั้น ในเรื่องของการให้ทานนั้น จึงขึ้นอยู่ที่ความเต็มใจ ความพอใจ ความยินดีที่จะให้ มีความถูกต้อง พอดี เหมาะสม ตรงตามวัตถุประสงค์ และการให้นั้นไม่กระทบตนและคนอื่น จึงได้ชื่อว่าเป็นการให้ทานที่ถูกต้อง การให้นั้นพระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญการให้ที่

ประกอบด้วยการพิจารณาอย่างรอบครอบ รู้จักพิจารณาแล้วจึงให้ ผู้ให้ถ้าต้องการให้ผู้รับมีความสุข ปราศจากความเดือดร้อน ก็ควรให้อย่างฉลาดประกอบด้วยปัญญา

ส่วนในเรื่องของ**ผญา**นั้น จากการที่ได้ศึกษาพบว่า ผญามีอิทธิพลต่อชาวอีสานเป็นอย่างมาก ซึ่งบทผญาเหล่านี้ถือว่าเป็นวัฒนธรรมทางคติธรรม เป็นวรรณกรรมคำสอนที่มีจุดประสงค์ที่จะสอนประชาชนในด้านจริยธรรม ความประพฤติตลอดจนการดำรงชีวิตในสังคม ซึ่งเป็นลักษณะของการสอนศีลธรรม แต่นักปราชญ์ชาวอีสานเป็นผู้มีกุศโลบายอันดี จึงนำคำสอนเหล่านี้มาร้อยกรองให้กะทัดรัดสละสลวยและสะดวกต่อการจดจำ โดยสรุปรวบยอดแล้ว ก็มีความมุ่งหมายเป็นเหมือนคติธรรมโดยทั่วไป คือ

๑. มุ่งให้ละความชั่ว

๒. มุ่งให้ทำดี

บทผญาที่เป็นคำสอนเหล่านี้ มีอิทธิพลต่อจิตใจของชาวอีสาน ถึงกับเกิดความเชื่อขึ้นว่าถ้าฝ่าฝืนทำไปแล้ว บางทีจะเป็นอัปมงคลอย่างยิ่ง ทำกินไม่รุ่งเรือง (ขะลำ)บางครั้งถือว่าเป็นเสนียดจัญไร ฉิบหาย (เข็ดขวง) ฉะนั้น ในที่นี้จะขอกล่าวถึงอิทธิพลของบทผญาเหล่านี้ต่อชีวิตของชาวอีสาน ดังนี้

ด้านความประพฤติ โดยเนื้อแท้แล้ว มนุษย์ไม่ได้เลวมาแต่กำเนิด ไม่ได้เลวหรือดีตลอดไป แต่จะดีหรือชั่วก็เพราะการกระทำของเขาเอง และการกระทำของบุคคลย่อมมีผลต่อชีวิตของเขาเอง ทั้งในปัจจุบันชาติและอนาคตที่เป็นสัมปรายภพ

ด้านความเป็นอยู่ คนที่มีความสุขในปัจจุบัน มีอำนาจวาสนา ร่ำรวยทรัพย์สินเงินทอง โดยเฉพาะพระมหากษัตริย์แล้ว ถือว่าเป็นผู้มีบุญ ตัวเอกในวรรณคดีอีสานทุกเรื่อง หมายถึงพระโพธิสัตว์ ถือว่าเป็นผู้มีบุญ จึงมักมีคำกล่าวแสดงกำกับไว้ให้เห็นบ่อย ๆ ว่า “บุญมีพระ” “บาบุญกว้าง” “บุญเฮือง” ฯลฯ และการเป็นผู้มีบุญนี้มิใช่เพราะการบันดาล หากแต่มีได้เพราะการกระทำคุณงามความดีสะสมไว้ในอดีตชาติ บุคคลธรรมดาก็สามารถทำบุญและพัฒนาตนให้เป็นผู้มีบุญได้ โดยการให้ทาน รักษาศีล และเจริญภาวนา

ด้านวิถีการดำเนินชีวิต บทบาทของผญาเหล่านี้ ได้สอดแทรกคำสอนแก่คนทุกชนชั้น ไม่ว่าจะเป็นระหว่างบุคคลต่อบุคคล หรือบุคคลต่อสังคมก็ตาม ในการดำเนินชีวิตจึงมีการระมัดระวังและประพฤติตามที่เป็นไปโดยอัตโนมัติ จึงเห็นได้ว่า ในสังคมชนบทดั้งเดิมก่อนที่อารยธรรมเมืองจะเข้าไปนั้น ผู้คนในภาคอีสานไม่ได้อิงอาศัยกฎหมายบ้านเมืองในการควบคุมความเป็นระเบียบในสังคม หากแต่อาศัยผญาคำสอนเหล่านี้ สอดแทรกสอนแก่ลูกหลานสืบทอดกันมาไม่ขาดสาย ทำให้สังคมอยู่ได้อย่างสงบสุขยิ่งกว่าการใช้กฎหมายบ้านเมืองอย่างในปัจจุบัน

ก่อให้เกิดประเพณี ชาวอีสานได้ชื่อว่าเป็นกลุ่มคนที่ยึดมั่นในประเพณีการทำบุญกันอย่างเคร่งครัดโดยตลอดมา นอกจากจะมีประเพณีที่เป็นหลักตายตัวในการทำบุญเป็นประจำ ๑๒ ครั้งต่อปีแล้ว ยังมีการทำบุญเบ็ดเตล็ดนับเนื่องในโอกาสต่าง ๆ อีกมากมายในแต่ละปี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การทำบุญประเภทให้ทานมีเป็นปกติในชีวิตของชาวอีสาน

จะเห็นได้ว่า หลักคำสอนเรื่องทานได้สอดแทรกอยู่ในวิถีชีวิตของชาวอีสานอยู่ทุกขณะชีวิต ดังจะเห็นได้จากข้อความในคลองสิบสี่ที่กล่าวถึงการให้สำรวมระวังบาปและการหมั่นทำบุญ

ให้ทานบ่อย ๆ เมื่อมีโอกาส คติคำสอนดังกล่าว ชาวอีสานวัยกลางคนขึ้นไปส่วนใหญ่ ยังถือปฏิบัติโดยเคร่งครัด คือ (ฮีตวัดคลองสงฆ์)

๑. เมื่อข้าวหรือผลไม้ผลิดอกออกผลให้นำไปทำบุญถวายพระสงฆ์เสียก่อน แล้วตนจึงค่อยบริโภคภายหลัง

๒. ให้พร้อมกันทำรั้วหลักและกำแพงล้อมวัดวาอาราม

๓. เมื่อถึงวันพระหรือวันอุโบสถให้จัดดอกไม้ธูปเทียนไปถวายแด่พระสงฆ์กับทั้งให้คารวะมารดาบิดาปู่ย่าตายาย

๔. ถึงวันเพ็ญสิบห้าค่ำ ให้นิมนต์พระสงฆ์สวดมนต์ทำบุญที่บ้าน

๕. เมื่อพระสงฆ์สามเณรมาบิณฑบาต อย่าให้คอยนาน เวลาใส่บาตรอย่าให้ถูกต้องตัวท่าน อย่าสวมรองเท้า กางร่ม ใช้ผ้าโพกหัว อุ้มลูกหลานหรือถือเครื่องศาสตาวุธใส่บาตร ถือว่าเป็นบาป

๖. เมื่อพระสงฆ์เข้าปริวาสกรรม ให้นำดอกไม้ธูปเทียนไปถวาย

๗. เมื่อเห็นพระเดินผ่านมาให้นั่งลงยกมือไหว้ แล้วจึงพูดจา (ภาพนี้ยังมีปรากฏให้เห็นอยู่ในหมู่บ้านที่อยู่ไกลเมือง คือ ภาพหญิงชราและเด็ก ๆ นั่งลงยกมือประณมขึ้นเมื่อ เห็นพระสงฆ์เดินผ่าน)

๘. อย่าเหยียบเงาพระภิกษุสามเณรผู้ทรงศีล

๙. อย่านำอาหารที่เหลือกินไปถวายพระ–เณร (นอกจากจะไม่ได้บุญแล้วยังจัดว่าเป็นบาปอีกต่างหาก)

๑๐. อย่าเสพกามคุณในวันพระ วันเข้าพรรษา–ออกพรรษา และวันสงกรานต์ ถ้าฝ่าฝืนลูกหลานเกิดมาจะมีนิสัยดื้อดึง ว่ายากสอนยาก ฯลฯ

จะเห็นได้ว่าหลักคำสอนเรื่องทานที่ปรากฏในผญาอีสานนั้น ได้มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวอีสานเคียงคู่ไปกับคำสอนด้านอื่น ๆ อันมีอยู่มากมาย คือ มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตโดยส่วนบุคคลและอิทธิพลต่อสังคมส่วนรวม ก่อให้เกิดจารีต ประเพณี วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ที่ชาวอีสานยึดถือปฏิบัติมาจนตราบเท่าปัจจุบัน

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

พระพุทธศาสนาได้วางหลักคำสอนไว้หลายระดับให้เหมาะสมกับบุคคลที่สนใจใคร่ศึกษาเพื่อที่จะน้อมนำไปประพฤติปฏิบัติตามสถานะของตน ซึ่งสามารถนำไปประยุคใช้ได้กับทุกระดับสังคม จากการศึกษาวิเคราะห์เรื่องทานในพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในผญาอีสานนั้น แสดงให้เห็นว่า เรื่องทานนั้น เป็นธรรมฝ่ายดี คือเป็นกุศล เป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนในสังคมพึงกระทำ เพราะทานเป็นธรรมที่สามารถดับร้อนทำให้เกิดความเย็นใจทั้งผู้ให้และผู้รับ เป็นสิ่งที่ทำให้สังคมมีความสงบร่มเย็น เพราะอาศัยน้ำใจและความเอื้ออาทรที่มีให้กันและกัน อีกทั้งยังเป็นสิ่งที่ทำได้ง่าย เป็นบ่อเกิดของกุศลธรรมอื่นๆ ฉะนั้น เพื่อเป็นการสืบทอดและรักษามรดกทางภูมิปัญญาอันล้ำค่านี้ไว้ สมควรอย่างยิ่งที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในเรื่องของการจัดการศึกษา จะสอดแทรกหลัก

คำสอนในเรื่องของผญานี้ไว้ในบทเรียนในชั้นเรียนระดับใดระดับหนึ่ง เพื่อเปิดโอกาสให้ชนรุ่นหลังได้มีโอกาสศึกษาเล่าเรียน เพราะในปัจจุบัน การนำบทผญามาใช้แทบจะไม่มีแล้ว

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการทำวิจัยต่อ

จากการศึกษาวิเคราะห์เรื่องทานในพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในผญาอีสานนั้น ผู้วิจัยเห็นว่า มีเรื่องที่ควรจะทำการศึกษาวิจัยต่ออยู่หลายประเด็น เนื่องจากการทำวิจัยในครั้งนี้ซึ่งมีข้อจำกัดในเรื่องของเวลาและด้านสติปัญญาของผู้วิจัยเอง เพราะหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องที่มีความละเอียดอ่อนและลึกซึ้งมาก เพื่อเป็นการศึกษาหลักคำสอนในระดับที่สูงขึ้นและเป็นการยกระดับจิตใจให้สูงยิ่งๆขึ้นไป ผู้วิจัยจึงขอเสนอแนะสำหรับผู้ที่จะทำการวิจัยในครั้งต่อไป ๒ ประเด็น คือ

๑. การศึกษาวิเคราะห์เรื่องศีลในพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในผญาอีสาน
๒. การศึกษาวิเคราะห์เรื่องภาวนาในพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในผญาอีสาน

บรรณานุกรม

เอกสารปฐมภูมิ

พระไตรปิฎก

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกฉบับพร้อมอรรถกถา (๙๑เล่ม) พิมพ์เนื่องในวโรกาส ครบ ๒๐๐ ปีแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พุทธศักราช ๒๕๒๕.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราช-วิทยาลัย, ๒๕๒๕.

เอกสารทุติยภูมิ

๑) หนังสือทั่วไป

กิตฺติวุฑฺโฒ. **สารธรรมจากพระไตรปิฎก**, **พิมพ์ครั้งที่ ๒**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เมืองพิมพ์, ๒๕๓๔.

เทพดรุณานุศิษฏ์,หลวง. **พระคัมภีร์ธาตุปฺปทีปิกา.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๐.

เทพพร มังธานี. **พระเจ้าสิบชาติ**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลี่ยงเชียง, ๒๕๓๔.

บุญเกิด พิมพ์วรเมธากุล. **ผะหยาภูมิปัญญาท้องถิ่นชาวอีสานและคนล้านช้าง.** ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๒๔.

ประมวล พิมพ์เสน. **ผญาห่อโคลง,** ขอนแก่น : โรงพิมพ์ขอนแก่นการพิมพ์, ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์

ปราณี สำเริงราชย์, มูลนิธิ. **บุญ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๔๗.

ปราโมช น้อยวัฒน์**, อนุปุพพิกถาและอริยสัจ.** ไม่ระบุสถานที่พิมพ์ : โรงพิมพ์สุสวัสดิ์พริ้นเตอร์, ๒๕๕๑.

ปิ่น มุทุกันต์, พ.อ. **คำบรรยายพุทธศาสตร์ ฉบับฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ,ภาค ๓.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๒๗.

ปรีชา พิณทอง,ดร. **สารานุกรม ภาษาอีสาน-ไทย-อังกฤษ,** อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรม, ๒๕๓๒.

พุทธทาส อินทปัญโญ. **หลักและวิธีปฏิบัติเกี่ยวทาน ศีล สมาธิ**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์ การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๓.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). **พจนานุกรมศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ พิมพ์ครั้งที่ ๓,** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ด่านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๓๑.

----------. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม,** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬา-ลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘.

พระสิริมังคลาจารย์. **มังคลัตถทีปนีแปล เล่ม ๓,** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘.

ภาษาถิ่น ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**.พจนานุกรม**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อรุณการพิมพ์, มปท.), ไม่ระบุปีที่พิมพ์.

ม.กวีวงศ์(นามแฝง).**พุทธแบบไหน อย่างไรเป็นพุทธ,** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ปัญญา, ไม่ระบุปีที่พิมพ์

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรเจริญ-ทัศน์, ๒๕๒๕.

วศิน อินทสระ. **การทำบุญให้ทาน**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เรือนธรรม, ๒๕๔๖.

สภาวัฒนธรรมจังหวัดขอนแก่น, สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดขอนแก่น, **ของดีอีสาน,** ขอนแก่น : โรงพิมพ์ขอนแก่นการพิมพ์, ๒๕๔๐.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก,**วิธีสร้างบุญบารมี**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองวิริยะพัฒนาโรงพิมพ์, ๒๕๔๗.

สวิง บุญเจิม. **กาละนับมื้อส่วย**, อุบลราชธานี : โรงพิมพ์มรดกอีสาน, ๒๕๕๑.

----------. **ผญา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

----------. **ตำรามรดกอีสาน**, อุบลราชธานี : โรงพิมพ์มรดกอีสาน, ไม่ระบุปีที่พิมพ์

----------. **ภูมิปัญญาหลักอีสานสำหลับผู้บริหารสถานศึกษาและปัญญาชนทั่วไป**,อุบลราชธานี : โรงพิมพ์มรดกอีสาน, ๒๕๕๑.

สำนักงานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น, **พิมพ์กวีศรีอีสาน ดร.พิมพ์ รัตนคุณสาส์น,** ขอนแก่น : โรงพิมพ์ขอนแก่นการพิมพ์, ๒๕๔๐.

สำลี รักสุทธี. **ผญา**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธนธัชการพิมพ์, ๒๕๔๙.

อดิศร เพียงเกษ. คำผญาสุภาษิตบ่าว-สาว, **จ่ายผะหยา** โรงพิมพ์ขอนแก่นการพิมพ์, ๒๕๔๒.

อภิวัฒน์ ปรีชาประศาสน์. ผศ. **ผญา,** กรุงเทพมหานคร : คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จัดพิมพ์,๒๕๒๗.

๒) วิทยานิพนธ์

นิตยา ภักดีบัณฑิต ปริญญานิพนธ์. “**ผญาภาษิต: การศึกษาเชิงวิเคราะห์**”.**ปริญญาศิลปะศาสตร์มหาบัณฑิต.** มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๓๒.

พระมหาสถิตย์ แก้วล้วน. “**การศึกษาเรื่องบทผญาอีสานว่าด้วยบุญและบาป**”. ภาคนิพนธ์, **บัณฑิตวิทยาลัย.** มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

พระวัชรานนท์ อริญชโย.”**ศึกษาบทผญาเชิงจริยธรรมที่ปรากฏในบทเทศนาของพระอาจารย์สมภพ โชติปญฺโญ ที่มีผลต่อชาวตำบลแพด อำเภอคำตากล้า จังหวัดสกลนคร**”. ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต. **บัณฑิตวิทยาลัย.** มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

พันจ่าอากาศเอก อภิชาติ พรสี่. **“การศึกษาวิเคราะห์รูปแบบเทศนาวิธีตามแนวอนุปุพพิกถาในสังคมไทยปัจจุบัน”.** ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต,**บัณฑิตวิทยาลัย**. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

๓) เว็บไซต์

พระปลัดศรีพล จนฺทธมฺโม. **กลอน-ผญา,** ๒๓ มิถุนายน ๒๕๕๔,
< https://www.phrasriphlphilasuta.com/>, (25 July 2015)
พ่อครูดอทคอม. **ชักชวนทำบุญ(ผญา),** ๑๖ สิงหาคม ๒๕๕๔,
< http://www.porkru.com/>, (25 July 2015)
สวรรค์บ้านนา**. ผญาว่าด้วยบุญ,** ไม่ระบุวันเดือนปีที่ลงเว็บไซต์,
< sawanbanna.bizhat.com/>, (25 July 2015)

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ/ฉายา/นามสกุล : พระกัลปภัทร ฉายา ขนฺติโก นามสกุล สุขศิริ

วัน/เดือน/ปีเกิด : ๑๙ มกราคม พ.ศ. ๒๕๑๙

ภูมิลำเนา : บ้านเลขที่ ๔๓ หมู่ที่ ๔ บ้านโนนสาวสวย ตำบลบึงบูรพ์ อำเภอบึงบูรพ์ จังหวัดศรีสะเกษ รหัสไปรษณีย์ ๓๓๒๒๐

ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดศรีบึงบูรพ์ ตำบลบึงบูรพ์ อำเภอบึงบูรพ์ จังหวัดศรีสะเกษ รหัสไปรษณีย์ ๓๓๒๒๐

วุฒิการศึกษา :

พ.ศ. ๒๕๕๑ นักธรรมชั้นเอก

พ.ศ. ๒๕๕๓ พธ.บ. (พุทธศาสตรบัณฑิต) มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ห้องเรียนวัดสระกำแพงใหญ่ วิทยาเขตอุบลราชธานี

ประสบการณ์การทำงาน :

พ.ศ. ๒๕๔๙ เป็นครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ณ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดวิสุทธิโสภณ จนถึงปัจจุบัน

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ/ฉายา/นามสกุล : พระกัลปภัทร ฉายา ขนฺติโก นามสกุล สุขศิริ

วัน/เดือน/ปีเกิด : ๑๙ มกราคม พ.ศ. ๒๕๑๙

ภูมิลำเนา : บ้านเลขที่ ๔๓ หมู่ที่ ๔ บ้านโนนสาวสวย ตำบลบึงบูรพ์ อำเภอบึงบูรพ์ จังหวัดศรีสะเกษ รหัสไปรษณีย์ ๓๓๒๒๐

ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดศรีบึงบูรพ์ ตำบลบึงบูรพ์ อำเภอบึงบูรพ์ จังหวัดศรีสะเกษ รหัสไปรษณีย์ ๓๓๒๒๐

วุฒิการศึกษา :

พ.ศ. ๒๕๕๑ นักธรรมชั้นเอก

พ.ศ. ๒๕๕๓ พธ.บ. (พุทธศาสตรบัณฑิต) มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ห้องเรียนวัดสระกำแพงใหญ่ วิทยาเขตอุบลราชธานี

ประสบการณ์การทำงาน :

พ.ศ. ๒๕๔๙ เป็นครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ณ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดวิสุทธิโสภณ จนถึงปัจจุบัน